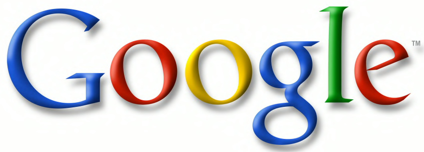

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

UC-NRLF
$B 141 495

Nákladom základiny „Zpěvnika.“

ŽIVOT A DIELA

DANIELA KRMANNA

EVANJ. BISKUPA.

1663—1740.

NAPÍSAL

Dr. MICHAL ZSILINSZKY.

PRELOŽIL

DANIEL BACHÁT.

V Senici, 1901.

Tlačou Jána Bežu a spol.

MICHAL [ZSILINSZKY]

ŽIVOT A DIELA

DANIELA KRMANNA

EVANJ. BISKUPA.

1663—1740.

NAPÍSAL

Dr. MICHAL ZSILINSZKY.

PRELOŽIL

DANIEL BACHAT.

Jozef Janiš

Nákladom základiny „Zpěvníka."

V Senici, 1901.

Tlačou Jána Bežu a spol.

BX 8080
K7 Z8

Predslovo.

Kermann či Krmann?

Nákladom Lutherovho spolku pod názvom »Kermann Dániel ev. püspök élete és müvei« vydanému dielu môjmu ani čo do obsahu, ani čo do formy prednášky jeho, vedomím mojím nikto nič nevytýkal. Ba boli, ktorí sa ohľadom dejepisnej ceny s uznanlivosťou zmienili. Tým viac prekvapili ma poznámky horňovidieckych bratov v slovenských novinách oproti užívaniu názvu »Kermann« čeliacich.

Mnohí to za samovoľné a bezprávne pokračovanie vyhlásili hovoriac, že meno na slovo vzatého velikého biskupa a opravdového mučedlníka len »Krman« byť môže.

Nemám úmysel na teraz púšťať sa do jalovej dišputy. Nech si ho menuje každý dľa ľúbosti či Krmanom, či Germannom, a či Kermannom; len držme jeho apoštolskú horlivosť v úcte večnej!

Ale za mravnú povinnosť si pokladám osvedčiť, že vo všetkých svojich na minulosť evanj. cirkve Uhorska sa vzťahujúcich dielach nado všetko pravdu som hľadal a hľadám. Ďalej musím aj ohľadom toho horňovidieckych spoluveriacich uspokojiť, že som ani pri tejto príležitosti voslep nepokračoval, ba tvrdiť môžem, že mňa ku užívaniu mena »Kermann« preštudovanie pôvodných listín oprávnilo, z nichž najväčšia časť v archíve prešporského ev. lycea sa nachádza.

1*

9058

V odpisoch týchto listín najviac meno Krman sa nachodí; ba je tam aj meno Grman. (Vidz na pr. Catalogus alfabeticus scriptorum in lingua Hungarica potissimum editorum Libellus supplex Krmannii 1736. — Danielis Krmanni Hungarica evangelica ect. — Sors Danielis Krmann superintendentis et V. D. M. Miaviensis. Ex originali exemplari etc. — Observatio summe Rev. D. D. Krmann superintendente. Matriculae Ordinatorum inserte, atď. atď.) Aj v pôvodine nachádzame takýto podpis.

Ale väčšia časť pôvodných listov a podpisov predsa ho čo Kermanna predstavuje.

Na potvrdzenie toho buďte nasledovné rukopisy spomenuté, ktoré som mal príležitosť osobne videť a preštudovať. Takéto sú:

1. Pamätná kniha Daniela Kermanna z roku 1680, v ktorej na 10. strane vlastnoručný kaligrafický podpis vidno, takto: »Daniel Kermannus Trenchino Hung. 1680.« Nasledujúca 11. strana je tenkým papierom zalepená; ale na obloku sa podpis jasno prečítať dá. A tu je pre Kermanna velice dôležitá listina obsažená: jeho akademická prísaha, ktorá sa takto započína: »Ego Daniel Kermannus juro« atď. (Ja Daniel Kermann prisahám . . .); aj na konci podpis takto znie: Dominus Dan. Kermannus (Pán Daniel Kermann). Práve tam na 12. strane nasleduje: Ennaratio tumultus Miaviensis sub Kermanno. (Vyprávanie o zbure myjavskej pod Kermannom.)

Tu ale k vôli pravde vyznať musím, že odpisovateľ v osnove dôsledne Krman píše.

V jeho ním samým napísanom životopise tam stojí: Ego Dan. Kermannus natus sum etc. (Ja Daniel Kermann narodil som sa . . .) — Ani to nenie náhodou, že svoj

biskupský, zasvätenie dvestoročnej pamiatky reformácie nakladajúci obežník takto podpísal: Datum 7. Octobris Anni 1717. Daniel Kermann, Eccl. Miaviensis Pastor evangelicorum in inclytis Comitatibus Poson, Nitrien, Trenchin, Liptoviensi et Arvensi Superintendens. (Dané 7. oktobra roku 1717. Daniel Kermann, cirkve myjavskej kňaz, obyvateľov evanjelických stolíc prešporskej, nitranskej, trenčianskej, liptovskej a oravskej superintendent.) Zasluhuje ďalej preberať sa aj v sbierke »Manuscripta Kermanniana« nadpísanej Bibliothecae A. C. Posoniensi intulit Georgius Bobok, ecclesiae Lubinensis V. D. M. (odpis z r. 1808.) (Rukopisy Kermannove hore udanej bibliotheky prešporskej a. c. udal Juraj Bobok, cirkve lubinskej slov. bož. kazateľ. [odpis z r. 1808]). V tomto ešte i toho najdeme príklady, že sa nielen Daniel, ale aj Ján, Samuel a Michal bratia Kermannmi podpisovali, z čoho je patrné, že toto meno práve tak v užitku byť mohlo, ako meno Krman. Úradne ale Kermann.

Konečne ešte len to popotknem k ospravedlneniu vážnosti svojho pokračovania, že tí cudzozemskí učení mužovia a učbári, s ktorými si Kermann dopisoval, najviac ho tiež tak nazývali ako ja. Nech za príklad toho slúži toto: Johannes Deutschmann svoje listy takto adressoval: Domino D. Kermanno, amico fideli 1683. (40. str.) Hannecke: Dno Kermanno, auditori et amico 1700. (na 46. str.), Dno Kermanno, in mathesi haud vulgariter versato Strauch Wittembergae 1700. (73. str.), Dno Kermanno Ferd. Paulli Witteb. 1700. (107. str.), Dno Kermanno, suo in lingv. orientalibus auditori, Dav. Gertmann Wittembergae 1700. (Ján Deutschmann: Pánu D. Kermannovi priateľovi vernému 1683. (str. 40), Hanecke: Pánu Ker-

mannovi, poslucháčovi a priateľovi 1700. (na str. 45.) Pánu Kermannovi, v mathesi nevšedne sbehlému, Strauch vo Vittembergu 1700. (str. 73). Pánu Kermannovi, Ferd. Paulli, Vittemberg 1700. (str. 107). Pánu Kermannovi, vo východných jazykoch svojmu poslucháčovi, David Gertmann, Vittemberg 1700.) (na 114. str.). Podobné adressy: 1680, 82., 83., 85. r. na str. 120, 141, 150, 152, 153, 155, 163, 166, 180, 190, 202, 212 a 218.

Mohol by som tieto citáty ešte na mnohých stranách rozmnožovať. Ale na čo? I z doterajších citátov vidí každý, že som ja na úplne historickom základe oprávnene a prave mohol hrdinu knihy svojej menovať Kermannom, bez toho, žeby som pochyboval o bona fide tých, ktorí menu Krman prisahajú. To tiež stojí, že sa Kermann sám často Krmanom podpisoval.

Pre toto by sa nám tedy škoda bolo pohašteriť. Ja meno Kermann držím za správnejšie. Hlavnou vecou je, aby sme pri oboch názvoch týchto na onú velikú historickú postavu mysleli a na tohože evanjelického biskupa; asíce opravdove zbožnou dušou a detinskou pietou. Želám, aby evanjelici tohoto veku, odložiac na stranu všelikú nepriateľskú myseľ, v mojom odchodnom mienení nehľadali zámer pobočný; ale nech sa spoja a utužia v tých ctnostiach evanjelických, ktoré Krmanna takým verným privržencom evanj. vedy a takým ctihodným mučedlníkom učinily.

Michal Zsilinszky.

I.

Náboženská nesnášanlivosť — pochodí z učenia o výhradnom spasení. — Utrpenie evanjelikov. — Detinský vek Krmannov.

Najsmutnejším zjavom v dejinách vzdelanosti ľudskej je tá nesnášanlivosť, ktorú ľudia behom sto — možno riecť behom tisícročia k inovercom dokazovali. Žiaľ ona ani v najnovšom veku nechce docela prestať.

Keď pred tisícrokmi žijúci, hrubé modly vzývajúci pohania sa nenávideli a prenasledovali, to je možno ešte vysvetliť z jich nevzdelanosti a divokosti. Keď sa Židia a Rimania protivili kresťanom a ich nenávideli, tomu porozumieme, keď povážime, že sa oni o svoju premoc obávali.

Ale že privrženci lásku bratskú zvestujúceho Krista mohli sa medzi sebou tak bezbožne a nehanebne prenasledovať, ako nás o tom historia cirkevná poučuje, to je už ťažšie k pochopeniu. Veď Kristus hlásal: milujte sa; po tom vás poznajú, že ste moji učedlníci. Buďte tichí a snášanliví. Čo nechcete, aby vám ľudia činili, ani vy nečiňte jim. Najcharakteristickejším ťahom kresťanstva je idea bohosynovstva a bratstva, ktorá vo vzývaní spoločného Otca nachodí výrazu.

A hľa, jednotlivé vierovyznania kresťanské nesmieriteľnou nenávisťou bojovali proti sebe a bojujú žiaľ Bohu až po dnes! V našej vlasti zpustly v XVI. a XVII. století celé kraje, staly sa obeťmi pomsty a náboženskej nenávisti celé pokolenia! Odkiaľ pochodí tá nenávisť, ktorá sa láskou; tá zlosť, ktorá sa dobrotivosťou; tá nepravosť, ktorá sa za ctnosť vydáva?

Odpoveď: zo sebadúfanlivosti, premoci a z náboženskej rojčivosti.

Akonáhle človek, z púhej dúfanlivosti v seba uverí to, že je jedine on sám múdry, jedine on sám spravedlivý, jedine on sám dobrý, naproti tomu iní sú samí nemúdri, bludiaci a zlí; — na skutku utratí svoju triezvosť a stáva sa násilníckym. Kto uverí, že jeho náhľad je povýšený nad možnosťou všelikého poblúdenia; kto uverí, že Pán Boh len jeho vieru, len jeho modlitbu uzná za pravú, inoverci ale k záhube večnej sú určení: to je rojčivý blázon, ktorý, jestli sa nadvlády domože, neomylne nesnášanlivým a iných prenasledujúcim človekom sa stane.

Toto býva tak i u cirkví, ako pri ustrojených mravných telesách.

Ktorá cirkev, či následkom v sebauverenosti, či z túžby po panovitosti, vo svojej vierovede hlása to, že je výlučne len ona pravou, jedine a výlučne len v jej lone môže byť spasenie nalezené, tá — jestli k tomu ešte i svetskú moc má — neomylne nesnášanlivou a prenasledujúcou cirkvou sa stane.

Nedá sa tajiť, že aj u prostred nasledovníkov evanj. náboženstva boli jednotliví nesnášanliví a k prenasledovaniu naklonení ľudia, ktorí pri pridržiavaniu sa svojej viery, nepriateľstvo naproti inovercom dokazovali: ale sama evanjelická cirkev nikdy nesnášanlivou nebola, lebo nikdy to bludné učenie nehlásala, že jedine a výlučne len ona má poklad spasenia.

Katolíkmi naproti evanjelikom dokazovaná nesnášanlivosť a prenasledovania náklonnosť pochádza z bludného učenia o výhradnom spasení. Toto jedno učenie dostatočné je k tomu, aby sme všetky ohavnosti náboženského prenasledovania, hraníc, kolov, lámania v kolese a galejného otroctva porozumeli bez toho, žeby sme prenasledovateľom mrzké pohnútky privlastňovať museli.

Sv. Tomáš z Aquino učil, že keď svetskí panovníci na smrť môžu odsúdiť padelateľov peňazí, — tedy tým viac možno odsúdiť k smrti tých, ktorí katolícku vieru zfalšujú! Sv. Augustín pak to hlásal, že pokuta smrti, ktorou sa kacíri pokutujú, je ešte milosť, lebo kroz túto pokutu vyhnú tej večnej muke, ktorá ich za hrobom očakáva. V šlapajách tisíce takýchto »svätych« učiteľov pápeži a biskupi, svetskí panovníci a zákonodárci s pokojným svedomím mohli priniesť »lutherani comburantur« (»aby lutheráni boli pálení«) podobné zákony, a evanjelium sa pridŕžajúcich bratov svojich jednoducho za bohoruhačov vyhlásiť.

Toto bola katolícka viera, toto bolo v dog-

mach pečlive pestované učenie; z tohoto možno vysvetliť nesnášanlivé násilníctvo katolíckeho kňazstva, ktoré sa obzvláštne v prenasledovaní kroz katolíckych kňazov a biskupov javilo.

To, že v oči takéhoto učenia a násilníctva, aké bolo položenie ubohých prenasledovaných evanjelických kňazov a veriacich, snadno si predstaviť. Oproti falošnému učeniu výhradného spasenia stavali oni evanjelium Kristovo, — oproti meču a hranici, pri možnej samoobrane, moc svedomia a viery živej.

A táto moc často zatriasala dušou žoldnierov, prenasledovníkov; mučedlníci pevného presvedčenia sa množili, — duchovných vodcov pozbavený ľud u prostred nevyslovných bojov hrdinsky vytrval, — a so zemskými páni svojimi vydobil slobodu Kristovho Evanjelium.

Veruže v terajšej dobe náboženského pokoja sotva sa vieme vžiť do tej neblahej doby, v ktorej otcovia naši v ustavičnom boji stáli za svoju vieru a svoje presvedčenie. Nie sme v stave predstaviť si tie telesné i duševné boľasti, ktoré jim a jich príbuzným zapríčinilo to ukrutné prenasledovanie. Bohužiaľ sotva tušíme tajnú moc tej pevnej viery, ktorá otcov našich v takom obdivuhodnom lesku nám predstavuje.

Pri tejto príležitosti deje života Daniela Krmanna, ev. kňaza a biskupa žiadam pred oči spoluveriacich svojich predstaviť, aby mali pochop z tej časodoby biednej cirkve našej, ktorá medzi 1663.

a 1740. rok, alebo medzi kolísku a rakev Krmanovu padá.

Smutný, tmavý a búrlivý bol to čas. Jeho prvá čiastka zasahuje do času panovania kráľa Leopolda I., ktorý sa ozýval nielen výkrikami boľastí prenasledovaných evanjelikov, ale aj žalobami dobrých vlastencov.

Plameň politického a náboženského sporu zapálil a na púsť premenil ubohú vlasť našu. Do krajinského snemu povolaných stavov ponosy, krivdy a žiadosti predstavujú nám hrozný obraz tehdajšieho stavu a položenia.

Viedeňská cudzia vláda nohami šliapala naše zákony; pred pustošením cudzích, počas vnútornej vojny do krajiny zavolaných žoldnierov ani majetok, ani domáca svätina bezochranného obyvateľstva neboly v bezpečnosti. Snaha prenasledovania katolíckeho kňazstva našla hlavnú oporu v nešetrnosti týchto žoldnierov. Jestli jedon druhý chrám bolo treba násilne odobrať, alebo niektorého evanj. kňaza z fary vyhnať a tulákom zemským učiniť: títo boli voždy necitnými, slepými nástrojmi k tomu. Každodennou udalosťou bolo videť u prostred ozbrojených vojakov peši kráčajúcich evanjelikov sprevádzať k niektorej súdnej stolici, alebo pred veľkopánskeho úradníka. Rodiny takto prenasledovaných, chytených a uväznených kňazov evanjelických na milosrdenstvo dobrosrdečných ľudí utisnuté túlaly sa po horách, hľadajúc ale nenajdúc vlasť svoju v tejto krajine.

Uprostred takýchto okolností neprekvapí nikoho, keď rekneme, že sa Daniel Krmann, tento mučedlník svojej stálosti vo viere po čas takéhoto potulovania sa matky svojej narodil, po čas vzdialenosti svojho podobného mena otca. Jeho matka bola bohabojnou, tichej, pobožnej letory ženou, pochádzajúcou z kňazsko-evanjelickej starej v oslave mučedlníctva sa skvejúcej rodiny.

Rodina Krmannovská prináležala ináče medzi staršie rodiny horného Uhorska. Jej najstaršieho úda, ktorý okolo prostriedku XVI. stoletia žil, menovali Tomášom.

Poneváč z nemeckého Pravna pochádzajúcim Nemcom bol, nazvali ho Germannom. Z tohoto povstalo potom Kermann, a po slovensky zkrátené meno Krmann.[1])

Syn hormenovaného Tomáša a jeho manželky, z Lazjan pochádzajúcej Charity Fábri (Schmidt), Ján Krmann už bol kňazom evanjelickým, ako chudobných rodičov syn, po ukončených doma vo vlasti štúdiách, na útraty grófa Jura Thurzu, palatína šiel von na chýrečnú wittenbergskú universitu, kde tak ku radosti veľkodušného patróna svojho, ako aj rodičov svojich

[1]) Ja ho Kermannom píšem preto, lebo si biskup aj sám svoje meno takto podpisoval, áno aj ním písaná rodinná kronika »Fata familiae Kermannianae« (Osudy rodiny Kermannovej) je nadpísaná; v tejto medzi iným takto píše: »Ego Daniel Kermannus ex istis oriundus fui parentibus . . . (Ja Daniel Kermann z tých istých pochádzam rodičov . . .) atď.

v štúdiách velice pokročil.[1]) Doma najprv ako prievidzký a baňskobystrický učiteľ, hneď ako správca podgymnasiálny na Bittči, potom jedno za druhým vo viacerých cirkvách ako kňaz s výtečným výsledkom u prostred mnohých nerestí pôsobil. V spoločnom lose evanj. kňazov aj on mal svoj podiel, nakoľko kat. kňazstvom r. 1630 z Hlohovca, r. 1642 z Čachtíc vyhnaný bol, kým konečne pri zaujatosti Illésházovcov na Drietomu šiel, kde ako trenčiansky senior zomrel 7. júna r. 1646. Predtušiac svoju smrť, sám si napísal svoj náhrobný nápis, ktorý v drietomskom chráme za dlhý čas čítať sa mohol.[2]) Toto boľ nášho Da-

[1]) Po čas svojho universitného študentstva vydal prvé svoje vedecké pojednanie pod týmto názvom: »Dissertacio de pontificiorum Sacramentis commentatis.« (Pojednanie o prisluhovaní vysvetlených sviatostí.) L. Klein J. S. Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evang. Prediger. II. 300 str.

[2]) Johannes Kermann nostris bene notus in oris
Moteschicensis, qui primum, hinc Galgociensis
Et Lessetensis, Csejtensis, Drietomiensis
Extitit Antistes Sacrorum in tempore tristi.
Exilium qui ter subiit pro nomine Christi.
Hic postquam ad plures abiit, vitamque reliquit
Hoc tegitur tumolo parvo expectatque futurum,
Quod laetus Christi quondam virtute resurget,
Atque oculis cernet per saecula cuncta Jahovam.

(Ján Kermann nám dobre známy, ktorý prv v Motešiciach, odtiaľ v Hlohovci a Lešeticiach, v Čachticiach a Drietome úrad svätý predkov v žalostnej dobe zastával. Trikráť bol vyhnancom pre meno Kristovo. Tu potom na mnohé odišiel. život opustil tu v tomto pahrbku, malom očakáva budúcich vecí, odkiaľ niekdy vesele zásluhou Krista vzkriesený bude, a po všecky veky v tvári tvár Jehovu spatrí.)

Hornyánszky: Beiträge zur Geschichte ev. Gemeinden in Ungarn. Pest 1863. 44. str. Riadky 2—5 v inom poriadku nasledujú po sebe v rukopise Daniela Krmanna. Fata familiae Kermanianae 10. str. (Osudy rodiny Kermannovej.)

niela, pozdejšie chýrečným sa stavšieho biskupa otec, po jehož boku pod vlivom starostlivej matky uplynul mu vek detinský, od nejž obdržal prvý smer, učil sa prvému slovu a známostiam elementárnym. Bohužiaľ, pohodlie stáleho domova nikdy nepoznal. Rodičia jeho dľa premien politických často boli prinútení bydlo svoje meniť. Ešte pred narodzením malého Daniela z Lednice do Sadeku, z tadeto 1652. roku na Miavu šli, kde katolícky zemský pán gróf, Franc Nádasdy, svojich evanjelických poddaných stále prenasledoval.

Mohutný zemský pán evanjelický chrám násilne odobral a kňaza Krmanna 1660. roku za ruku von z fary vyviedol. Takto vyhnaný kňaz na šťastie našiel útulok u grófa Nyáryho, ktorý mu na Turolúke malý domčok k bývaniu prepustil. Z tadeto r. 1661. gróf Gabriel Illésházy povolal ho do B. Lehoty, kde ale sotvaj pár týždňov vytrvať mohol, lebo slavný gróf k vôli svojej manželke Marie Forgách prestúpiac na katolícku vieru, jednoducho mu vypovedal. O rok pozdejšie šiel do Blesoviec (Belesz, Nitr. stol.), v tej nadeji, že konečne raz do istého prístavu sa dopraví. Ale nestalo sa tak! V knihe osudov jeho napísané bolo, že sa ako horná divá zver musí ukrývať pred svojimi nepriateľmi.

Roku 1663. rozlietol sa chýr, že Tatari idú! Pod týmito ľud nielen Turkov rozumel, ale aj cisárskych proti ním bojujúcich žoldnérov, ktorí ani o nič neboli šanovlivejší nežli Tatari. Všeobecný postrach zmocnil sa ľudu. Každý utekal. Rodina

Krmannovská mala tým väčšie obavy, poneváč matka v požehnanom stave sa nachodiac, každý deň očakávala nebezpečiaplné okamženie porodu. V takomto položení bola by to skutočná odvážlivosť bývala na cudzie miesto alebo do divokých hôr sa utiekať. Ale o pustošení a nemilosrdenstve bližiaceho sa nepriateľa dochádzajúce zprávy nedovolily čas ku rozmýšľaniu. Kto nechcel milých svojich ostriu meča obetovať, prinútený bol utekať a aj svojich nemocných so sebou vziať.

Aj Daniel Krmann posbieral svoju rodinu; manželku svoju posadil na sedliacky voz a súrne dal odviezť ku Trenčínu. Cestou došli do obci Mšena, ležiacej popri teplých kúpeľoch trenčiansko-teplických, kde jich švagor Matej Domkonius, ev. kňaz býval. Sotva sa umiestili, sotva rozpovedali príčinu svojho náhlenia a okolnosti, ktoré ich ku vydaniu sa na cestu prinútily, zastihly bolasti porodu manželku a ona priniesla na svet hrdinu našej rozprávky, Daniela Krmanna, ktorý, ako vidíme už pred svojím narodzením prenasledovaným vyhnancom bol, ktorý sa von z rodičovského domu v opravdovom vyhnanstve[1]) narodil.

Dobrosrdečný Domkonius chcel hosťov svojich u seba zadržať, aspoň do tedy, dokým matka zmocnie; ale zlo tušiaci Krmann o niekoľko dní

[1]) Natus in exilio, denatus in exilioque . . . (Narodzený vo vyhnanstve, zomrelý vo vyhnanstve . . .) hovorí charakteristične jeho vlastný nápis náhrobný. Ináče ohľadom roku jeho narodzenia s istotou tvrdiť môžeme, že ten bol rok 1663.

zase na voz posadil svoju rodinu a do Trenčína odviezť dal. Tušenie jeho sa chytro splnilo. Sotva opustil faru pohostinného švagra, vtrhli Tatari do dediny; napadli a vyrabovali farský dvor, takže na smrť naľakaný farár len zahradou sa ratoval a po trojdňovom potulovaní navratiac sa z hory, na tele i na duši zkrušený, aj zomrel.

Po odtiahnutí tatarského nebezpečenstva navrátil sa Krmann do svojej cirkve v Bliesovcach, a poneváč obec bola vyrabovaná, v hájoch sa zdržiaval. Po náhlej smrti Domkoniusa ponúkla mšenská cirkev faru Krmannovi, ktorý ohľadom na vdovu hotový bol ju prijať. Avšak patričný senior biskupovi Kalinkiusovi v tejto záležitosti písaný list nerozumejúc, slovíčko »pene« (skoro, ihneď) za »puer«-a (kluk = chlapec) čítal, a týmto činom v Krmannovi tú myšlienku vzbudil, že ho biskup za »puera« považuje.[1]) Nedorozumenie sa pozdejšie vysvetlilo, ale Krmann neostal kňazom v Mšeni. Nasledujúceho roku na odporučenie grófa Ludvika Nyáryho prijal pozvanie turolúckej a bukovskej cirkve.

Sotva že sa rodina sem prestehovala, malý Daniel ťažko ochorel. Z hrdla smrti, ako on sám píše, ho len spôsobnosť a starostlivosť Askariusa, skalického lekára vytrhla, začo aj pozdejšie povďačnosťou choval sa proti nemu. Tu zomrela jeho matka Anna Masnicius, ktorá telesne sľabá, suchorlavá ženička bola, ale duševnou silou svo-

[1]) Vidz list v rukopise »Fata familiae Kermannianae« nadpísanom v archíve prešporského lycea.

jou k obdivu často muža svojho nútila, ktorý zase protivne za vzor zdravia a telesnej sily slúžil. S kresťanskou trpezlivosťou znášala trpkosti prenasledovania. Denne dvakráť sa modlila, a to ani vtedy nezameškala, keď nemala kde hlavu skloniť, čiastku noci ale spievaním trávila. Modlitebnú knihu svoju voždy na prsách nosievala. Šaty svojich osem dietok sama tkávala, sama šíjala. Pre chudobných mala vždy na stranu odložený kúsok. V ohľade spoločenskom, vzdor svojmu preháňaniu, v každých pomeroch zodpovedala svojej povinnosti. Spôsobná a vľúdna bola rovno naproti grófom i roľníkom. Dietky svoje pak so samoobetovavosťou pestovala. Syn Daniel rozpomína sa na ňu s opravdovým vytržením a povďačnou pietou.

Pod ochrannými krýdlami takejto matky sa Daniel na tele i na duši rýchle vyviňoval. Poneváč ho rodičia riadne sebou brávali, stalo sa, že vzdor všetkému dozoru do nebezpečenstva prišiel. Tak sa stalo raz, že keď v čas krstu svojho brata Jána otec jeho cez zamrznutý Váh chcel na koči prejsť, ľad sa pod nimi prelomil, takže malý Daniel sotva vedel ratovať sa z nebezpečenstva. Doma často vídaval cudzích ľudí, ktorí ako prenasledovaní, o takých udalosťach vyprávali, ktoré detskú obrazotvornosť podráždily, a vo veľkej miere uchvátily. Vtedy pochytala viedeňská vláda tých mužov, ktorí sa na sprisahaní Františka Wesselényiho súčastnili. Vtedy počul malý Daniel, že ten gróf Nádasdy, ktorý jeho otca a ujca z fár

bol vyhnal, do väzenia sa dostal a že mimo Nádasdyho mnoho je uväznených; že Zrínyi, Frangepán, Tattenbach a spoločníci akýmsi mimoriadnym súdom na smrť sú odsúdení; že čo účastníci a pripravitelia toho sprisahania aj evanj. kňazi sú upodozrievaní; že tak svetského, ako aj duchovného stavu evanjelici len za cenu premeny svojho náboženstva vedia sa zachrániť. Vtedy počul po prvýraz zpomínať aj meno Franca Rakóczyho, ktorého matka jeho Žofia Báthory len na ten spôsob ratovať mohla, že ho katolíkom urobila. Poneváč pak takéto rozprávky, jichž podstatu dieťa prirodzene ešte nerozumelo, v sprievode hrozných výjavov a chýrov sa dialy, srdce detinské si tiežе dľa svojho pochopu vyobrazilo a pri hrách zástoj (rollu) vraždiacich Tatarov a žoldnierov predstavovalo ani netušiac, že raz ono samo opravdovým hrdinom takéhoto prenasledovania sa stane.

II.

Prípad J. Bársonya, v.-váradského biskupa na Turolúke — mal na malého Krmanna veliký účinok.

Sotva bol deväťročný, keď sa na fare otca jeho veľký význam majúci pohoršeniaplný prípad zavdal, ktorý nehynúcu pamiatku v duši jeho pozostavil, a ktorý pozdejšie, už v jeho mužskom veku, po čas chýrnej pravoty, zlostne proti nemu použitý bol, ako by on bol býval príčinou zbury náboženskej.

Zámo je totiž, že po odpravení účastníkov Wesselényovského sprisahania vláda viedeňská neslýchaným spôsobom vydierala krajinu Uhorskú. Proti tomuto ešte i katolícki biskupi pozdvihli slovo. Lobkovicz a spoločníci ministerstva jeho toto za velice nepríležité pokladali a aby pozornosť kňazstva inam obrátiť mohli, dovolili jim, aby proti evanjelikom týchže vykoreniť majúcu vojnu započali. Taká sa i začala po celej krajine. Juraj Bársony, veľkováradský biskup katolícky vo svojom tlačou vydanom diele[1]) dokázal, že je kráľ zákony a smluvy pokoja, ktoré v prospech evanjelikov donesené boly, nie povinný zadržať, lebo *a)* smluva viedeňského pokoja len bez ukrivdenia náboženskej viery dovolila svobodný výkon náboženský, poneváč ale evanjelici vieru katolícku obrazili, tedy je celá smluva pokoja neplatnou; *b)* kráľ nenie povinný zadržať tie zákony, ktorým prvý stav krajiny (vyššie kňazstvo) protirečil: *c)* lebo sa evanjelici augšpurgského a helvetského vyznania odchýlili od toho svojho vierovyznania, pre ktoré jim kráľovia svobodu boli dovolili.

Čo Bársony v tomto svojom smutnej povesti diele teoreticky vyvinul, to on sám, ako aj iní biskupi pri pomoci cisárskych generálov i prakticky hneď prevádzali. Započalo sa dielo násilného na vieru katolícku obracania.

Arcibiskupi ostrihomský a kaločský, Szelep-

[1]) *Veriras toti mundo declarata.* (Pravda celému svetu zvestovaná.)

csényi a Széchenyi, ďalej Kollonics, németujheľský, Bársony, veľko-váradský, Fraňo Szegedi jágerský, Juraj Pongrácz, vacovský a iní biskupi v sprievode jezuitov a horvatských žoldnierov napadli obce evanjelické, chrámy jim odobrali, kňazov odohnali. Vtedy odobrali medzi inými košický, bardiovský, trnavský, prešporský, trenčiansky, štiavnický, baňsko-bystrický a iné evanj. chrámy; potom prešovské kollegium, prešporské, šopronské, kysecké, šárošpatacké a iné výtečnejšie školy. Z chrámov a škôl svojich vyhnatí evanjelici v menšie väčšie tlupy spolčení, pokúsili sa o odpor, ale s malým výsledkom.

Medzi všetkými na vieru obracajúcimi najhorlivejším a najbezohľadnejším bol Juraj Bársony, ktorý keď už z deväť spišských fár bol vyhnal kňazov evanjelických, do Nitry šiel, aby aj tam kvitnúcej cirkvi turolúckej chrám odobral, kňaza Krmanna pomocou žoldnierov odohnal.

Hrušovský a bzinský ev. kňaz Martin Zehener zavčasu upovedomil otca Krmannovho, že Bársony 14. júla (1672) na deň Bonaventury[1]) príde na Turolúku; spolu dôverne ho upozornil, aby sa o svoju bezpečnosť postaral. Krmann upovedomil svojich veriacich o hroziacom nebezpečenstve, zvlášť Bukovčanov, v jichž vernosti bezvýnimečne dôveroval. Títo na slyšanie tejto zvesti, dohovorili sa s evanjelickými obyvateľmi súsedných obcí a uzavreli, že chrám svoj a kňaza

[1]) Pozdejšie humoristický Krmann deň tento riadne Malaventurou nazýval. (Bonaventurus = vďačne vítaný; Malaventurus = zle v.)

svojho obránia. Niektorí sa vopred do chrámu zavreli, iní sa za plot farský ukryli a tak očakávali v čas ráno dňa dosť skoro napred určeného prichádzajúceho biskupa.

Bársony v skvostnom hintove sediac v sprievode horvatských žoldnierov a svojho mladšieho brata Jána sudcu, skutočne došiel. Pri vtiahnutí do obce sa kone žoldnierov akoby zlé tušiac, zdurili a zaťato napred ísť sa spierali. To pôverčiví vojaci za zlé znamenie považovali. Biskup zatiahol rovno ku fare, kde kostolník menom Tobiáš čakal naňho, ktorý keď koč jeho zastal, vľúdne sa ho opýtal: čo by chcel?

— Vynes chrámový kľúč, — riekol Bársony — chcem ísť do chrámu omšu slúžiť.

Kostolník sa zarazil nad žiadosťou biskupovou a odoprel vyplniť žiadosť jeho: ba bol i dosť zaslepený, mandát kráľovský si žiadať. Biskup vyňal z vrecka písmo nejaké a z toho čítal čosi latinsky. Kostolník sa s tým neuspokojil, ale pýtal písmo, aby ho svojmu kňazovi prečítať dať mohol.

Na to sa biskup rozvzteklil; vyskočil zo svojho sediska a bijúc sa v prse riekol: ja som kráľovským mandátom, kto sa mi smie zprotiviť? I vytiahol pištol z vrecka a strelil do kostolníka. Guľa síce netrafila: ale na počutie výstrelu vyskočili sedliaci z úkrytu a oborili sa na biskupa a sprievod jeho. Behom niekoľko minút u prostred velikého kriku nastal krvavý boj, v ktorom palice, cepy a balty boly hlavnou zbrojou. Jeden roľník zastrelil biskupovho brata; toto vidiac

horvatskí žoldnieri, dali sa na útek a tak sa vztek ľudu celkom na biskupa oboril, ktorý pod úďermi už už povedomie tratil, keď v okamžení najväčšieho nebezpečenstva prišiel mu na pomoc obrovskej sily evanjelický kňaz, vytrhnul ho z rúk sedliakov a do fary vniesol. Len veľmi ťažko mohol upokojiť rozvzteklené množstvo, ktoré za každú cenu chcelo ubiť lupiča chrámu. Ale Krmann ratoval život tomu, ktorý zrovna tým úmyslom prišiel, aby ho vyhnal z jeho vlastnej fary. Prišla aj na smrť naľakaná farárka a dľa prirodzeného pudu ženskej jemnosti a podielubravosti, počala ošetrovať úhlavného nepriateľa svojho, ktorý nateraz zle pochodiac, uprostred uväzovaní rán svojich prisľúbil, že za toto povďačným jej bude, ba ešte aj dietkam jejim.

Medzitým tam von kone biskupove koč dodrúzgaly a preč utiekly; písma a cirkev. drahé nádoby dostaly sa z koča do rúk jednoho sedliaka.

Možno si predstaviť, v jakom duševnom stave zierali obyvatelia fary, zvlášť dietky na krvavú bitku. Malý Daniel Krmann naľakaný pozeral na trmuvrmu, a keď horvatskí žoldnieri utekali, do hlbokého jarku sa skryl, aby ho kone nepošliapaly. Sestra jeho, malá Zuzanka od ľaku padla dolu so schodov a zkrvavená bežala dnu ku materi, ktorá sa ešte vždy okolo poraneného biskupa otáčala.

Po utíšení hluku dopytoval sa Bársony na svoje písemnosti, ktoré sa medzitým do rúk Krmannových boly dostaly, z ktorých si tenže i bol

odpísal tie, ktoré ho obzvláštne zajímaly. Takým bol na príklad kráľovský mandát, v ktorom stálo, že Jeho Jasnosť ku popisu katolíckych majetkov svojho milého Juraja Szelepcsényiho, ostrihomského arcibiskupa vyvolil; ponevác ale tenže, pre telesnú nedúživosť v záležitosti tejto zakročiť nemohol, bol na miesto neho Juraj Bársony, veľkováradský biskup vyslaný. Tomuto podobný bol i ten kráľovský prípis, v ktorom sa Bársonyovi nakladalo, jako má zaobchodiť s obyvateľstvom svob. kráľ. baňských miest, ktoré popri svojom vzdelanostnom a hmotnom závaží voždy rozhodujúci vliv malo na okolie.

III.

Pomsta Bársonyova. Evanj. chrám na Turolúke katolíci odobrali. — Otec a rodina Krmannova na útekn. — Pod ochranou evanj. velmožov Krmann skončí svoje štúdiá — aj v cudzozemsku.

Z výš uvedeného vidíme, že Bársonya v jeho pokračovaní bezšanovlivosť a zaslepenosť viedla. Dušu jeho neviedol duch kresťanského náboženstva, ale pocit pomsty. I teraz, keď sa z rán svojich vyliečil a Krmann pre bezpečnosť až po samý Branč ho vyprovodil, po vyjavení mu ústnej vďaky na skutku proti obyvateľom Turolúky pomstu kuval a tak aj proti život mu ratujúcemu kňazovi.

Akonáhle cítil sa byť v bezpečnosti na bra-

neckom zámku, na skutku dal Krmanna pred seba predvolať aj s obecnými predstavenými, a aby sa títo na odpor ani len pomysleť neopovážili, priam i vojakov poslal pre nich. Avšak na príchod týchto strážcom väže upozornený Krmann nedočkal ich, ale s trnavským evanj. kňazom do hôr utiekol, odkiaľ sa len po uplynutí niekoľko týdňov navrátil do svojej fary.

Tu našiel všetko zpoprevracené. Manželka a dietky jeho sa tiež ukrývaly v dedine, aby do rúk vojakov nepadly. Malý Daniel Krmann sa so svojím mladším bratom Eliášom do jarku pri kostole ukryl. Odtiaľ videl, ako vliekli vojaci lapenú učiteľku, Nováčku. Málo chýbalo, že ho na mieste úkrytu jeho vojak na koni tade bežiaci nezadlávil. Za týdne videl horvatské vojsko v dedine šarapatiť; kone a voly chudobných ľudí odhánať a domy jejich plundrovať.

Chrám na Turolúke pri takýchto okolnosťach bol prirodzene evanjelikom odobratý. Otec Krmannov sa tiež len tak mohol pred chytením ratovať, že sa do sedliackych šiat preobliekol a pod tou zámienkou, že vtáky ide kupovať, veľkým batohom obťažený prešiel cez Váh do dakedajšej cirkvi svojej, Sádek zvanej, kde v dome jednoho verného svojho priateľa v stodole vo slame za dlhší čas sa zdržiaval. Len v noci sa opovážil výjsť na svobodu. Potom ako obyčajný nádenník prešiel so svojím súdruhom Matejom Rudínim na Klenovec, potom do Tisovca, kde v byte učiteľa s priateľmi svojimi častejšie sa schádza-

júc do podozrenia upadol; len málo chýbalo, že ho cisárske vojsko nechytilo. Cez súsedné dediny prešiel do divých hôr, rozpamätajúc sa na Izaiáša XXI. 13. verš: »Po lesích v Arabii nocleh mívati budete, ó pocestní Dedánských.« a Jerem. VIII. v. 20: »Pominula žeň, dokonalo se léto, a my nejsme vyproštěni!«

Syn Daniel, ktorý tieto výpovede Písma na listoch kalendára onoho roku našiel poznačené, vyrozprával matke ťažké utrpenie týchto dní. »Blízko Brezna — hovorí — medzi vrchami v noci za viac hodín sa túlal uprostred medveďov a vlkov. Z rúk kresťanov rabujúcich Turkov divným riadením Božím len tak sa mohol osvobodiť, že za štekotom psov k jednej kolibe pastierskej dorazil, kde mu pastieri ukázali cestu, na ktorej by sa od nich mohol vysvobodiť. Tu obdržaným chlebom a mliekom občerstvený, do Prievidze šiel, kde poznajúc ho, temer ho chytili. Z tadeto do Diviak-Novej Vsi prišiel, na miesto svojho obydlia; potom do Bellej, ktorú sme boli Pellou nazvali, kde sa na rozličných bytoch blízko päť rokov zdržiaval. Účastníci jeho utrpenia boli E. Augustini, hlinický, Repatius, kňaz motešický a Ján Paulíni ... Barva jeho vlasov sa zmenila; najväčšiu čiastku jasenných dní v súsednom háji trávil modlením, spievaním a čítaním ...[1])

Pod časom smutných rokov otcovho ukrý-

[1]) Fata familiae Krmannianae 24—25 str. (Osudy rodiny Krmannovej.)

vania sa malý Daniel uprostred mnohých nerestí pilne sa učil. Za istý čas v Sobotišti bol Martin Novák jeho učiteľom; zas v Ilave, kde v dome Masniciusovom prebýval, pod vedením Pavla Majora podstatne napredoval nie len v učebných predmetoch ľudovej školy, ale aj v počiatkoch latinčiny. Okrem Diviackej Novej Vsi aj v Trenčíne sa učil pod učiteľmi Jurajom Holvajdt a Pavlom Greškovičom. Los škôl evanjelických onoho času podobal sa losu cirkve, aj učitelia boli nepočetným útiskom vystavení. Zriedka vyplnili rok školský v pokoji. Často sa stalo, že s premenou zemských pánov tie najkvitnúcejšie ústavy razom zavrené boly, alebo katolíckymi sa staly. Tie evanjelické rodiny veľmožov, ktoré ako Nyáry-ovská, za čas Illésházy-ovská, rodina Ostrošitov a Ottlíkov, opravdové »sväté mrhanie« provodzovali o školách nimi udržovaných, nakoľko nie len učiteľov platili, ale v čas prenasledovania aj jich rodiny umiestili a od zahynutia zachránili, zaslúžia, aby povďačné potomstvo zvečnilo jich zvečnenia hodné skutky.

Že aký výsledok znaly preukázať toho času školy evanjelické, toho sa každý snadno domyslí, kto následkom horudaných príbehov los evanjelických kňazov a učiteľov predstaviť si zná. Kde nenie pokoj srdca; kde učiteľ, ako na bojišti postavený vojak, každodenne nebezpečenstvu života je vystavený; kde učiteľ ako prenasledovaná divá zver temer každý týdeň musí opustiť svoje domáce ohnisko a ku konaniu povolania svojho slú-

žiace mu prostriedky za korisť prenasledujúcemu ho vojsku ponechať musí; kde sa obsah násilne odobratých kníh z pamäti musí písať — ako to aj Krmannov otec činil, — a tak oboznamovať ho so žiakmi: tam výsledok teoretického učenia nepatrným byť musel.

Dietky samé nachodili sa v ustavičnom strachu, lebo boly očitými svedkami prenasledovania svojich učiteľov, kňazov a rodičov. Bez toho, žeby boly porozumeť mohly príčinu príbehov a súvis jejich, žily uprostred hluku rozorvaných pomerov, neraz pretrhnúc riadne učenie svoje. Tak sa to stalo aj s Danielom Krmannom, ktorý od r. 1672 od hore opísanej zbury turolúckej počnúc až po r. 1678, tedy po 15. rok života svojho, prinútený bol každý rok do inej a inej školy ísť a los trápeného otca svojho aj v tejto čiastke sdielať.

Keď s katolíckym kňazstvom spolčená viedeňská vláda vyzdvihla uhorskú ústavu, a na čelo krajiny v osobe Kašpara Ambringen-a, surového nemeckého vojaka postavila; keď ostrihomský arcibiskup Szelepcsényi, pred svoj námestnícky stolec dal citovať veškerých evanjelických kňazov a učiteľov, aby ich ako udajných buričov odsúdiť mohol; keď duchovní vodcovia evanjelického ľudu na galeje boli odvlečení a vztek kurucov a labancov na potupu všetkého ľudského citu v kolese lámal a na koly naťahoval ľudí nevinných; keď z dedín vyhnaný ľud evanjelický hromadne blúdil po horách, potechu a obranu hľadajúc u ešte tu i tam pozostalých, ale tiež po-

tulujúcich sa učiteľov; keď zemanstvo právom prirodzenej samoobrany zbroje sa chytilo a pod vodcovstvom Imricha Tökölyiho, pomocou Michala Apafyho, kniežaťa sedmohradského vláde viedenskej makave dokázalo, že na tejto ceste ďalej pokračovať nevoľno, že sa ani ústava uhorská, ani náboženstvo evanjelické vonkoncom vykoreniť nedá: vtedy, pod touto hrúzovládou, otec Krmannov, ktorý r. 1673 pred mimoriadny súd prešporský takže bol predvolaný, jehož cirkev a faru na Turolúke žoldnieri pomstychtivého Juraja Bársonya zpustošili, knižnicu spálili, odhodlal sa, že syna svojho cieľom pokračovania štúdií jeho do cudzozemska vypraví, aby nebol svedkom tých ohavností, ktoré doma po celej krajine, na úbohých evanjelikoch páchané boly.

Úmysel svoj však za dlho uskutočniť nemohol. Nemal k prevedeniu jeho na dostač peňazí. Kdeže by jich bol mohol vziať ten, ktorý za roky ani len stáleho bytu nemal? Od r. 1677 v Bellej sa zdržiaval, odkiaľ sa len r. 1682 vzdialiť mohol, keď sa úfal, že r. 1681 snemom šopronským doniesť sa majúce, na náboženstvo sa vzťahujúce zákonné články prinesú aj žiaducí pokoj a odpočinutie. Veď v týchto zákonných článkoch bolo vyslovené, že na základe viedenského pokoja a I. zák. článku 1608 opäť je svoboda náboženská evanjelikom udelená, ale len s tou nebezpečnou zátvorkou: »bez urazenia práv zemského panstva.« Vyhnaných kňazov osvobodili od trestu a vyslovili, že nikto nesmie byť k

obradom náboženstvu jeho sa protiviacim nútený a žeby evanjelikmi vystavené a dľa obradu katolíckeho ešte neposvätené chrámy zpät vrátené boly. V každej stolici bolo len dva evanjelické chrámy postaviť dovoleno.

V skutku, uzavretia šopronského snemu maly toľký účinok, že sa Krmann po viacročnej potúlke v pokoji prinavrátiť mohol na Turolúku. Syna Daniela podarilo sa mu ešte po čas trvania šopronského snemu do Nemecka vypraviť, cieľom pokračovania a dokončenia vyšších štúdií jeho. Veľkodušný veľmož, pán Mikuláš Osztrosith, vidiac pekné dary Danielove a úzkostiplné položenie jeho otca, poskytnutím mu ročitej pomoci poslal ho von do Breslavy, kde v gymnásiume »Elisabetheum« menovanom pod vedením Jána Acolut, Eliáša Thomaeus, Martina Hauk, Menhard Weisz, Friderici a Gryffius učbárov študoval.[1])

Po trojročnom tunajšom štúdiume r. 1680 na lipskú universitu šiel, kde theologiu študoval, ale len do roka, lebo ho srdce na chýrečnú wittenberskú universitu tiahlo, kde po dvojročnom štúdiume aj beh svojho štúdium dokončil. Tunajšími učbári jeho boli: Dassovius, Ján Deutschmann, Michal Walter, Scherzel a Alberti. 25. októbra r. 1683 držal svoju latinskú dissertatiu: »Dissertatio theologica, qua veram orthodoxae ministrorum vocationis confoederationem publicae auditorum disquisitioni proposuit, praeside Joannae Deutschmann. Wittenbergae. 1683. 4.« (Theolo-

[1]) Protest. Jahrbücher für Oesterreich 1870. II. 461 str.

gické pojednanie, v ktorom sdruženia pravoveriaceho kňazského povolania verejnému poslucháčov posúdeniu predkladá pod predsedníctvom Jána Deutschmanna. Wittenberg. 1683. 4.) Toto bolo vlastne zakončenie jeho štúdií cudzozemských; v tomto vyvinul povolanie opravdivého evanjelického kňaza tak, ako to v duši jeho žilo.

IV.

Po návrate z Nemecka stal sa učiteľom v Ilave, zas správcom v Mošovciach. Na Turolúke bol najprv pri boku otcovom pomocníkom — po smrti jeho kňazom. Charakteristika otca.

Keď sa s Nemeckom rozlúčil, kde sa za päť rokov blažene a v pokoji sebavedome pripravoval ku škole života, dosť skoro musel zacítiť príkrosti jeho. Navrátiac sa do vlasti, videl hrôzy vojny občianskej; boj Imricha Tökölyiho za svobodu vlasti a cirkve evanjelickej.

V otcovskom dome mnohé neresti našiel; matka mu už nežila a otca jeho len dobrý humor udržiaval. Veľkodušný dobrodinca jeho, Mikuláš Osztrosith prijal ho s otvoreným náručím; a keď nebezpečenstvo vlasti a evanjelia pripomínal, vyslovil spolu tú nádej, že známosťmi a vedou, v Nemecku si nadobudnutou mohutným hrdinom protestantismu sa stane.

Dvadsaťročný nádejný mladík, za idei oduševnený, sotva vedel dočkať príležitosť, aby sa

nekam buď za pomocného slova Božieho kazateľa, buď za učiteľa dostať mohol. Nemusel dlho čakať. Po smrti jeho dakedajšieho učiteľa Pavla Majora, na odporúčenie Osztrositha, povolaný bol za učiteľa do Ilavy, kde dietky velice horlive vychovával. Avšak sotva mohol dosiahnutý výsledok preukázať, keď následkom válčivého času prinútený bol miesto svoje opustiť.

Cisárske vojsko totiž víťazne napredújúc, statky Osztrosithove zhabalo preto, že ku Tökölyiho strane prináležal. Ihneď objavili sa aj jezuite; zaujali ev. chrám a školu, a mladého učiteľa a jeho ujca, Tobiáša Masniciusa, tamejšieho kňaza odohnali. Nadarmo prosili, aby aspoň do tedy boli ponechaní v panskom stavisku, kým si svoje súkromné záležitosti sriadia a o nový byt sa postarajú, nepriateľ bol neuprositeľný a Krmann sa musel vzdialiť. Ale kam? Do otcovského domu ísť nechcel, lebo vedel, že je i v ňom podobný stav a aj jeho nemocný otec na Bukovec sa utiahnul. Prijal tedy pozvanie jednoho zemepána, menom Payer-a, ktorý ho súkromným učiteľom svojich dietok učinil. Ale ani tam nemal pomeškania, lebo sa jezuitmi upotrebení chorvatskí vojaci dozvedeli o jeho pobyte a priam ho hľadať počali. Tak konečne k nemocnému svojmu otcovi na Bukovec, zas hneď do Trenčína utiekať sa musel.

Z tadeto potom r. 1684 sestra Mikuláša Osztrositha, baronka Revay povolala ho do evanjelickej ňou v Mošovciach udržiavanej školy za správcu, kde vyše dvoch rokov pôsobil s pekným

výsledkom. Kedy-tedy sa aj v nábožnom rečníctve pocvičil, a poneváč sa jeho prednáška zemským pánom ľúbila, nad práve vtedy zomrelým blatnickým farárom a superintendentom on držal reč pohrabnú.[1]) Toto mu tak dobrú povesť spôsobilo, že ho turolúcka cirkev ku boku jeho nemocného otca ipriam za kazateľa pozvala. Porážku utrpevší otec jeho, čo ako mu dobre padlo, že syn jeho Daniel bude jeho nástupcom v úrade, predsa by si radšej bol prial, aby syn jeho na pokojnejšiu faru sa dostal. Preto aj k tomu privolil, aby sa aj iní pozvali. Tak sa stalo, že keď mladý Daniel k návšteve svojho nemocného otca z Mošoviec prišiel, na obloku úradnej chyže našiel list Pavla Majora, v ktorom píše, že následkom zdržiavania svojho patrona a povýšenia jeho platu nemôže prijať pozvanie turolúckej cirkve. Tam tiež sa dozvedel, že aj Marklovský, dubnický farár neprijal pozvanie. Divil sa tomu, ako bolo možno týchto pozvať, keď on už predtým — pravda len ústne — povolaným bol? Vtedy sa dozvedel, že otec jeho zo samej jemnosti protivil sa jeho pozvaniu.

Akonáhle predstavení cirkve o prítomnosti mladého Krmanna sa dozvedeli, ihneď kroz vyslanstvo mu ponúkli vokátor. Tu otec ku loži povolal si syna a chtiac pred ním ospravedlniť svoje dosavádne sa chovanie, takto hovoril k nemu:

Dosiaľ — hovorí — nechcel som privoliť k tvojmu pozvaniu, lebo som nechcel, aby si sa aj

[1]) Monumenta I. 50.

ty v tejto nešťastnej cirkvi do takých nerestí a nebezpečenství ponoril, v jakých sme my s mojou rodinou po celý čas mojho úradovania ponorení boli. Ale som si to rozmyslel vediac, že po čas môjho života sotva dostanem cudzieho nástupcu a jestli by som ho aj dostal, iste by nebol naklonený ma vo fare trpeť, tým menej opatriť. A predsa môže sa stať, že ešte aj za rok žiť budem. Preto teraz už svoľujem tvoje pozvanie a ešte dnes to sdelím cirkev. predstavenstvu. — Staň se vôla Pána!

Po čas tohoto dojímavého výjavu ztrhol sa krik na ulici: vojaci idú, vojaci idú! Toľko znamenalo, že sa ratovať treba. Ani Krmann nebral vec za žart, veď mu ešte v ušiach znely výkriky nešťastných v Prešove nemilosrdne odpravených obetí. Sobral tedy svojho nemocného otca a novými veriacimi svojimi sprevádzaný utekal do hôr súsedných, ktoré už tak často boly poskytly útulok prenasledovanej jeho rodine. Tu v jednom súkromnom dome držal svoju prvú kázeň, ktorú vedeť by nám istotne zaujímavým bolo, lebo položenie a okolnosti boly v skutku také, v jakých sotva kedy držal ktorý kazateľ svoju prvú kázeň. Či mu ozaj neprišlo na um, že obavy jeho otca noboly bezzákladnými? Tu, v hore obdržal písomný vokátor a vedenie a správu cirkve prevzal ešte za života otca svojho (15. júna).

Ale pozostávalo ešte jeho vysvätenie a slavnostné do úradu uvedenie. Toho by sa bol rád dožiť jeho k nemocnej loži pripútaný otec. Avšak

sila jeho zo dňa na deň klesala. V jednej ťažkej hodine povolal syna svojho k loži svojej a udelil mu na rozlučnú dobré rady života. O nedlho objavili sa aj ostatní údovia rodiny zbožne načúvajúc slovám jeho, ktoré ho, tak sa zdálo, docela vysilily. Keď slová jeho už sotva počuť bolo, papier si pýtal a na tenže napísal: »Ťažká je cesta vedúca k nebi.« Keď sa ho Jesenák rodinný jeho opýtal, či sa uspokojí s kňazstvom svojho syna? prisvedčil, že áno. Vtedy syn jeho Daniel ku posteli si pokľakol, aby požehnanie jeho obdržal. Staručký otec ruku na hlavu syna položil a slzavým zrakom hovoril: »Pán Boh ťa požehnaj a ostríhaj!« Potom sa ku prítomným obrátil a riekol: »Buď syn môj svetlom a príkladom ľudom; buď postrachom nepriateľov; uctite, milujte a ochraňujte ho!«

Syn povstal a pri svojom odchode ešte počul slová umierajúceho otca: »Bože, daj, aby sme sa po smrti vo večnom živote shliadali«.[1]) Dňa 3. júla zomrel.

Takáto bola smrť starého Krmanna, jehož život a ráz najvernejšie syn jeho opísal.

Dľa tohoto bol on jedným z najmohutnejších mužov. Široké prse a plecia, rozumná hlava a voždy červené líce ho označovaly. Miloval humor a veselú spoločnosť. Koľkokoľvekkráť dostal hostí, tím k vôli vždy bol hotoví jesť a piť bez toho, žeby to zdraviu jeho bolo poškodilo. Sila jeho bola tak veliká, že stromy s koreňom mo-

[1]) Fata familiae Krmannianae.

hol vytrhnúť. Raz po blatnej ceste päť okovov vína vezúc, voz tak hlboko zaviazol, že tri kone celkom vystali. Krmann s voza sostúpil a celý ho aj s ťarchou jeho z blata vyzdvihol. Inokedy pri oberaní ovociny chlapa na rebríku vysoko stojaceho a ovocím obťaženého aj s rebríkom k inému stromu postavil. Ťažké železá a obrovské nádoby, s ktorými si iní rady dať nevedeli, z ľahka zodvihnul a na iné miesto položil na Turolúke, a niekoľko mesiacov pred svojou smrťou dvoch plebánov naraz za pásy zodvihol. Biskupa Bársonya z rúk sedliakov vysvobodiac a jednou rukou ho brániac, v druhej ruke držiac, do svojej úradnej chyži zaniesol.

Aj v duchovnom ohľade mal mnohé vynikajúce vlastnosti. Že akú istú pamäť mal, dokazuje aj to, že keď knižnicu jeho nepriateľ spálil, k potrebe svojho syna Daniela tomuže grammatiku z pamäti zdiktoval. Keď sa syn jeho z Nemecka domov navrátil a on z metaphysiky otázky mu zavdával: po jeho definitiách od slova do slova citoval definitie Weissove a Tiffenbachove, ktorým sa on bol pred 30. rokmi učil. Dôležité výpovede Písma svätého verne znal reprodukovať. Reči a kázne jeho boly zaujímavé a vzdelavateľné, poslucháči jeho je ľúbili, obzvlášte keď o predmete veselejšieho druhu hovoril. V takýto čas nielen humor, ale aj ostrá satyra vychádzala z úst jeho, vzťahujúca sa na horkosť doby. Syn jeho tvrdí o ňom, že nikdy nepočul kňaza pred oltárom krajšie spievať. V mladom veku svojom

aj štvorhlasne vedel spievať, začo ho mnohí milovali. Ešte v detinskom veku svojom naučil sa bol zavčasu stávať, ale počas svojho úradovania v Sadeku presilil si oči, následkom čoho v pokročilejšom veku svojom už málo čítaval. Súc slovenským kňazom, popri latinčine a nemčine náležite znal aj maďarsky a znalosť maďarskej reči aj na synoch svojich požadoval. Slovom starší Daniel Krmann bol svojho veku velice vzdelaným, u prostred nešťastí vyprobovaným, určitého rázu mužom, ktorého Daniel, syn jeho v mnohom ohľade čo vzor svoj nasledoval.

V.

Zábler biskup ho zkúšal a vysvätil. — Jeho prvé nepríjemnosti — a prenasledovanie kroz zemského pána jeho, Pavel Orbán kráľ. osobník súri jeho odstránenie, — Krmann sa k Bukovčanom utiekol. Jeho veriaci sa cisárovi s prosbou utiekajú o neho — a kňaza svojho zpät obdržia.

Turolúcky mladý kňaz, sprevádzaný požehnaním svojho otca dňa 28. júna r. 1687 do Bardiova šiel, aby sa tam Jakubom Záblerom dal vysvätiť.

Chýr Jakuba Záblera, jeho autorita a veda na ďaleko známa bola. Tak ho považovali, ako opravdivého proroka, ktorý mnoho bojoval a trpel pre evanjelium; ale ktorý nikdy neztratil vieru vo víťazstvo svätej veci. Viacnásobným mu-

čedlníkom bol on cirkve svojej. Viackráť bol vyhnancom z vlasti, ale preto voždy si žiadal navrátiť sa do nej, jejž nešťastie len stupňovalo lásku jeho ku nej. Jeden životopisec jeho to hovorí o ňom, že bol takým mužom, o ktorom lepšie mlčať, nežli málo písať, lebo jeho v šľachetných skutkoch javiaci sa pekný ráz sotva možno náležite opísať. Keď sa z posledného vyhnanstva svojho navrátil, telesne už veru dosť utrýznený bol, ale pružnosť duše až do konca podržal. Zvláštnu radosť nachodil v zamestknávaní sa s mládežou. V mravoch a vzdelanosti, v pracovitosti a oduševnenosti mládeže videl budúcnosť cirkve, ktorá sa mu uspokojive v ústrety usmievala. Koľkokráť mladý bohoslovec zavítal k nemu, na skutku proboval jeho učenosť a mravný ráz. Preto vôbec s jakousi bázňou a zdržanlivosťou blížili sa k nemu všetci tí, ktorí sa úradu cirkevného domáhali.

Krmann sa s opravdovou zbožnosťou blížil k velikému biskupovi, ktorý ho dobrotive prijal, ani netušiac, že mu tenže ešte raz biskupským druhom bude.

Vysvätenie predchádzala riadna zkúška, ktorá sa v knižnici biskupovej vydržiavala v prítomnosti farárov Adama Poprádiho a Pavla Mattheidesa. Kandidát musel preukázať svoje školské svedectvá a cirkevný vokátor. Po obzretí týchto biskup Zábler položil prvú otázku: Ako by sa malo pojednávať Evanjelium piatej nedele po Svätej Trojici?

Na túto otázku bolo Krmannovi tým snadnejšie odpovedať, poneváč v Mošovciach aj homiletiku prednášal. Odpovedal tedy, žeby patričné Evanjelium dvojakým spôsobom mohlo pojednávano byť, totiž alebo syntheticky, alebo analyticky (rozborne); z čiastky po sostavení antecedenty ťaháme následky; z druhej čiastky ale vystaví sa určitý predmet, ktorý potom obšírnejšie sa rozvine. Keď by aj tú otázku bol zodpovedal, jaký predmet mohol by býť na základe prečítaného slova Božieho položený, biskup, ktorý pravdepodobne poznal Krmannovú universitnú dissertáciu, pýtal sa ho, čo drží o kňazskom povolaní? Po obšírnejšom rozvinutí otázky tejto nasledovaly menšieho-väčšieho významu otázky, ktoré by do veľkého zmatku priviedly bohoslovcov nášho času. Medzi inými moment exinanitie Kristovej toho času po celej krajine za predmet dišputy slúživší a to, že kedy obdržal Kristus vládu svoju nado všetkým stvorením? jako ju upotrebil v oči rybám? Krmann všeobecne poznamenal, že táto otázka na teraz universitami giessenskou a v Tübingách je pretriasaná a že je velikého významu. Obraňoval tajemstvo vlády všeobecného zákona a ohľadom tohto voči protivného náhľadu zkušujúceho výboru upotrebil za príklad pod pahrabou skrývajúci sa oheň. Z tohoto povstala veľká debatta na zkúške. Zábler dal priniesť Prüknerove Vindicie a na tento predmet vzťahujúcu sa čiastku odporúčal mladému kňazovi. Potom sa ho pýtal, jakých autorov (pôvodcov) zná?

Na toto Krmann spomenul knižnicu Ravanellovu, diela Baco-va a iných.

Celá zkúška trvala dve hodiny a mimo prísne bohosloveckých otázok i homiletické a didaktické otázky boly pretriasané, dľa vtehdajšieho spôsobu problematickými i casuistickými príklady znázornené. Konečne nasledovala posviacka, ktorá z požehnania dľa predriekaného pravidla, zo vzkladania rúk biskupa na hlavu kandidátovu a prísahy na Formulu Concordiae (knihu svornosti) zloženej záležala. Jeden kňaz mu prislúžil večeru Pána; po skončení všetkého tohoto v dome Heidenreichovskom zapísal si vysvätený meno medzi kňazov. Potom bol obed u biskupa, pri ktorom v mene svojej cirkve dva páry utešených nožov dal do daru biskupovi; mimo toho zložil päť cisárskych dukátov, z ktorých tri biskupovi a dva dvom zkušujúcim kňazom prináležaly.

Keď veľkou pečaťou opatrený tlačený diplom vo vrecku mal, ipriam ponáhlal sa nazpät na Turolúku. Na ceste bol trápený od lotrov, nemeckých žoldnierov a katolíckych kňazov. Ba ešte i pri prechádzaní cez rieky v nebezpečenstve sa nachádzal. Po citupInom rozlúčení sa s Mošovciami bol seniorom Novákom do úradu svojho slavnostne uvedený. Sotva odzneli pozdravujúce a povzbudzujúce slová so strany seniora, ihneď nasledovaly mnohokráť predpovedané nepríjemné dni. Najprv mal s istým Pavlom Strniskom menovaným, turolúckym učiteľom nepríjemnosť, jehož

neslušné a surové chovanie ho k tomu primälo. aby ho z domu odstránil.

Od tejto väčšia neresť hrozila Krmannovi od katolíckeho zemského pána a kňazstva. Požehnané pôsobenie jeho bolo pohoršením tých, ktorí evanjelickú cirkev nenávideli a o to usilovali, aby ho čím driev z Turolúky odstránili.

Zámienkou slúžilo k tomu to mnohé vysvetlenie požadujúce nariadenie zákona, že evanjelici len bez urážky práva svojich katolíckych zemských pánov môžu náboženstvo svoje vykonávať. Obsah zákona z r. 1687 jim len smelosti dodal, nakoľko na evanjelikov sa vzťahujúci článok to hovorí, že ačpráve títo kroz svoje prosbopisy a nepokoj dobrodenia zákona nehodnými sa stali, pri tom všetkom Jeho Jasnosť následkom vrodenej mu milosti ešte nateraz chce zákon zadržať. Toto bolo náležite dostatočným k tomu, aby katolícke zemanstvo a kňazstvo provodzovalo bez milosrdenstva staré svoje remeslo: náboženské prenasledovanie. Vedeli, že pod vlivom kňazským stojaci Leopold kráľ prehliadne jich násilenstvá. Preto musel aj Krmann zahynúť.

Rozličných lstivých prostriedkov sa lapali. Raz 26. februára roku 1688 objavili sa v dedine v noci dvaja sluhovia Pavla Orbána, kráľovského právneho zástupcu, ktorí jednoho bukovského roľníka menom Vlka poslali dnu ku Krmannovi, aby von vyšiel na pár slov. Ale Krmann, ktorý práve vtedy s Jánom Stránskym, vrbovským svojim spolubratom, farárom sa shováral, tušiac ne-

bezpečenstvo, von nevyšiel, ale to jim odkázal, že ak sa s ním o niečom shovárať chcú, aby dnu šli. Tí ale nechtiac alebo bojac sa dnu ísť, chleba a vína si pýtali. Von jim poslaný plný krčah skoro vyprázdniac, druhy pýtali. Následkom dokázanej jim štedrosti stali sa smelšími. Až ku dverám fary vnikli a odtiaľ v latinskej reči nahlas privolali Krmannovi: aby sa nebál, aby k nim von vyšiel, že mu neublížia. Ale Krmann tým menej bol naklonený von výjsť, poneváč sa od svojej čeľade dozvedel, že cudzinci pod plášťom meče a pištole ukrývajú. Takto sa nastrojený kłam nevydaril a cudzinci re infacta (po vybavenej veci) vrátili sa do Vrboviec, kde v neprítomnosti kňazovej do fary vnikli.

Krmann cítil, že na neho vyhodené osídlo opätovne vyhodené bude. Tak sa i stalo. O tri mesiace, 11. mája Jurom Erdődym grófom podpísaný list prišiel na predstavenstvo do Turolúky, v ktorom na 14. mája do Smolenského zámku ich pozýva, aby jim tam v záležitosti jich kňaza vydané kráľovské nariadenie sdeliť mohol. Medzi tým sa dozvedeli, že je gróf s inými vecmi zamestknaný a že snáď o celej veci nič nevie a oni svojho kňaza zadržať si môžu. Avšak 15. júna Pavel Orbán, kraľovský zástupca, pán nepokojnej krve, ineho úskoku použil; rozkázal jim, aby kňaza svojho na skutku prepustili, lebo ináče celú obec do nešťastia uvrhnú.

Predstavení, znajúci zlé následky protivenia sa, naľakali sa. Dôverne sdelili písomný rozkaz

Krmannovi, ktorého milovali a o ktorého sa báli, a práve preto od neho si radu prosili. Tento ich uspokojil. Dňa 10. septembra v mene ľudu napísal odpoveď kráľ. zástupcovi, v ktorom sa chladnokrevne a zmužile bránil a spolu ochranu prosil pre seba vo svojom utisnutom položení. Obecní predstavení pokúsili sa s 300 mericiami ovsa náklonnosť Orbána si vyzískať.[1]) Ale všetko na darmo.

Orbán dar prijal aj blahosklonnosť svoju prisľúbil; ale o nedlho nový rozkaz poslal predstavenstvu a ešte prísnejšie naliehal na odstránenie Krmanna. On — hovoril — neurazí svoju povinnosť naproti Jeho Jasnosti a práve preto nemôže dať svolenie k tomu, aby jich kňaz i na ďalej pri nich sotrvať mohol. Naproti tomu prísne ich napomína, aby po obdržaní prítomného listu patričneho kňaza aj s jeho rodinou, aj so všetkou jeho prislúchajúčnosťou na skutku odstránili; medzi sebou aby ho pod ťažkou pokutou netrpeli. Ináče Boha za svedka volá, že ak tento rozkaz jeho nevyplnia a kňaza i na ďalej medzi sebou trpeť budú, a keď skrze to kňaza a ich nejaká pohroma zastihne, to nie inému, ale jedine sebe samým nech pripíšu. Opätuje, aby kňaza bez meškania vyhnali a jemu viac s podobnými urážkami nepríležitými byť sa neopovažovali.[2])

[1]) Generosissimo et Nob. Duo D. Paulo Orbán per Inclytum Regnum Hung. Causarum advocato ect. V. Fata Familiae Kermannianae 163 str.

[2]) Datum Tyrnaviae 12. Sept. 1688. Paulus Orbán m. p. V. Fata F. Kerm. 164 str. (Dáno v Trnave atď.)

Predstavení prišli do ťažkého položenia. So štátnym zástupcom žartovať sa nebolo radno; milovaného kňaza odstrániť ale neboło možno. Počím sa takto medzi nádejou a strachom klátili, 30. sept. aj tretie napomenutie došlo na Turolúku, ktorým Orbán a Ján Trsztyánszky nakladajú predstaveným, aby sa pod pokutou 40 zl. na skutku v Sobotišti ustanovili. Predstavení sa po takomto súrení s kráľ. zástupcom trucovať neopovážili a na radu Krmannovú do Sobotišta odišli čakajúc a bojac sa trestu, ktorý jim nasúdený byť mal. Nakoľko boli prekvapení, keď sa jim na miesto trestu po 100 zl. ponúkalo, jestli svojho kňaza prepustia.

Toto jim bolo podozrivé. Neprijali peniaze. Nato boli jatí a ťažkým trestom sa jim vyhrážalo. Zavrení predstavení, medzi ktorými Pavel Kubečka rychtár bol slovovedúcim, zlého života a rázu človek, nahovoriť sa dali upomínajúc sa na to osvedčenie kňazovo, dľa ktorého on nežiada, aby sa k vôli nemu do nebezpečenstva uvrhli, uprostred búrenia sa svedomia nasledujúce osvedčenie podpísali:

»My nížepodpísaní, obce turolúckej predstavení a celé obecenstvo týmto sa zaväzujeme, že vyplniť chtiac rozkaz Jeho cisársko-kráľovskej Jasnosti, milostivého pána nášho, nášho evanjelického kňaza, ktorý posiaľ u nás bol, zajtra na skutku prepustíme, jeho nikdy viacej neprijmeme, ani počúvať nebudeme: ale kroz velebnú ostrihomskú kapitulu k nám poslaného pátra za svojho

kňaza príjmeme, jeho ctiť a poslúchať budeme. — Jestliby sme ale tento sľub svoj zrušili a katolíckeho kňaza neprijali, v tom páde podrobujeme sa jakejkoľvek pokute, jakú Jeho Jasnosť cisársko-kráľovská, alebo vrchnosť naša nám usúdi. Dáno v Sobotišti v oktobri 1687.[1])

Ján Kubečka rychtár, Martin Vachula, Martin Jastrab, Juraj Janko, a ako svedkovia Štefan Kőszeghi, notár kráľ. tabule, Martin Albrechtovics, Juraj Csernics.

Podpísaní tak pochodili, ako obyčajne pochodia takí, ktorí proti svojmu svedomiu ľahkomyseľne konajú. Rychtár Kubečka ešte v tú noc pomútenou hlavou a rozpálenou tvárou bežal ku Krmannovi, oznámiac čo sa stalo, a spolu osvedčiac že v smysle písma na skutku sa musí vzdialiť z Turolúky; toto on — hovoril — ako sudca tým viac musí súriť, lebo ešte pred východom slnca povinný je jeho vzdialenie sa v Sobotišti oznámiť.

Krmann s podivením načúval zmätenú reč rychtárovu. Nevedel uveriť, žeby z jeho posluchäčov ktorýkoľvek takto ľahkomyseľne mohol zapreť svoju vieru a bez odôvodnenia zameniť svojho kňaza s katolíckym páterom. Konečne ale musel to uveriť, keď počul zmätenú reč mizerného človeka a videl ustrašenú tvár jeho, aby sa odchod jeho ale predsa nestal bez vedomia veriacich jeho, o to prosil rychtára, aby poslal niekoho do filie na Bukovec a svolal celú cirkev,

[1]) Sdeluje L. Szeberényi i. m. 145 str.

aby sa o jeho odchode a následkom tohože o potrebnom pokračovaní spoločne poradiť mohli, Rychtár, len aby sa vzdialiť mohol z pred výčitky plnej tváre svojho kňaza, všetko prisľúbil, a potom s obídením cirkve, niekoľko priateľov svojich doviedol, s tými na tom sa usniesol, že vzdialenie sa Krmanna na skutku súriť bude. Kubečka vošiel do fary a na tú otázku farárovu čoby chcel? zmätene len toľko odvetil: »veď to vie pán farár.«

— Tedy to chcete, aby som sa vzdialil z fary?

— Áno, — odvetil tento.

Krmann chcel výjsť ku von stojacím priateľom rychtárovým, ale títo kričali: aby zostal vo fare!

Rychtár čujúc, že ľud zdržuje farára, do Sobotišťa utekal ku svojim spoločníkom a Krmann vidiac, že následkom nočného pohybu sbehnutý ľud hlasite protestuje oproti jeho oddialeniu, utvrdil sa v tom úmyslu, že sa už až do tedy nevzdiali, pokým sa s bukovskými veriacimi nesíde. A to aj odkázal rychtárovi.

Týmto stalo sa položenie vážnym a osudným. Každého okamženia mohol sa toho obávať, že ho s osbrojeným vojskom z fary vyvlečú.

Na svite objavil sa v skutku ozbrojený ľud pred farou, ale nie preto, aby ho vyhnal, ale naopak preto, aby ho pred každým násilím zachránil.

Na čele ľudu stál rychtár z Bukovca, ktorý určite osvedčil, že je farára obrániť hotový, je-

stliby to zbadal, že je život farárov nie v bezpečnosti na Turolúke, v tom páde ho na Bukovec odvedie, medzi tých veriacich, ktorí niesú naklonení takú nesvedomitú čaru v náboženstve prevodzovať, ako Turolúčania. Chrám ale brániť bude so svojimi spoločníkmi do ostatnej kvapky krve.

Medzi tým dozvedel sa o udalosti tejto aj gróf František Nyáry a pre vyhnutia väčšej zbury a prípadného krvevyliaťa odporúčal Krmannovi, aby nevďavčnú obec dobrovoľne opustil.

Krmann sa k odchodu ťažkým srdcom odhodlal. Svoju manželku a nepatrný nábytok svoj do Trenčína poslal; on sám ale so slziami v očiach odovzdajúc kľúče kurátorovi cirkve, na Bukovec sa odobral, medzi svojich aj v nebezpečenstve verných a vytrvanlivých cirkevníkov.

Tam jeden jeho priateľ, Daniel Bazilides pripomenul, žeby sa k cisárovi bolo treba utiekať; on žeby bol nakloneným do Viedne ísť a celú násilnícku vec rozpovedať Jeho Jasnosti. Ihneď bolo vyslanstvo hotové, ktoré dary opatrené aj v mene okolitých cirkví nasledujúci prosbopis zanieslo :

»Nepremožiteľný Cisár, prirodzený náš najmilostivejší Pán!

Služby svoje a so strany kresťanov učiniť sa mohúce všetky poklony obetujeme Vášmu Veličenstvu! V týchto dňoch v mene Vášho Veličenstva dvakráť písal nám Pavel Orbán vyhrážajúc, že jestli svojho evanjelického kňaza nepre-

pustíme, dve stotiny vojska prídu na nás, ktoré žiadneho veku človeku milosti nedajú. Poneváč sme my nížepodpísaní pred štyrma rokami kroz Veličenstvom Vašim vyslaného kráľovského komissára kľúče chrámu nášho verejne zpät obdržali, za Vaše Veličenstvo, ako aj za celý rakúsky dom sa modlievame, ba do Viedne ustavične rozličné vtáctvo nosievame; k nohám Vášho kráľovsko-cisárskeho Veličenstva padajúc na kolenách prosíme, račiž nás Vaše Veličenstvo pri užívaní chrámu nášho podľa vrodzeného milosrdenstva Vašej Jasnosti milostive ponechať a k vôli väčšej bezpečnosti, z príčiny vyhnutia nenávisti a z nej vzniknuť mohúceho nebezpečenstva ráčiž nás Vaša Jasnosť v našej úzkosti kráľ. diplomom obrániť; za čo neprestaneme v našich najvrelejších modlitbách modliť sa k nebies Pánu, za zdravie, dlhý život, víťazstvo a všetkú blaženosť Vášho Veličenstva. Na dôkaz našej oddanosti, pre kuchyňu Vášho Veličenstva, kurencami obťažený voz ponížene posielajúc, najmilostivejšiu odpoveď Vašej Jasnosti očakávame. Zdržujž nebe Vaše Veličenstvo dlho v blaženosti. Dáno v obci Turoluka, 4. oktobra 1688. Posvätného Vášho Veličenstva najponíženejší poddaní na Turolúke k prosbám ochotní obce i cirkve predstavení, prísažní a celé obecenstvo.

V tomto vážnom a krátkom liste trochu divne vyníma sa oferovanie kureniec; ale tie roľnícky ľud oferoval, navyklý svojim zemským pánom a iným panujúcim vodcom dary poskyto-

vať, kedykoľvek s prosbou k nim sa blížil. Vyslanstvo skutočne s vozom i s kurenciami vtiahlo do dvora cisárskej paloty.[1])

A naivní prositelia dôverovali účinku daru a prosbopisu; dôverovali dobrote kráľovskej. Nevedeli, že dľa obvyklého úradného pokračovania, každý prosbopis uhorskej kancellárie zasielaný súc, tam prítomné kath. kňazstvo všetko zmarí. Tak sa stalo i teraz. Následkom toho sa patričné ev. cirkve na vojenskú radu obrátily so svojimi prosbami, ponížene prosiac, aby je proti samovoľným a nezákonným výhražkám Pavla Orbána do ochrany vziať, vojsku ale zabrániť ráčila, aby kohokoľvek návodom podujímalo v mene Jeho Jasnosti také chrámy odberať, ktoré práve poverenící Jeho Jasnosti oddali do rúk evanjelikov.[2])

V druhom podobného obsahu prosbopise prednášajú, že predtým voždy nenarušene užívaly náboženskú svobodu, ako aj na zemanských gruntoch vystavené chrámy svoje; ba aj v nových časoch po kňazstvom zavedenom odberaní chrámov evanjelických kľúče chrámov svojich nazpät

[1]) Krmann sám poznamenáva, že: »Pulli isti pagani Caesarae Maj. offerebantur . . . et excitarunt magnum cantum et risum in tota Aula Caesarea, — nobisque spem non exiguam . . . Fata Familiae Kerm. 168 str. (Tí vidiečania Cisárskej Jasnosti kurence oferovali . . . a vzbudili veliký spev a smiech u celého Cisárskeho dvoru . . . a u nás nádej nemalú . . . Osudy rodiny Krmannovej strana 168.)

[2]) Podpísaní: Humillimi Subjectimique Servitores Daniel Basilides Turolucensis et ceteri Incolae Possessionem Turoluka, Warbócz, Bukovecz, Brezova in Comitatu Nitriensi. (Najponíženejší a najúprimnejší služobníci Daniel Basilides turolúcky a iní občania statku Turolúky, Vrboviec, Bukovca, Brezovej v Nitranskej stolici.)

obdržali. Pri tom všetkom gróf Juraj Erdődy a Pavel Orbán pri vyhrážaní sa s vojskom prísne jim naložili, aby chrámy svoje odovzdali a kňazov svojich prepustili. Na šopronskom a prešporskom sneme donesené a Jeho Jasnosťou potvrdené články zákonne zabezpečujú síce jich práva; i to je pravda, že grunty chrámov, ako dar kráľovský, jich zákonným vlastníctvom je a že ľud všetok ku evanjelickému naboženstvu prislúchá; ani to netrpí pochybnosti, že tento ľud naproti u neho ubytovanému vojsku svoje povinnosti vždy ochotne naplnil. Následkom čoho sama Jeho Jasnosť jich najmilostivejší Pán nikdy ich v náboženskej svobode neznepokojoval. Preto v dôvere utiekajú sa k najosvietenejšej vojenskej Rade, aby je v mohutnú ochranu prijať a spolu aj to naložiť ráčila, aby sa vojsko žiadnej národnosti do našich cirkevných záležitostí nestaralo, chrámy naše napádať sa neopovážilo, ani náboženstvo naše znepokojovať, kňazov vyháňať a v jich svätom povolaní jim prekážať sa neopovážilo; ba naopak týchže vojsko zastávať a obraňovať je povinné.[1])

Týchto viacerakých prosbopisov výsledok bol ten, že Jeho Jasnosť vo svojom dňa 18. dec. 1688. r. vydanom nemeckom dekréte všetkému akéhokoľvek stavu a rádu pešiemu vojsku i koníctvu v prítomnosti i budúcnosti nakladá, aby jeho poddaných, poťažne turolúckych a myjavských obyvateľov neprislušným vyberaním dane

[1]) Fata Fam. Krmannn. 169—171 str.

a uhospodením neobťažovalo; ba práve týchže v každom ohľade do ochrany vzalo.

V tomto kráľovskom dekréte o náboženstve síce nenie reči, ale popri svojom kráľovskom hneve, tak určite a prísne prizvukuje pokoj obyvateľstva a nedotknuteľnosť, že evanjelici už aj v tomto videli zabezpečenie svojej náboženskej svobody. Krmann na základe tohoto — zvlášť keď počul, že sú Orbán a Erdődy do Viedne citovaní — navrátil sa aj s rodinou zpät do Turolúky, vďaky vzdávajúc Bohu, že sa pokoj opät prinavrátil. Na Vianoce rozkaz kráľovský blízko kazateľnice vyvesil, aby ho každý videť a chýr o ňom všade po krajine rozniesť mohol.

VI.

Zlé pomery na Turolúke. Krmann príjme pozvanie na Myjavu, — ač Turolúku ťažko opúšťa. — Násilenstvo grófov Erdődy — násilne odoberú chrám evanjelický. — Ľud sa zoprel. — Krmanna pre poburovanie do čachtického zámku zaprú — odkiaľ do Nemecka utečie.

Na Turolúke následkom líčených udalostí sa cirkevné a spoločenské pomery velice zhoršily.

Tí, ktorí pod nutnosťou moci podpísali odohnatie Krmannovo a odreknutie sa svojho náboženstva, teraz do krivého pomeru prišli nielen ku svojmu prinavrátivšiemu sa kňazovi, ale aj ku

svojim spoluobčanom, ktorí nezľaknúc sa vyhrážok, svojej viere vernými ostali.

Dve stránky stály si oproti: tá, ktorá na miesto Krmanna z púhej dôslednosti katolíckeho kňaza si žiadala, — a tá, ktorá sa tomu všemožne protivila. Tamtá, zaslepenosťou vieru zapredavších ľudí búrila oproti jich kňazovi a v tomto aj od zemepánov podporovaná bola. Na čele jich stál bezrázny rychtár Kubečka, ktorý Krmannovi na každom poli nepríjemnosti robil. Siahal aj do jeho súkromného života a s takými vymysleninami vystupoval, ktoré zavrátenie potrebovaly. Keď Krmann, vyšlý z trpelivosti, tohoto naničhodníka pokáral a na istý čin jeho cieľac lhárom a zlodejom ho nazval, ten rovno k svojmu novému zemepánovi, barónovi Pavlovi Majthényimu na ponos šiel, ktorý potom vo svojom dňa 13. augusta r. 1690 Krmannovi písanom liste prísne pokáral Krmanna a zabránil mu poddaných jeho urážať.

List tento je v takom tóne písaný, aký smutné svetlo vrhá aj na vtehdajšie spoločenské pomery. Zemský pán nadutým urážlivým spôsobom karhá opovrženého lutheránskeho kňaza. Nech sa nemieša, hovorí, do záležitosti jeho poddaných a neodberá česť jich, ktorú jim je nie vstave dať, nech nechá jeho poddaných na pokoji, lebo jestliby ešte i na potom ich urážať sa opovážil, ubezpečuje ho, že ho z fary, ktorú nehodne zaujíma, vyhodí,[1])

[1]) Assecuro quod proxime sit inde saltaturus . . . Fata Fam. Kermann. (Uišťujem, že najbližšie inde budete vyskakovať.)

Krmann tento list nedržal za hodný odpovede, lebo poznal špinavý prameň, z ktorého tenže pochádzal. Ale vo svojom pamätníku rozpovie celú udalosť a tvrdí, že Kubečka v skutku zaslúžil názov lhára a zlodeja, lebo Františka Nyáryho oklamal a obec okradnul. Toto je aj vstave dokázať. Čestným ľudom, slovil, neodopiera jim prináležiacu česť; ale nečestným povie pravdu. On je spravcom duší a sudcom zlodejov, preto smelo vystupuje proti tým, ktorí si cirkev neuctia.

Podobnú nepríjemnosť mal Krmann s jedným svojím opilstvu náklonným učiteľom, ktorého bol prinútený z domu odstrániť; — a s mladším bratom Jánom, tichým pomätencom, ktorý v tichej pomätenosti mnohých neslušností sa dopustil a v cirkvi nespokojnosť zapríčinil. Konečne zunoval Krmann tie mnohé omrzlosti a znevolený na konci roku 1690 prijal pozvanie nie menej rozorvanej cirkve myjavskej.

Avšak i táto premena miesta bola osudnou. Myjava bola jednou z najvýznamnejších cirkví; ale z čiastky nešanovlivosť jej zemského panstva, z čiastky bezvládnosť kňazov uvrhly ju do smutného položenia.

V posledných rokoch bola tak nešťastná ohľadom svojich kňazov, že pod jedným rokom trikrát musela kňaza voliť. Jedon jakýsi Sabadkai (Sabbatino) sa tam nadaril a evanjelické obyvateľstvo sa ho i hneď zaujalo, len preto aby sa natisnutého mu Abrahámfiho, františkána zpro-

stilo. Tento použijúc nálladu ľudu tým započal svoje účinkovanie, že v sobotu pred svätodušnou slavnosťou všetko dal z kostola povyhadzovať, čo na obrady katolícke upomínalo. Chýr o tom dosť skoro došiel k ušiam katolíckeho kňazstva. Od Pavla Széchenyiho, arcibiskupa kaločského došiel tvrdý výhražný list[1]) k Sabadkaimu, ktorý zľaknúc sa pred mohutným veľkňazom, z úradu poďakoval.

Myjavci vyvolili si v osobe Jána Mayera druhého kňaza, k jehož úvodu Daniel Krmann bol vyslaný v prostred augusta 1690. Nový kňaz však tak netrebnú, ba smiešnu pozdravujúcu reč povedal, že ako cirkevníci, tak aj Krmann na nej sa pohoršili. Následkom toho Mayer, ktorý vlastne ani nebol bohoslovcom, ale lekárom, na skutku zutekal a viac sa ani nenavrátil. Po takýchto anticedentiach vyvolili si Myjavci Krmanna v decembri r. 1690.

Krmann však pozvaniu Myjavanov len po dlhšom prehováraní vyhovel. Na jeho rozhodnutie sa mohútne vlívalo to otvorené tajomstvo, že pán čachtického zámku staroturanského plebána chcel Myjavcom natisnúť a z druhej strany to, že na Turolúke Kubečkovei mu nesmierne nepríjemnosti natropili.

Nepokojilo ho, že jeho starí veriaci ani

[1]) Quidquid Czejtae Jus terrestre concluserit, illud irresistabiliter sine mora exequamini. Datum Posonii. Georg Száchenyi Archiepp. 1690. máj. (Čokoľvek v Čachticiach právo zemepanské uzavrelo, to neomylne bezodkladu vykonajte. Dáno v Prešporku v máji 1690. Georg Széchenyi, arcibiskup.)

kňazský plat mu riadne neplatili, kým mu Myjavci aj značné povýšenie platu prisľúbili, jestli u nich úrad farársky prijme.

Keď myjavský vokátor už bol prijal, ešte i vtedy sa úfal, že ho Turolúčania zdržiavať budú, čakal na sľub, že na Kubečkovcov počúvať nebudú a kňazský plat jeho riadnejšie prislúžia. Veriaci sa síce vyhovárali, ale určitý sľub nedali.

Táto chladnosť mu ovšem zle padla, a ihneď porobil prípravy k odchodu. Keď ale veriaci jeho videli, že sa strojí ich opustiť, húfne došli zdržiavať ho. Prosili ho, a keď to nepomohlo, vyhrážali mu; áno v deň jeho presťahovania sa i zbúrili sa. Odvážajúcich ho Myjavčanov napadli, tak že sa Krmann — ktorý na prvom koči už na pred bol šiel — nazpät musel vrátiť a slúbiť, že do nasledujúcej nedele ešte vo fare zostane a až do tedy, kým nového kňaza nedostanú, odbavovať bude služby Božie a na miesto seba hodného kňaza jim odporúči.

Avšak mnohých zo zbúrených ešte ani toto neuspokojilo, takže keď sa Krmann od nich odobrať išiel, i vtedy ešte len na konci svojej reči smel na odchod jeho sa vzťahujúce slová vyreknúť. Boha za svedka volal, že nie on si žiadal túto premenu; ale prinútený bol k nej následkom nevďačnosti a zlosti cirkevníkov svojich, ktorí mu ešte ani len povinný plat nedávali, so Samuelom mohol sa odvolávať na svoje služby, s jakým prospechom zvestoval veriacim slovo Božie, s jakou trpelivosťou znášal ešte aj v po-

sledných dňoch nevďaku. Odvolával sa aj na to, že keď on za svoj vlastný groš kupoval si chleba, mnohých z veriacich svojich otcovsky podporoval a vydržiaval. Pozvanie by pri tom všetkom nebol prijal, keby mu oni k tomu príčinu neboli zavdali. O to prosil konečne svojich veriacich, aby si jeho nástupcu lepšie ctili, ako jeho ctili; on neustane modliť sa so Samuelom a opätovať slova Apoštola Pavla v Skutkoch sv. Apoštolov 20. kap. 22—25. veršoch obsažené.

Po čas týchto lúčivých slov viackráť v chráme plač vypuknul. Jednotlivci ho zase zdržiavali, ale veliký húf nemo sa preč poberal a sotva našli sa jeden-dvaja, ktorý by sa mu za dosavádne služby boli poďakovali. Uprostred takýchto okolností vzdialil sa Krmann z Turolúky vo svojom 27. roku 3. septembra.

Jeho objavenie sa na Myjave, vážne, sebavedomé, mužské vystúpenie, dojímavé kázanie a vlohy organisatorské (ustrojujúce) staly sa ihneď predmetom všeobecnej pozornosti. V tábore nepriateľskom škodoradosť obava zamenila. Súsedné katolícke kňazstvo často navštevovalo myjavské zemské panstvo, aby ho na plnenie povinností zemepanských a patronských upozorňovalo. V tomto čase čiastku čachtického panstva grófov Nádašdovcov sa týkajúcu kráľovský zástupca grófovi Krištofovi Antonovi Erdődymu daroval a týmto spôsobom aj Myava do rúk Erdődyho prešla.

Nový zemský pán sa vďačným chcel preukázať za krásny majetok a Bohu i cisárovi milú

vec chcel kroz to vykonať, keď myjavskú evanjelickú cirkev, ktorá od r. 1646 matko-cirkvou bola, na katolícku obráti. To by sa ale len tak bolo stať mohlo, keďby Krmanna odtiaľ bol odstránil, k čomu sa nejaká právna zámienka vyhľadávala. A základ by ľahko bol mohol obdržať v tej kroz Kolloniča v mene kráľovom, ale bez jeho podpisu r. 1691 vydanej Leopoldina explanatii, dľa ktorej evanjelici len v cirkvách artikulárnych smejú mať svobodný výkon náboženstva atď. A poneváč Myjava artikulárnym miestom nebola, gróf Krištof Erdődy r. 1698 krátkou cestou Štefana Bedu a Martina Turnay, čachtického plebána pošle na Myjavu s tou úpravou, aby evanjelický chrám odobrali.

Ľud sa na teraz ani neprotivil, lebo smutné následky odporu na každý deň videl u svojich súsedov, obzvláštne ale pri baňských mestách. Odoberanie kostolov bolo na dennom poriadku; a jestli ľud tu i tam odporoval, vojsko mu dovliekli na krky, a kňaza z fary násilne vyhodili. U prostred vyhrážok žiadaný kostolný kľúč bez odporu s boľastnou resignatiou (s boľastným zrieknutím sa) odovzdáva, i Krmann musí faru opustiť. Turnay a spoločník jeho víťazoslavne otvoria chrám, zaujmú a zmocnia sa ho a hneď aj prvú omšu slúžia v ňom.

Ale kým Myjavci oddane snášajú osud svoj, obyvatelia súsedných dolín shromaždia sa a v povedomí svojho práva a svojej moci, vtrhnú do Myjavy a nevolaných zaujímateľov chrámu jedno-

ducho odoženú. Ale gróf Erdődy nahneval sa na takomto samoprislúžení si spravedlnosti ľudu, a aby svoju zemskopanskú moc prejavil, o niekoľko dní opät Pavla Kertészi a Jána Vincze, podolínskeho kňaza poslal na Myjavu, aby evanjelický chrám opät odobrali. Avšak ľud posmelený zdarom prvého kroku, rázne sa zprotivil; hotový bol aj k odporu so zbrojou, čo vidiac vyslanci zemského pána, za dobré uznali re infecta (po nevybavenej veci) sa vzdialiť.

Pravdepodobné je, že na preháňajúcu zprávu týchto, odhodlal sa arcibiskup ostrihomský uhorskú ústavu a protestantismus rovno nenávidiaci Leopold Kollonič, aby sa do tejto veci zamiešal. Myjavcov preto, že ľudom zemského pána na odpor sa postavili, z búrenia obviňoval a jako keby o celú krajinu na rub obrátiť majúcom útoku reč bola, nahovoril kráľa, aby drzých »buričov« prísne pokutoval. Možno, že kráľ práve tak málo vedel o tejto veci, ako o tej explanatii, ktorú Kollonič v jeho kráľovskom mene vydať sa opovážil. Dosť na tom, že v mene kráľovom došlo jedno nariadenie na Myjavu, dľa nehož sa myjavskí buričia na otázku vziať majú, prísne potrestaní budú a jich kňaz Daniel Krmann ale vyhnaným byť má!

Na základe tohoto udajného kráľovského nariadenia dňa 17. apríla r. 1699 chrám evanjelikom opät násilne odobrali; Daniela Krmanna ale bez všetkého zákonného predvolania v čachtickom zámku do väzenia uvrhli. A kým on v splesnenom žalári čachtického zámku znášal ne-

hodným násilím zapríčinené mu bolasti a len zo slov Písma čerpal potechu, vtedy na Myjavu skvelou pompou odprevádzaný mních ta vtiahol do jeho fary a v chráme násilne odobratom katolícku omšu slúžil. Krmann vo väzení sa za týdne mimo žalárnika s nikým nestýkal, žalárníka však, dobrého Jána Mikšiča väzňová kňazská vľúdnosť a k utrpeniu trpelivosťou vládnuca duševná nálada nakloní si ho, a on cíti sutrpnosť s ním a potrebu čím častejšie s ním sa stýkať. Dozvie sa o príčine jeho uväznenia; vidí že nevinne trpí, — tak sa stavia, ako čoby nedbal, keby väzeň bez jeho vedomia, utiekol z väzenia.

Ale väzeň vedel, že v páde úteku snadne by bol poznaný, znovu by mohol byť lapeným, a väzenie jeho by sa mu len viac ztrpčilo. Nechutne tedy plaší od seba pokúšajúce ho myšlienky. Ale keď dobrosrdečný Mikšič raz aj sedliacke rúcho sebou prinesie, aby sa snadnejšie ratovať mohol, nevie odolať ponúkajúcej sa príležitosti a utečie.

Avšak keď sa zo zámku šťastlive von dostal, nevedel, že teraz už kam a ku komu by sa mal obrátiť. Pudom vedený zameril na Myjavu. Nočnou hodinou zaklopal u jednoho svojho veriaceho, ktorý ho potom za tri dni u seba ukrýval. Pomaly sa aj súsedia dozvedeli o jeho prítomnosti; tajne ho navštevovali a posmelovali.

Krmann ale musel uznať, že je toto položenie nebezpečné. Čím ďalej sotrvá pri svojich veriacich, tým istejšie je to, že ho odkryjú a že

svojho ukryvateľa do nebezpečenstva uvrhne. Ustálil sa tedy na tom, že z tohoto nebezpečného milého kruhu sa vytrhne; a poneváč táto nešťastná vlasť bezpečného útulku mu nikde poskytnúť nemohla, prekročil hranicu krajiny do Sliezka, pak Lužice, konečne do hlavného mesta Sasskej krajiny do Drezdy, odtiaľto zas do Vittenberku odišiel.

VII.

Krmann sa vo Vittenberku zdržuje; — v tom čase František Rákóczy II. tu doma zbroje sa chytí cieľom zamedzenia krívd. Evanjelici nazpät obdržia svoje chrámy. Krmann sa do vlasti svojej navráti — a žilinským kňazom, potom biskupom sa stane.

Kto by bol v stave pocity človeka na úteku postaveného náležite opísať. A zvlášť, jestli je tento vyhnanec evanjelickým kňazom, jehož jediným hriechom je to, že sa drží Evanjelium Božieho a pred červeným pláštom arcibiskupa Kolloniča neskloní hlavy!

Tu nepripomíname si duševní bôl, hmotnú ztratu a opustenosť rodiny vyhnanca kňaza; dosť, keď vieme, že sa Krmann bez vlasti musí potulovať v cudzích krajinách a blaženejších spoluveriacich svojich o priateľstvo a pomoc prosiť.

Na hlavnom dejišti pôsobenia Lutherovho vo Vittenberku obnovili sa v duši jeho boje ve-

likého reformátora, a tak cítil, že aj jeho duša sa zaoceľuje a hotová je k novým bojom. Počal sa literárnymi prácami zaoberať.

Oboznámil sa s výtečnejšími učenci Nemecka a pri zlepšení sa svojho položenia začal sa priateliť s tou myšlienkou, že sa viac do vlasti svojej nenavráti. V týchto rokoch jeho vyhnanstva ani to mu ešte nevedelo radosť spôsobiť, že nekdajší veriaci jeho odohnali natisnutého jim katolíckeho kňaza; lebo vedel, že to všetko len zveličovať bude jich utrpenie a rozmnožovať počeť bezmenných mučedlníkov. A v skutku grof Erdődy so troma stotinami vojska koníkov prinútil ich k tomu, aby oddali chrám svoj katolíckemu kňazovi.

Takýto bol osud evanjelikov v Uhorsku. Násilie a svevoľa chcely ich vydávaním nových a nových nariadení konečne vyhubiť. Roku 1701 vydané nariadenie to nakladalo, že od Turka zpät vydobité všetky cirkevné statky, práva, obzvlášte ale desiatky prinavrátené byť majú a že katolíckym biskupom desiatky aj evanjelici platiť povinní sú. Bod ôsmy nariadenia nakladal, aby každý zemský pán na skutku sriadil katolícku cirkev a všetkým potrebným zaopatril. Prevedenie bolo biskupom sverené. Konečne sa nariadilo, že evanjelici len v tých čiastkach krajiny môžu mať svobodný výkon náboženstva, ktoré roku 1681 už majetkom kráľovským boly; naproti tomu v čiastkach od Turka zpät vydobitých, len katolíci môžu mať svobodné vykonávanie náboženstva. Poneváč však evanjelická svoboda na

mnohých miestach v zákone pripomenutých len preto povolená bola, lebo takové hraničnými miestami boly — teraz ale takými byť prestaly, tedy tam ani netreba akatolíkov náboženstvo trpeť. Ohľadom prestupov vypovedano, že tých, ktorí už raz do cirkve katolíckej vstúpili a potom zase evanjelikmi sa stali, tak treba pokutovať, ako rušiteľov prísahy atď.

Šťastie, že náboženský fanatismus ztratil jasnosť zraku a v zaslepenosti svojej pobúril sväté city vlastenectva ešte aj v katolíkoch.

Nielen evanjelické náboženstvo stonalo pod ťažkým utisnutím tyranstva; aj politická svoboda Uhorska nohami bola šľapaná. Nielen evanjelickí kňazi boli z fár vyháňaní, ale aj najvýtečnejších uhorských zemepánov pozbavili jich statkov, jestli sa oproti viedeňskej vláde slovo pozdvihnúť opovážili. Nielen v evanjelických chrámoch a školách zahniezdili sa slepé nástroje katolíckeho kňazstva, ale aj zo stolíc hlavných ústavných úradníkov vytisnutí boli všetci tí, v ktorých ešte žilo národné povedomie a mužský samocit.

Položenie stalo sa nesnesiteľným. Ľud krajiny sa búril. Vypuklo z neho rozhoršenie, ktoré nadarmo chcel v sebe udusiť: vodcu hľadal, ktorý by ho z hrozného položenia vysvobodil. Takto vystúpil Fraňo Rákóczy II., jehož meno za čas symbolom sa stalo svobody vlasti uhorskej a cirkve evanjelickej a pod jehož zástavy pospiechali všetci tí, ktorí následkom nezaslúženého prenasledovania v cúdzine jedli horký chlieb vy-

hnanstva. Medzi týmito nachodíme aj Daniela Krmanna, ktorý sa po svojom skoro šesť rokov trvajúcom zdržovaní v cudzine do vlasti zpät prinavrátil.

Zástavy Fraňa Rákóczyho II. hrdo vialy na vrcholoch zámkov romantického horniebo kraja. Za Boha, vlasť a svobodu bojujúci spojenci nemohli byť nepriateľmi náboženskej svobody. Hneď za prvom svojom organisačnom shromaždení 12. septembra v Széchényu slavnostne osvedčili: »že ev. a ref. vyznania veriacim poistený bude svobodný výkon jich náboženstva v krajine na základe zákonov z rokov 1608 a 1647 a dľa obsahu kráľovského listu z r. 1659. Ba poneváč si niektorí mocou zákonných článkov šopronských (1681) pod právom zemepanským panstvo nad svobodou svedomia privlastňovali: aby sa toto na budúce vonkoncom a pod žiadnou zámienkou diať nemohlo, — pod artikulárnou pokutou z r. 1647, proti ktorému koľvek proti náboženstvu sa previnivšiemu uzavrelo sa: odkiaľ nasleduje, že mocou týchže zákonov, jestli kto i na potom bársktorému z prijatých troch náboženstvi priznávať by sa chcel, buď jednomukaždému na vôlu dané, ktoréby sa mu koľvek ľúbilo, toho sa svobodne môcť pridržiavať; a v tom od nikoho mýleným byť nesmie.« (13. artik.)

Vypovedalo sa i to, že oproti tejto náboženskej svobode katolíckym kňazstvom podané a budúce podať sa majúce protesty neplatné budú, ba že katolícke svetské stavy, stavy evanjelické

v jich zákonných požiadavkách a právach obraňovať, v smysle listu spojencov povinné sú. (art. 15.) K prinavráteniu bezprávne odobraných chrámov vyslanstvá sa vymenovali. Do prešporskej a nitranskej stolice: Štefan Novota, katolík, Štefan Szíjgyártó, ev. ref. a Mikuláš Gosztonyi, ev. luth. náboženstva. Do trenčianskej a turčianskej stolice: Jozef Huszár, katolík, Ján Sipos, ev. ref. a Fraňo Bohuš, ev. aug. vyznania. Títo dľa svojich úprav nechali v rukách evanjelikov bývalé cirkve Krmannove: Turolúku, Myjavu, Bukovec. Tak tiež do rúk evanjelikov prišly zase (22. nov. 1705) väčší chrám žilinský, fara a škola so všetkými príslušnostiami,[1]) na čo slavná žilinská cirkev z vyhnanstva domov sa prinavrátivšieho Daniela Krmanna s veľkým oduševnením za farára si vyvolila.

Velikého významu udalosť bola to tak pre Žilinu, ako aj pre samého nového farára. Nová nádej, nová oduševnenosť povzbudzovala ich, aby krivdy minulosti pod čím najkratším časom napravili.

Potreba organizácie zaujala celú evanjelickú cirkev a poneváč od dávnych čias cirkve v úpl-

[1]) Resiitutio Templi Zolnensis majoris Anno 1705. nov. 25. V. Visitatio Ecclesiarum etc. v prešporskom archíve. Nad dvermi zpätobdržaného chrámu stál tento nápis: Nunquid spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris!' Ego, ego som, ego vidi, dicit Dominus. Jerem. 7, 11. (Oprava väčšieho chrámu žilinského 25. nov. 1705. Návšteva cirkví atď. v prešporskom archíve. Nad dvermi zpät obdržaného chrámu stál tento nápis: »Což peleší lotrovskou jest dům tento před očima vašima, kterýž nazván jest od jména mého? Ay, takéť já vidím, dí Hospodin.« Jerem. 7, 11.)

nom zmätku so nachádzali, lebo vlastne prestalo u nich všetko spojenie vierovyznanskej vrchnosti, lebo ani biskupov, ani sorganizovaných seniorátov nebolo: svetskí evanjelickí páni predovšetkým tomuto snažili sa odpomôcť. Seniorálne kenventy spočítali z časov prenasledovania pozostalé cirkve evanjelické ako aj kráľ. komissármi vrátené chrámy a školy a starali sa o zaopatrenie jich dobrými kňazmi a učiteľmi.

Poneváč na vykynoženie evanjelikov sa odhodlavšiemu Kolloničovi, arcibiskupovi v skutku podarilo sa superintendentov evanjelických vyhnať z krajiny, aby od arcipastierov olúpené stádo tým snadnejšie mohol vohnať a prinútiť do ovčinca »samospasiteľnej katolíckej cirkve«; poneváč vlastne len ctihodný Jakub Zábler bol jediný biskup evanjelický v tejto vlasti, u prostred mnohých úloh nebola poslednou úlohou tá, aby sa noví biskupi čím skôr v príslušnom počte vyvolili. Za základ prijali uzavretia žilinskej (1610) a spišsko-podhradskej (1614) synody. Tak vyvolili na Cerove Štefana Pilárika, štiavnického kňaza pre banské mestá a blízko ležiace stolice, — Ondreja Bodó, štítnického kňaza r. 1704 pre Gemer, Malýhont, Tornu, Boršod a hevešské stolice. — Daniela Krmanna pre cirkve prešporské, nitranské, trenčianské a liptovské.

Proti voľbe avšak viacerí z kňazov preto, lebo sa ona prostredkovaním a vlivom svetských pánov previedla, protestovali. Prešporok ako svobodné kráľ. mesto, aj pozdejšie ešte protestovalo

proti svojej pravomocnosti biskupskej. Ale Krmann vzdor tomu zaujal svoj úrad biskupský, do nehož ho Štefan Pilárik, biskupský kollega jeho uviedol r. 1705.

VIII.

Jeho biskupské pôsobenie, pravidlá. Ružomberská synoda r. 1707; — jej pojednávanie. Krmann vystúpi proti pietistom; — vyslaný je ku Karolovi XII., švédskemu kráľovi.

Ako pred biskupom otvorilo sa pred ním utešené pole účinkovania. S novou nádejou, ale nie bez všetkej obavy, prichytil sa k dielu: k ustrojeniu svojho dištriktu. Predovšetkým zkúšováním miestným mienil si hodnovernú známosť obdržať o duchovnom, mravnom a hmotnom stave svojho dištriktu. K tomu cieľu ponavštevoval cirkve; zas dištriktuálne konventy vydržiaval, na ktorých tak svetskí, ako aj duchovní mužovia účasť brali. Pozostalé zápisnice[1]) visitacionálne a konventuálne svedčia, že Krmann ráznym a pečlivým arcipastierom bol.

[1]) Veľavýznamným prameňom sluje tu v tomto »Regesta Visitationis Canonicae Eccl. evang. Aug. Conf. Trenchin. Liptov. Arv. Nitr. et Poson. ab Anno 1610 usque 1706.« (»Dejiny kanonickej návštevy cirkví evanjelických Aug. Vyzn. v stoliciach trenčianskej, oravskej, nitranskej a prešporskej od roku 1610 až po r. 1706.) Názov nosiaci rukopis, ktorý sa v archíve prešporského ev. lyceum nachádza. Z tohoto vysvitá, že Krmann 14. júla 1706 vo filiách Trnovo, Stráňa a Lúčky, 31. aug. vo Varíne, 1. sept. na Kysuci; 11. sept. v Štiavniku, kde aj chrám posvätil, visitoval. Svoje dielo pokračoval aj v nasledujúcom 1707. roku — a síce 17. febr. v Rajci, 19. v Konstjanoch a na Lietave a 18. marca vo Frivalde.

Pozornosť jeho na všetko bola obrátená, čo cirkev evanjelickú k rozkvetu priviesť mohlo, alebo čo jej prekážalo. Cirkevný majetok, stavby, chrámy a školy prezkúmal, tak tiež mravný život kňazstva, ako aj jeho náboženské presvedčenie.

Ohlásenie sa svetských nepovažoval za nepríslušné zamiešanie sa do cirkevných záležitostí; ba na opak každý oprávnený a ospravedlnený ponos prijal. Nemožno sa diviť, že v zmätkoch dlhotrvanlivého prenasledovania v niektorých cirkvách neporiadky sa vyskytly; že niektorí kňazia nepohodlné položenie neistoty radšej na pečovanie o seba samých, ako v záujme cirkve použili; že pri službách Božích a iných cirkevných výkonoch nadužívania a zameškávania sa staly; že sa pri výkonoch cirkevných a slavnostiach samovoľné novoty a obyčaje zaviedly; že z cudzozemských universít domov sa vrátivší mladíci reformami vierovedeckými a obradnými chceli sa vyznačiť. Slovom u prostred takýchto okoľností nebolo možno, aby nebol zbadal Krmann, že tak v jednotlivých cirkvách, ako v celej ev. cirkvi v Uhrách, mnohé musí byť očisteno, o- a napraveno. V kruhu svojho pôsobenia dištriktuálnymi konventy chcel účinkovať, ktoré obyčajne do Žiliny alebo do Rajca svolával.

Jednotlivé konventy a vizitácie nielen nedostatky ústavy, nielen chyby kňazov mu predstavily. Nemožno mu bolo nespozorovať aj opustenosť obecného ľudu. Tam v nižších vrstvách ľudu objavoval sa vojnou znepokojovaného života v

mravnom ohľade pustošiaci účinok. Ľud zväčša utratil vieru v riadenie Božie; pochybujúcim a pôverčivým sa stal. Navštevovanie chrámu počal za zbytočné považovať. Školy boly väčším dielom prázdne, tak že väčšina dietok bez tých najelementárnejších známostí vyrastala. Kňazi to zkúsili, že dietky neznajú Otčenáš, a odrostlejší nevedia ani tie najobyčajnejšie spevy cirkevné.

Krmann tomuto smutnému položeniu prísnymi pravidlami chcel odpomôcť.

Na konci zápisnice vizitacionálnej z roku 1707 nachodí sa pravidlo, ktoré zaujímavé a poučlivé svetlo hádže i na Krmanna i na jeho vek. V tomto cieľom udržania cirkevnej kázne a mravnosti nakladá, že kto dve-tri dietky má, povinný je jedno do školy dať, jestli by ho nedal, čo trest povinný je kurátorovi platiť 1 zl., kto sa diablu dobrovoľne poddáva a to sa po tretíraz naňho dokáže, plati 3 zl. alebo tri razy sedí v klade; kto opilý prijde do kostola, platí 1 zl.; kto v chráme iných k smiechu popudzuje, platí 5 grošov; kto sa často prisahá a kľaje, ten svetskej vrchnosti má byť oznámený; kto litaniu samovoľne zamešká, dá 5 groší; kto v chráme tuho zaspí a iným k pohoršeniu slúži, dá 2 groše; každý je povinný aspoň trikráť do roka ísť ku velebnej večeri Pána; kto sa na počutie ranného, poludného alebo večerného zvonenia nepomodlí, platí groš; kto Otčenáš nevie, alebo sa ho naučiť nechce, ten celý deň chleba nedostane; kto z kostola voľačo odnesie, platí 1 zl., kto v ktostole statočnému cudzincovi miesta nedá, platí 5 groší; keď služka nedá miesta, platí 1 groš; mešťanská dcéra 5 groší. Ktorá dievka na deň Lucie z kolomaže kríž urobí, platí 10 groší; kto v noci ako strašidlo straší, má byť vypalicovaný. Jestli otec alebo matka dieťa zbije, platí na chrám 6 zl.; kto medzi mladými manželmi rozbroj robí, ten platí 1 zl. a za odpuštenie prosí; čo sa pod časom ranních služieb Božích predá, alebo kúpi, má sa zhabať; kto sa v noci hrá, krik robí alebo hvízda, toho má kapitáň pokutovať; fašangovanie pod šabľami nemá sa dovoliť. Kto v nedeľu hovädo zabije, platí na školu 6 zl. a na nemocnicu 6 zl.;

kto v nedeľu pivo, zbožie alebo inú ťarchu na voz nakladá... kto kurátora ohovára a tvrdí, žeby cirkevné peniaze mrhal a to nedokáže, platí 6 zl. a na fare alebo v kostole v prítomnosti svedkov za odpuštenie prosí. Ktorá žena sa opije a na ulici pohoršenie robí, tá pri každej tekejto príležitosti 1 zl. platí, alebo sa do klady zavre. Ktoby medzi súsedmi rozbroj robil, ten nech dľa súdu vrchnosti platí na chrám.

Pri utvorení však všetkých týchto prísnych pravidiel nemožno bolo nepredvídať Krmannovi, že toto jeho pokračovanie, je len čiastočné pokračovanie; jeho plány a úmysly len v úzkom kruhu sa môžu prevádzať; vôľa jeho, akokoľvek by určitá bola, snadno sa dá zmariť, akonáhle správe jeho sverené cirkve k starému obyčaju sa navrátia, alebo na chybné pokračovanie iných dištriktov odvolávať sa môžu. Celá evanjelická cirkev Uhorskej krajiny by sa sriadiť mala! A toto sa len na krajinskej synode previesť dalo.

Krmann bol prvým z tých, ktorí potrebu svolania synody prízvukovali. Politický stav krajiny sa síce nezdál byť prajným a príležitým k tomu, žeby sa evanjelici celej krajiny mohly shromaždiť, nakoľko zadunajské čiastky v rukách cisára sa nachádzaly; pri tom všetkom pod Rákóczyho zástavy shromaždení zemepáni v tej nádeji, že knieža dovolí držanie synody a že pri pokračovaní vo vyjednávaniach, politických aj cirkevná synoda zadržať sa môže, urobili potrebné kroky ku zadržaniu synody.

V mesiaci februári 1707. roku, keď knieža radcov svojich vo velice dôležitej veci bol svolal do Rožňavy, sišli sa spolu aj čelnejší duchovní i

svetskí páni evanjelickí, aby sa ohľadom synody ustálili. Medzi nimi bol aj Krmann. Výrečne líčil smutný stav cirkve a usporiadanie zmätených záležitostí tejže cestou cirkevného zákonodárneho sboru ako na najvýš potrebné označil.

Akonáhle sa na tom ustálili, aby synoda ešte behom tohoto roku do Ružomberka sa svolala, on ihneď rozposlal obežník, v ktorom pod správou jeho postavené cirkve vyzýva, aby sa k synode pripravovaly a svojich vyslancov 3. apríla do Ružomberka vyslaly. Svoje stanovisko už v tomto obežníku určite a jasne označuje. Nemilosrdne vystupuje v ňom proti takrečeným pietistom, ktorých on na základe Piesne Šalamúnovej II. líškami a malíčkými líškami nazýva, poneváč dľa jeho náhľadu falošné učenie vniesli do cirkve evanjelickej.[1]) Proti týmto bojoval on pri každej príležitosti a sväte veril, že zničenie týchto bude tým najskvelejším predmetom ružomberskej synody. Rozhorčenosť jeho vystúpenia dokazuje, že on vlastne nebol na čistom s podstatou pietismu a že sa on len za odsudzovateľmi prehnaností pietistov pustil. On to veril, že pietismus k zprevracaniu prijatého vierovyznania čeliť bude; že pruským kráľom na novú universitu v Halle vymenovaní traja pietistickí učbári, totiž Francke, Breithaupt a Anton kaziť budú mládež a odtiaľ k nám do Uhorska sa vracujúci bohoslovci len rozmnožovať budú stávajúce cirkevné neresti.

[1]) Obsah tohoto obežníka vidz v Zsilinszkého: »Egy forradalmi zsinat története« str. 16—18.

Takéhoto presvedčania súc, na ružomberskej synode mocne vystúpil proti pietistom, v takom svetle ich predstaviac, ako nepriateľov základ vierovyznania pôsobiacich kníh symbolických. Priam v prvý deň synody, keď o starodávnych synodách bola reč, navrhnul, aby synoda approbovala (odobrila, potvrdila) nezmenené Augšpurské vyznanie, Apologiu, články Šmalkaldské, a oba Katechismy Lutherove a v oči týmto odsúdila kacírstvo, sektárstvo a nado všetko pietismus.

Na tomto sa pozastavili tí, ktorí pietismus základnejšie poznali a ktorí práve preto nemohli to ztrpeť bez slova, aby sa tenže, od takéhoto slavného muža kacírstvom menoval. Prvým ozval sa Ján Burius, kňaz baňsko-bystrický, ktorý v Lipsku šesť rokov tráviac, v bezprostrednej blízkosti poznal proti pietismu vedené boje Nemecka, a protirečil Krmannovi napomínajúc synodu: »aby pozor dal, že odsudzujúc pietismus, neodsúdil snáď aj učenie Arndta a Spenera a tých, ktorí ich nasledujú.«

Za ním Adam Mittuch, pezinský mladý kňaz sa ohlásil a protestoval oproti prijatiu návrhu. Prosil údov synody, aby neodsudzovali pietismus; aby povážili, že týmto nielen tých, ktorí toto učenie nasledujú, ale aj samého pruského kráľa urazia.

Na to Krmann rozčulene vyskočil, a svojmu pohoršeniu dal výraz nad tým, že Mittuch protestuje proti jeho návrhu. Opätne rozhorčene vystúpil proti pietistom a tým, ktorí jim stránku

držia, ktorí ešte raz sa ozvali za svoje presvedčenie. K potvrdzeniu svojho stanoviska pripomenul pietistov pochopovanie svätého krstu, ktoré je dľa neho opravdovým kacírstvom. A potom sa netollerantne (nesnášanlive) obrátil k Mittuchovi s tou otázkou: čím by vedel toto učenie obrániť? Mittuch odvolávajúc sa na Písmo sväté, osvedčuje, že na tomto základe stojac, nikoho, ani čerta sa nezľakne. Debatta stávala sa očividome ostrejšou a pravdepodobne by aj pohoršitedlnou sa bola stala, keby svetský predseda synody, generál B. Štefan Petrőczy nebol vystúpil a debattu tým nebol pretrhol, že dišputujúcich (dotazujúcich) sa na svoj byt povolal, a tu pretrásanie takýchto háklivých otázok nebol zakázal.

Krmann i pri pretriasaní iných otázok činný podiel bral. Tak podporoval návrh Mikuláša Szirmayho, aby v záujme prešporského kollegium vyslanstvo šlo k horlivému vo viere švédskemu kráľovi Karolovi XII. Zaujímal sa za návrh na vydanie trojrečovej Agendy sa vzťahujúci, jehož prevedenie z prvu biskupskému sboru, a ako uvidíme, pozdejšie celkom Krmannovi bolo svereno. Podieľ bral vo vypracovaní úpravy cirkevným dozorcom dať sa majúcej; ako aj v nesnadnej práci nového podelenia dištriktov.

Na jeho návrh bolo uzavreno, že by sa cieľom vydávania predkami písaných starobilých diel, sosbierania písaných a tlačených starých pamiatok výbor mymenoval, a taký archív založil, v ktorom by na historiu cirkve našej sa vzťa-

hujúce všetky dáta sosbierané boly a slovenská tlačiareň sa založila, v ktorej by sa náboženské knihy tlačily. Slovom, Krmann na synode skvelé svedoctvo dal svojej činnosti, náboženskej horlivosti a za budúcnosť cirkve zaujatosti. Pevne veril, že uzavretia synody blahodatne budú na cirkev pôsobiť.

Aby kňazia jeho dokonale orientovaní (vyznalí sa) boli ohľadom toho, čo sa konať má, základný a obšírny obežník rozposlal, v ktorom poukazujúc na synody v minulosti držané, uskutočnenie v nove vynesených uzavretí odporúčal. Vyzdvihol, že ružomberská synoda na základe starých synod stojí síce, ale predsa od ních všeobecnejší význam má. Stavy evanjelické nikdy sa v takom počte neboli shromaždili a spolu neradili, ako tam. Na vedomie jim dal, že táto synoda príjmuc pravdu v knihách symbolických obsaženú a odsudzujúc v ních odsúdené sekty kacírske, najviac s kázňou cirkevnou sa zaoberala, jejž verejné užívanie v čase od 30 rokov trvavšieho dlhého prenasledovania temer docela bolo prestalo. Nechže príjdu — tak sloví — protivníci naši a vidia, nakoľko falošne nás obviňujú z toho, že sme dobrý riad a kázeň sotreli! Veruže s apologiou augšpurského vyznania ohlasovať môžeme, že je verejný cirkevný poriadok čestnejší u nás, nežli u nich.

Ustrojily sa súdy cirkevné, sriadily sa cirkevné dištrikty, potvrdily sa senioráty, naložily sa cirkevné visitácie; úpravami sa opatrili dozorcovia

a kurátori, určili sa matko- a filie cirkevné konventy, zhotovili sa pravidlá prešovského cellegiumu a iných gymnásií, zastavily sa odchýlky pri cirkevných funkciách (výkonoch), ustanovily sa kajúce dni, konečne zaviazali sa ako kňazia, tak aj veriaci ku plneniu svojich povinností, takže už teraz nič iného nepozostáva, len aby sa tieto synodálne uzavretia zadržaly.

Dobrá vôľa Krmannova nezapríčinila toho, že vôkol prevedení uzavretí synody zmätky povstaly a že konečne po dlhom snemovom pojednávaní XXX. zýkonný článok r. 1715 celú synodu za neplatnú vyhlásil. Antipathia (zášť) katolíckeho kňazstva a politické položenie krajiny zapríčinily, že k ružomberskej synode pútané pekné nádeje ako para sa roztratily a že cirkev evanjelická ešte do ťažšieho položenia prišla ako dosiaľ bola.

IX.

Krmann posväti zástavy nového vojska II. Fraňa Rákóczyho. Drží povzbudzujúcu reč. Po ónodskej synode gróf Erdődy proti nemu sa obráti. Krmann r. 1708 ide k pruskému a švédskemu kráľovi. Prítomným je pri ruskom vojenskom ťažení posledného. Pri návrate prinútený je zo Žiliny utekať.

Ešte pred sídením sa ružomberskej synody sa stalo, že Fraňo Rákóczy II. na počiatku roku 1707 velikú činnosť vyvinul ohľadom rozmno-

ženia a posilnenia svojich vojsk, lebo predvídal, že behom tohoto roku k rozhodnej bitke to príjde. Horňovidiecke trupy pod vodcovstvom generála Urbana Czelder rozmnožili sa a pre tieto bolo 8 nových zástav zaopatreno, ku jichž posviacke Krmann bol zrovna od kniežaťa požiadaný.

Posvätenie zástav dialo sa s velikou pompou v chráme žilinskom dňa 8. marca. Krmann sťa oduševnený hrdina svobody prišiel do chrámu a v úplnom povedomí možných následkov vystúpil na kazateľnu, aby zo Žalmu 60. v. 3—6. príkladom a slovy prorokov a duchovných vodcov starozákonných bojovného národa izraelského povzbudzoval vojsko; aby mu vysvetlil, jaký význam maly pred tým a jaký význam majú teraz zástavy a obzvlášte, že »jaké povinnosti má pod novými slovom Božím a modlitbou posvätiť sa majúcimi zástavami zo svojej zimnej hospody do tábora tiahnuce vojsko:« 1. aby hriech na hospode nechalo; 2. aby zástavy mu dané sebou napred nieslo; 3. aby zástavy nesúci svoju povinnosť plnili.

Po tomto Matej Gerhardt, Czelderovho regimentu vojenský kňaz, v nemeckej reči vysvetlil úlohy zástav vysvätiť sa majúcich; na to kniežaťom zhotovenou modlitbou dokončil slavnosť.[1]) Krmann pevne veril na zdar povstania, a kde len mohol, povzbudzoval svojich veriacich proti

[1]) Posväcujúca reč bola v českej reči držaná a vyšla tlačou s latinskými poznámkami pod takýmto názvom u Dadana v Žiline: »In nomine Jesu, Actus Inaugurationis Vexillorum, to jest Poswěcowány Zástaw atď.«

cisárovi. Zabudnul na vrtkavosť šťastia, ktoré práve v čas vojny dáva pocitovať svoje rozmary.

Po vysvätení zástav v skutku veliké udalosti nasledovaly.

Fraňo Rákóczy II. ako spojenec francúzskeho kráľa, v mesiaci máji roku 1707 svolal privržencov svojej strany na snem ónodský, aby uhorský kráľovský trón za uprázdnený vyhlásil a týmto činom docela nový smer dal od rokov trvajúcej vojne vnútornej. Kráľ Jozef I. a celý rakúsky dom bol v skutku za trónu zbavený vyhlásený. Hlavná moc do času voľby nového kráľa bola do rúk Rákóczyho vložená, za námestníka jeho pak Mikuláš Bercsényi vyvolený. Týmto sa pokojné vyrovnanie, od ktorého pred tým mnohí výlučne blaho krajiny očakávali, znemožnilo. Zúfalá vnútorná vojna vypukla, behom ktorej sa od zástav Rákóczyho šťastie odvrátilo. Los evanjelikov zase sa zhoršil. Krmann, ktorý sa len nedávno modlil za šťastné napredovanie zástav kniežaťa, do toho najnepríjemnejšieho položenia prišiel.

Gróf Juraj Erdődy, žilinský zemský pán, zvláštne zásluhy chcel si u viedeňskej vlády kroz to vyzískať, že svojich evanjelických poddaných počal prenasledovať. Toto tým prospešnejšie robiť mohol, poneváč Krmann následkom uzavretia ružomberskej synody k pruskému a švédskemu kráľovi cestoval, aby ich o lose uhorských evanjelikov uvedomil. Jedným z cieľov cesty jeho bolo aj to, aby na stránku prešovského collegium pomoc vyprostredkoval, jehož základiny jezuite boli

zhabali. Ku Karolovi XII., švédskemu kráľovi sa s tým väčšou dôverou blížil, lebo ten oproti evanjelikom v Uhorsku už pred tým súcit dokázal, 20. júli 1705 r. na universite v Greifswalde pre nich značné štipendium založiac.

Rákóczy sa za vyslanie Krmannovo vážne zaujímal. On sám chcel poslancov vyslať z čiastky ku pruskému, z čiastky ku švédskemu kráľovi; ale ani túto dobrú príležitosť nechcel premeškať, aby kroz Krmanna neodkázal voľačo. Svetskí evanjelickí veľkí páni zo stanoviska ušanovania trov to chceli, aby len jeden poslanec (Melczer) šiel. Ale Sigismund Jánoky to žiadal, aby Krmann nevyhnutne šiel von; lebo uznáva síce, že je Melczer mužom na mieste, ktorýby v stave bol memorandum odovzdať, »ale žeby — hovoril — pred kráľov na audienciu šiel a do takého ohľadu vzatý bol, ako Krmann, to neverí. Tam na slovo vzatého celého muža treba... Pozdejšie to píše Jánoky, že Melczer spolu s Krmannom pôjde; ale okrem nich Jeho Jasnosť (knieža) aj svojich ľudí pošle...«

Príprava trochu dlho trvala, poneváč v Poľskej mor zúril, a tak patriční za dobré uznali čakať. Konečne vydal Rákóczy pocestné listy (passy). Krmann toho času v Žiline bol zamestknaný s vydávaním Neumannovej modlitebnej knihy[1]) a uzavretím ružomberskej synody. Aj uzavretia pre-

[1]) Nucleus formularum precandi. M. Caspari Neumannii. Zolna 1707. 12-torka. (M. Kašpara Neumanna Jadro spôsobov modlenia sa. Žilina 1707.)

došlých synod dal odpísať, aby je doma i v cudzozemsku rozdať mohol.

Keď mu na jar r. 1708 oznámeno bolo, že pocestné trovy a pocestný list jeho je hotový, 12. apríla odcestoval do Košíc, kde do 6. mája čakal na svojho spolucestovateľa. Melczer sa medzitým časom cesty zriekol, na miesto neho by Mikuláš Szirmay a opät Juraj Gerhard, jeden zo senátorov kniežaťa bol mal ísť. Ale aj títo sa zdráhali ísť vzdor tomu, že knieža aj so svojej strany 200-zlatový dar poslal na cestovné trovy. Konečne našiel Krmann spoločníka cesty v Samuelovi Podhorskom, ktorý toho času v Sáros-Pataku býval. Z Prešova sa mali vydať na cestu. Za vodiča najali si Kornela Hermsohna, ktorý poľské cesty dobre poznal. Dňa 16. mája odobrali sa od Mikuláša Szirmayho a Jakuba Záblera biskupa v Bardiove a ešte v ten deň do Sandecu došli. Tu najal Hermsohn štyri vozy; na tieto naložili svoju batožinu a tie sudy, v ktorých sa dobré víno pre pruského a švédskeho kráľa nachodilo.

Dňa 23. mája vyplavili sa na rieku Dunajec a šli až po Nový Targ. Pri Janovci zase sadli na vozy a, dňa 3. júna došli do pulaiského zámku. Zase sa na lodi plavili až po Varšavu, ale dňa 7. júna pri kláštore boroiskom padli do rúk panských úradníkov, ktorí brali mýto od lodí a ačpráve jich passy patričnými predstavenými podpísané boly, predsa sa len velice ťažko za cenu vína vysvobodiť mohli a tešili sa tomu, že jich ú-

radné listiny žiadon nezkúmal. Aj inde mali podobné zastávky, ale šťastlive mohli ďalej ísť; dňa 9. júna octli sa vo Varšave.

Tu sa až do 14. júna zdržali. Zoblekli sa z uhorského rúcha, aby ako cudzinci tým menej boli nápadnými; nový voz si najali, na ktorom by až po Kraľovce boli ísť mali. Poneváč ale nechceli do rúk privržencov Ladislava Lescinszkeho upadnúť, prinúcení boli hore isť až po hornatý kraj pruský; ale poneváč vedeli, že tam od obyvateľov vojskom vyplundrovaných potravné články zaopatriť si nemožno, už v Janovci sa všetkou potravou zaopatrili.

Dňa 17. júna do pruského Wartenburku došli, ktoré malo nemecké i poľské obyvateľstvo. Tu si nový voz najali a cez Bartenstein do Kraľovec dorazili. Z tadeto 10. júla šli ďalej v sprievode dvoch cestovných spoločníkov, ktorí jim sľúbili, že ich do švédskeho tábora zavedú. V stálom dáždivom počasí zápasiac s mnohými nepríjemnosťami 23. júla do Insterburgu dorazili, kde práve vtedy vyhlásili ten zákaz, že pod pokutou smrti nikto nesmie poľsko-pruskú hranicu prekročiť, aby v Poľskej panujúci mor nedovliekol. Oni si však vyprostredkovali dovolenie k tomu, aby 26. júla mohli prejsť cez hranicu, ale len pri tej zaviazanosti, že sa z Poľskej sem nazpät neprinavrátia. V meste Stallupönen stretli sa s mnohými ženskými, ktoré boly zo švédskeho tábora zpät poslané.

Prvá litvanská obec, do ktorej prišli, bola

Werbolowa. Odtiaľto 28. do hory zbojníkmi chýrnej prišli, kde ich tým väčšia bázeň pojala, poneváč sa každým krokom stretali s takými túlavými sedliakmi, ktorí od vojakov vyrabovaní boli. Prejduc cez rieku Niemen, do židovského mestečka Neustadt prišli; 1. aug. pak do Vilny. Tu sa k takým tatarským vozom pripojili, ktoré do švédskeho tábora sa ubierali; po sedem dňovej ceste došli ku Berezine, na ktorej brehách videli opustené ruské vojsko. Preplaviac sa na malom člnku cez rieku, cez viac dedín prešli až k Dniepru, kde sa už do švédskeho tábora dostali. Tu ich 16. aug. odviedli k dvornému kráľ. vojenskému kazateľovi Malmbergovi, ktorý ich u ministra Pipera oznámil. Tento priateľsky ich príjmuc prisľúbil jim, že jim u kráľa audientiu vyprostredkuje.

Na druhý deň boli Krmann a Podhorský po nešpore pred kráľa predpustení. Rečníkom bol Krmann. Trasúcim sa hlasom líčil utisnutý stav uhorských evanjelikov a vyzdvihnúc tú neohroženú dôverú, ktorou sa utisnutí naproti blahosklonnosti kráľa Karola chovajú, odovzdal to všetko obsahujúci prosbopis. Kráľ vľúdne prijal z ďalekej cudziny prišlých uhorských vyslancov a sľúbil jim, že o niekoľko dní sdelí jim svoje uzavrenie. Spolu nariadil aj to, aby sa vyslanci pripojiť mohli kráľovským kočom, následkom čoho po čas dlhotrvanlivého cestovania mnohých nepríjemností boli povzbavení.

Keď švédske vojsko 20. aug. napred šlo, Krmann a jeho spoločník nasledovali ho cez Čer-

nigovo po Smolensko. Na tejto ceste obdržali kráľovú odpoveď 5. septembra, ktorá vo všeobecnosti len toľko obsahovala, že Jeho Jasnosť je náklonná podporovať utisnutých, akonáhle túto vojnu šťastlive zakončí. Aj na cisára Jozefa šlo vyzvanie, v ktorom sa k tomu vyzýva, aby náboženskú svobodu uhorských evanjelikov udržiavať a obraňovať ráčil, a pozdejšie aj Prešovu poslal 20,000 zlatých.

Vyslanci sa teraz vrátiť chceli; aj jich cestovné listy boly hotové, ale cestu znebezpečujúci ruskí vojaci jim postrachom boli a k tomu ich primäli, aby aj na ďalej vo švédskom tábore ostali, čakajúc lepšiu príležitosť k bezpečnému cestovaniu. Dňa 10. sept. napadli Švédi ruský tábor pri Sapulove a aj zbili ho. Krmann za desať dní zostal v tomto meste, aby sa zprostil nemoci, ktorá ho tieto dni napadla.

Pod týmto časom ruské vojsko zpätkovalo na juh, za sebou vábiac švédske vojsko. Cestou však všetky osady a všetky potravné články spálilo, aby nepriateľ ani potravy, ani miesta k odpočinku nemal. Zpozorovali to niektorí švédski generáli, menovite Rehnsköld, ktorý radil kráľovi, aby ku Smolensku tiahol. Naproti tomuto minister gróf Piper narádzal, aby na juh išiel, kde sa s kozáckym vojskom Mazeppovým spojiť môže. Kráľ túto poslednú radu prijal; so svojím z 20,000 mužov pozostávajúcim vojskom ku Mohylevu sa obrátil, 30. sept. cez riečku Sóž prešiel a 6. oktobra úplne ustatý a hladný voj do Malej Ružby

dorazil. Kade sa ubieral, tade posiata bola cesta mrtvolami; v utýranom vojsku jeho vypukla nemoc. K tomu prišly i chladné, mrazivé noci. Všetko toto rozmnožovalo neresť, ktorú ešte zveličil ten chýr, že Peter cár 10. oktobra zbil tábor Löwenhauptov, ktorý sa bol k odpočinku odobral.

Kráľ ešte dňom vopred pred touto porážkou pod Gomeljom zastal; tam tak švédske vojsko, ako aj uhorskí poslanci až do 21. oktobra odpočívali. Z tadeto v tuhej zime, u prostred mnohých nesnáz cez hory a lúky Rušicou, Belajom a Jurkovičom pod Chmelník; opät 4. novembra do Novgorodu došli; o tri dni stretol sa v Gorky Karol XII. s Mazeppom, ktorý odvrátiac sa od cára Petra, verejne sa Švédom pripojil. O niekoľko dní švédske vojsko bez úrazu došlo k rieke Desna, a cez Rajgorod do Krasnopolja dorazilo. Krmann 27. novembra za kráľom šiel do Romenu a tam sa v jednej škole za štyri týdne zdržoval.

Toho času kráľ Karol ku mestu Gadiač prišiel s tým úmyslom, že Rusmi obležený Veprik zaujme. A to sa mu aj podarilo. Rusi sa zpät utiahli. Krmann v tak tuhej zime, následkom ktorej vojsko s koní dolu padalo, vtáctvo v letu zmeravelo, do Gadiaču cestoval, kde na počiatku nasledujúceho 1709. roku niekoľko týdňov ztrávil, kde sa s tamejšími pomery ruskej cirkve oboznámil. Len vo februári cestoval ďalej za vojskom, na tom rozmýšľajúc, akoby možné bolo čím skôr domov sa dostať. Prvou jeho myšlienkou to bolo, že sa poberie do kraja v moci ruskej stojaceho

a tam si voľný prechod zýska. Ale potom sa na tom ustálil, že sa cez Turecko navráti zpät do krajiny, a to tým viac, že mu ku prevedeniu tohoto plánu jeho aj Mazeppa pomoc svoju prisľúbil. Už si aj deň odchodu bol určil, keď ho jedna neočakávaná okolnosť k tomu nútila, aby čakal. Kráľ obľahol Poltavu, aj ju vydobil. Teraz už aj Krmann počal úfať, že sa kratšou a menej nebezpečnou cestou domov dostane. Avšak Rusi chceli nazpät dobiť Poltavu, tak tedy do rozhodnej bitky musel čakať.

Známo je, že Švédi až do 8. júla ležali v Poltave. Vtedy napadli vojsko cárovo. Šťastie víťazstva sa najprv k Švédom klonilo, ale pozdejšie k Rusom sa pripojac, Švédi úplne boli ubití, tak že sa aj Karol do Benderu utiekol ku Turkom. Krmann a Podhorský, ktorí v bitke poltavskej so Švédmi podiel brali, po bitke sa v smere k Dniepru ratovali; ale poneváč na rieke lode nebolo, nevedeli prejsť a prinútení boli malý člnok si vypožičať, na ktorom sa pred ruským vojskom ratovali. Člnok sa však prevrhnul s nimi tak, že sotva v stave boli životy si ratovať.

Po mnohých nesnadnostiach došli k rieke Bug. Tu sa stretli s kráľom do Bendera sa utiekajúcim; uvedomili ho o nebezpečenstve, cez ktoré prešli, na čo ich kráľ na druhý breh dal previezť a dovolil jim, aby s ním pod Bender šli. Kráľ z tadeto poslal potom generála Mayersfelda s Krmannom spolu do Uhorska.

Cestovatelia dali sa 26. aug. na cestu. V Jassi dostali vojenský sprievod, a s týmto 5. sept. došli do Uhár. Krmann sa v Munkáči rozlúčil s Mayersfeldom a ponáhľal sa do Žiliny, kde ho jeho veriaci s radosťou očakávali. Úfali sa ubožiaci, že ich vysvobodí od namietania, ktoré so strany grófa Juraja Erdődyho znášali. Ale pomery na poli vojny i politiky tak nepriaznivými sa stávaly, že svoboda evanjelikov, vzdor dobrej vôli cisára Jozefa, do velice ťažkého položenia prišla. Katolícki zemskí páni na medzičasne držaných snemoch tak vysvetlovali šopronské a prešporské na nich sa vzťahujúce zákonné články, že katolícki zemskí pán svobodne môže prenasledovať svojich evanjelických poddaných, kým evanjelický zemský pán povinný je trpieť na svojich panstvách katolíckych poddaných.

Dľa tohoto pochopovania konca kraja nebolo prenasledovaniam od katolíckych zemských pánov a kňazov naproti evanjelikom páchaných. Krmann mal takého zemského pána, ktorý so slepou streštenosťou ešte aj nešetrnosť spojoval. Následok toho bol, že on, vzdor satmárskej conventie, ktorá náboženskú svovodu evanjelikov zabezpečovala, prinútený bol r. 1711 aj zo žilinskej fary sa odstrániť.

Arcipastierska hôl — zase — pútnickou hoľou sa stala.

X.

Myjava ho zase za kňaza vyvolí. — Ako biskup na napravenie cirkevného vieroživota obracia všetkú snahu. Novú Agendu hotuje; na vydaní biblie českého jazyka ustáva, dobrodincov nachodí.

Ale Pán Boh sa stará o svojich. Krmann nemusel dlho bez chleba zostávať.

Veliká myjavska cirkev, z ktorej Krmann pred dvanásti rokmi násilne bol do čachtického zámockého väzenia odvlečený, v tomto čase bola bez kňaza; lebo obyvateľstvo naskrze nechcelo prijať od zemského pána mu natisnutéhe katolíckeho kňaza. Zprotivilo sa. Za to poslali vojsko naň, s tou úpravou, aby to až do tedy tam ostalo, kým sa cirkev katolíckou nestane.

Po čas v takomto zmätečnom stave prežitom desaťročí, následkom cieľupovedome prevádzaného prenasledovania už už počala tratiť nádeju, žeby sa niekdy na vrchol svojho predošlého rozkvetu pozdvihla.

A hľa, po vyzúrení povstaleckých bojov, dosiahla tej radosti, že si svojho mnoho vytrpevšieho starého kňaza teraz už biskupa, opäť za duchovného vodcu voliť mohla.

Krmann s radosťou prijal pozvanie cirkve myjavskej.

Avšak z utvorení sa politickych pomerov nemožno mu bolo nezbadať, že s premožením Fraňa Rákóczyho II. nielen na uhorskú ústavu,

ale obzvláštne aj na evanjelictvo ťažké dni nasledovaly. Kat. kňazstvo dosiahlo úplného víťazstva. Svobody evanjelické boly obstrihané, uzavretia ružomberskej synody sotrené. Ďaľšie udržanie sa cirkví evanjelických pochybným sa stalo. Rády mníšske strašlivým spôsobom sa zmáhaly, a — čo bolo najsmutnejším — i kráľovský dvor úplne pod vliv kňazský sa dostal.

U prostred takýchto okolností Krmann celé svoje biskupské účinkovanie k tomu sosústrednil, že zovnútorne pokojnú dobu, v ktorej ale tiché prenasledovanie sa pokračovalo, na pozdviženie cirkevného života a náboženského povedomia upotrebil. Neobyčajnú literárnu činnosť vyvinul. Predovšetkým pričinil sa k sostaveniu ružomberskou synodou nariadených cirk. Agend, vidiac, že kňazskí kellegovia jeho túto prácu od seba odmietli. Svetskí páni súrili prevedenie synodálnych uzavretí. Žigmund Jánoky ešte na konci roku 1707 tým cieľom písal list Mikulášovi Szirmaymu, v ktorom sa medzi iným takto osvedčuje: »k Agende — tak badám — pán Sárosy sám nemá vôle; preto sa odvoláva na Zadunajcov. Ale tak badám, do takých čias sme zašli, jestli že sa len my svetskí nepohneme, mnohí z našich kňazov vo svojich zastaralých obyčajoch zmeravejú. Ale poneváč ani sami nevieme, akú Agendu hotujú, nechajme to dočasne v zavislosti a vidzme, či sa aj sami s tým uspokojíme, lebo jakú ja uprostred Nemcov počúvam, tá, ktorú vo všednie dni každé ráno odriekajú, z confessie (vierovyznania), pu-

blica (verejných) modlitieb a z absolutie záleží generaliter (všeobecne)...[1])

Biskup Pilárik bol toho náhľadu, že by sa pri vypracovaní novej Agendy mohol vziať za základ obradný poriadok evanjelikov Nemeckej krajiny. Ohľadom Slovákov bol presvedčený, že ho príjmu a úfal sa, že mu ani maďarské cirkve vzdorovať nebudú. Vôbec to bol náhľad biskupov, že netreba vec mnohými novotami obťažovať.

Krmann už pri rozpustení synody bol na čistom so sebou a keď kňazov svojho dištriktu na prevedenie uzavretí synodálnych odkazoval, sdelil jim spolu aj poriadok nedeľných služieb Božích, ktorý sa zväčša i dnes v evanjelických cirkvách zachováva.[2]) Odtedy sa s touto otázkou mnoho zaoberal. Zaopatril si cudzozemské formule; české práve tak, ako aj nemecké a takové s kritikou upotrebil. Práca jeho už r. 1720 na dobro hotová bola, ale pre nepriaznivé pomery nebol ju v stave dať vytlačiť. Tak sa zdá, že aj jeho priatelia a spolupracovníci, menovite Juraj Ambrózy a Juraj Zabojník, ev. superintendenti, taktiež s mnohými prekážkami bojovať boli prinútení. Od toho plánu, aby aj pre nemecké a maďarské cirkve vydaná bola Agenda, odstúpili a len potreby slovenských cirkví mali pred očima, poneváč tieto boly najviac zanedbané. Dielo svoje r. 1734 pod tlač dali, tedy v tom čase, keď Krmann už v prešporskom zámockom vězení úpel. Miesto tlače nenie známe.

[1]) List Jánoky-ho 19. sept. 1707. Archív prešovský.
[2]) Historia povstaleckej synody str. 91—92.

Dielo, po titule[1]) na 3 strany napísaná predmluva otvára, ktorá ale nie z Krmannovho, ale z Ambrózyho pera pochodí. Všeobecne hovorí o Agendách a o jich potrebe; obšírnejšie o starej českej Agende a o slovenských evanjelikoch Uhorska. O samom diele poznamenáva, že ho pôvodca de veteribus libris scriptis ac excusis (zo starých kníh vypísal a vytiahol) sostavil, ač soznam týchže nepodáva. V osnove ale často stretáme sa s pomenovaním prameňov.

Nepreháňame, keď tvrdíme, že je Krmannova Agenda ešte aj dnes jedna z najlepších Agend, ktoré v slovensko-českej reči sa nachádzajú. Mimo modlitieb všeobecného theologického záujmu často stretáme sa v nej s takými príležitostnými kusy, ktoré sa na pomery tehdajšej války vzťahujú. Takýmito sú: Precationes pro pace patriae sex; Precatio durantibus motibus bellicis; potom Precatio contra ethnicos (Turkom) in terram Christianorum irrumpentes. Podobne velice zaujímavými sú tie modlitby, ktoré o zdarnom pôsobení snemu hovoria, písané z čiastky od Zabojníka, z čiastky od samého Krmanna. Nie menšej príležitostnej ceny sú aj tie modlitby, ktoré sa o víťazstvo a uzavieranie pokoja uchádzajú; ačpráve v týchto poslednejších »pro conclusa pace« (za uzavrený pokoj) nie uhorský

[1]) Úplný jej titul je tento: »Agenda ecclesiatica slavonica, to jest Práce církevní, kterouž ev. knězi, správci a učitelové církve slovenské v království Uherském při službách Božích jak nedělních, svátečných, tak i všedných dnech za starodávna pořádně vykonávali a až posavad s pomocí Boží ještě vykonavají, k vzdělání církve Boží vytlačená. Léta Páně 1734.« 4º str. 327.

kráľ, ale rímsky cisár sa spomína: pravdepodobne cenzúrou preináčené.

Práve toho času zaoberal sa Krmann aj vydaním českej biblie.

Pravdepodobné je, že v tomto ohľade už ako vyhnanec, po čas svojho zdržovania sa v cudzozemsku zanášal sa touto myšlienkou, a nenie nemožné, že na ružomberskej synode navrhované založenie slovenskej tlačiarne najviac z tej príčiny súril, aby tam po pri iných náboženských dielach aj biblia vytlačená byť mohla. Česi mali síce vo vlastnej svojej reči tlačenú bibliu; ale tá sa už temer úplne bola minula a tak v rečovom ako aj dogmatickom ohľade mnoho sa jej vytýkať mohlo. Z tej príčiny primerane pokroku veku na vydanie zodpovedne opravené v skutku bola potreba.

Znať máme, že aj po dnešní čas horňouhorskí slovenskí evanjelici vo všetkých svojich náboženských spisoch a knihách český jazyk užívajú. V užšom smysle braná slovenská literatura nejestvovala. V nedostatku tejto tedy Krmann r. 1714 na viac českých evanj. kňazov sa obrátil s tou prosbou, aby ho v obmýšľanom diele prácami svojími podporovali. Žiadosťou jeho bolo, aby sa nové vydanie biblie tak v Čechách a na Morave, ako aj v Uhorsku užívať mohlo tak kňazmi ako aj ľudom. Avšak predsa len na domáce sily bol odkázaný. Najvernejšími spolupracovníky jeho boli Matej Bél a Juraj Ambrózy, kňazia. V novej historii literátúry sa táto nova

recensia biblie výlučne Matejovi Belovi pripisuje;[1]) ale nad všetkú pochybnosť stojí to, že jej pôvodcom bol Krmann; Bél mal len vôkol jej vydania zvláštne zásluhy, poneváč Krmann vo väzení bol.

Dielo[2]) vyšlo v Nemecku v kníhtlačiarni sirotinca v Halle ešte r. 1732. Dve predmluvy má. Jednu písal Krmann, druhú Bél. V predmluve Krmannovej podáva sa najprv soznam vydaní českej biblie; a potom sa pripomína, že sa výtisky tejto biblie ani za drahé peniaze viacej nedostanú. »Aby tedy — píše pokračujúc — tomuto nedostatku odpomoženo bolo, povzbudil Pán Boh v Uhorskom kráľovstve dušu veľkomožnej manželky Mateja Osztrosith, už v Kristu odpočívajúcej Kateriny Révay, ktorá k vydaniu biblie potrebné všetky útraty už r. 1682 chcela zapraviť; ale v tomto svätom úmysle ustavične trvajúcou vojnou a prenasledovaním cirkve evanjelickej a smrť k práci tejto nabudnuvších sa učených mužov prekazená bola.« Pripomína ďalej, že r. 1700 wittenberská akademia chcela vydať bibliu pre evanjelických veriacich; ale válečné časy i toto podujatie zmarily. Konečne poznamenáva, že ako vždy, truc panujúcemu prenasledovaniu, v lone každého národa postaral sa Pán Boh o to, aby v každej reči boly biblie; tak postaral sa On aj

[1]) Jozefa Yungmanna Historia literatury české.« Praha 1849. Druhé vydanie. str. 291.

[2]) Úplný jej titul je: »Biblia Sacra«, to jest Biblí Svatá, aneb všecka svatá písma starého i nového zákona, možnou pilností opät přehlídnutá, krátkymi summovníky a mnohými concordanciemi zaopatřená a v nově vydaná práci vynasnažováním a nákladem lidí o zrůst církve Boží upřímně pečujících. Léta Páně 1732.

o ľud Slovenský. Povzbudil obzvlášte dušu jednoho muža, ktorý z rodu slavného Thurzu pochádza, ktorý porozumiac tomu, že sú výtisky českej biblie už od rokov nie k dostaniu, na vydanie tejto biblie štedrou rukou mnoho obetovať hotový bol.

Kto bol mužom týmto? teraz by bolo nesnadné povedať. To je isté, že aj slezský veľmož Henrik Henckel Erdman gróf toto podujatie výdatne podporoval. Poznamenávame, že táto biblia r. 1745 a 1746 znovu sa tlačilą. Z menších diel Krmannových spomenutie zasluhujú: katechismus náboženstva kresťanského, jednotlivé kázne a piesne,[1]) slovenská mluvnica[2]) a na vlastný vek sa vzťahujúce poznámky.[3])

XI.

Cirkevnú historiu píše pod názvom: „Hungaria evangelica"; ktorá ale v rukopise ostane. Rozdelenie knihy, krátky obsah a jej charakteristika.

Medzitým najvzácnejšie ovocie Krmannovej literárnej činnosti nad všetkú pochybnosť je jeho

[1]) Takéto boly: Kniha života, nad kníhtlačiarom Dadanom držaná reč. Žilina 1704. Actus inaugurationis vexillorum (výkon pesvätenia zástav), o čom hore vyššie bola reč. Nábožné arie, v Baň. Bystrici.

[2]) Rudimenta grammaticae slavicae. (Počiatky mluvnice slovenskej.) Rukopis v universitnom archíve v Halle.

[3]) Denník jeho cesty v cudzozemsku r. 1708 a 1709, — ďalej: Regesta supellectilis et proventuum Ecclesiasticorum parochialium et scholarum Com. Trencheniensis — Excerpta ex Catalogo Testium et Confessorum purae ev. veritatis. — (Soznam párov a dôchodkov cirkevných farských a školských stolice trenčianskej — Výťah so soznamu svedkov a vyznavačov čistej viery evanjelickej.)

dielo historie literatúry, ktoré sa v rukopise pod týmto názvom zachovalo: »Hungaria Evangelica, sive Historia Evangelica Jesu Christi in Hungaria et Provinciis ejus.«

Poneváč dielo toto tlačou vyjsť nemohlo a poneváč je následkom toho pred velikým obecenstvom neznáme: za potrebné držíme o ňom obšírnejšie prehovoriť.

Dľa obsahu siaha dielo toto počnúc od apoštolov vzhľadom na našu cirkev až po uzavrenie smluvy viedeňského pokoja, poťažne až po žilinskú synodu. Tu zahrnutý materiál historický na dve hlavné čiastky rozdelený podáva. Prvá čiastka obsahuje v sebe historiu hlásania Evanjelium medzi pohany a udržiavanie a pestovanie ho Karolom Veľkým; k vlasti našej sa obrátiac od času kniežaťa Gejzu a Svätého Štefana kráľa počnúc až po husítické vojny.

V druhej čiastke vypráva pôvodca historiu cirkve evanjelickej v Uhorsku počnúc od pohybov Husítov po reformáciu Lutherovu; potom boje zvestovateľov Evanjelia vlasti našej; vznik cirkví a škôl, vznik vierovyznaní a synod jednotlivých krajov a v súvise s nimi aj prenasledovania pod Rudolfom.

Medzi svojimi prameňmi pripomína listiny snemové, uzavretia konventov cirkevných a viac aj takých dát, ktoré sa od zkazy zachránily. A poťahom upotrebenia všetkých týchto poznamenáva pôvodca, že kriticky a svedomite pokračoval.

Vieme, že historickí spisovatelia z toho času

málo samostatnosti prejavujú. To vidíme, že sa v úzkom rámci istých vypravujúcich foriem pohybujú a len velice zriedka natrafíme aj na takého spisovateľa, ktorý by sa z pod týchto bol v stave býval vysvobodiť.

Daniel Krmann stál na úrovni vzdelanosti svojho veku. Ohľadom literatúry nasledoval ten spôsob, ktorý vtedy v celom vzdelanom svete nasledovali. Veliké závažie kládli ešte vtedy na staré kroniky a jich dáta bez všetkej kritiky prijímali. Odtiaľto pochádzajú tie mnohé citácie, ktoré dakedy celé strany zaplňujú. Čitateľ vlastne len to vidí, čo všetko pôvodca počítal a ako to vie ku svojim cieľom vynaložiť. Spisovatelia svetovej historie počínali od Mojžišovho stvorenia sveta. Spisovatelia historie cirkevnej na počiatok život Kristov kládli; čo samo v sebe ani nebolo nemiestnym pokračovaním. Len to sa jim mohlo zazlievať, že aj to s obavou robili.

Takto pokračoval aj Daniel Krmann, natoľko prave, že on už na názvu svojej knihy označil, čo je cieľom jeho: to jest »opísanie historie Evanjelium Kristovho v Uhorsku.« A toto je vec velikého významu, lebo to vyznamenáva, že on nie na to kladie hlavné závažie, čo urobili jednotliví arcipastieri a kniežatá v záujme cirkve kresťanskej, ale na to, ako sa rozšírilo Evanjelium Kristovo vo vlasti našej, kto boli tohože apoštolovia a nepriatelia, medzi akými okolnosťami získalo duše medzi pohany, — a obzvlášte medzi uhorskými pohany. Jeho hlavnou ideou je Evanjelium,

ako večný základ kresťanstva. Činy, city a snahy ľudské len na toľko ho zaujímajú, nakoľko tieže rozširovanie Evanjeliuma napomáhaly alebo prekážaly; nakoľko ideu kresťanstva v jeho čistote udržať a duchovným pokladom celého sveta urobiť, alebo za prostriedok a nástroj jich osobných záujmov upotrebiť sa vynasnažovali.

Túto okolnosť, ako Krmannovho pochopu zvláštnu charakteristiku, nutno nám vyzdvihnúť; už aj len preto, lebo táto určuje aj pohrobenie historie reformácie.

Kto rozširovanie sa Kristovho Evanjelium a jeho význam svetohistorický tak pochopuje, ako Krmann, ten obranu čistoty tohože Evanjelium, tedy obranu večného základu kresťanstva čili reformáciu nemôže za kacírstvo považovať, za nové učenie, alebo za nejakú morovú nákazu, ako to katolícke kňazstvo robilo: ale považuje ho za to, čím je, to jest: za obnovenie ducha Evanjelium a za vysvobodenie potlačeného ducha ľudského.

Prví zvestovatelia jeho prirodzene boli apoštolovia. Pri skutkoch týchto odvoláva sa Krmann na Jozefa Flaviusa, ktorý sa čo historický spisovateľ židovský o Kristu pekne zmienil. Do našej vlasti prišli prví zvestovatelia Evanjelium z Illirie. Že kde ležala vtedy Illiria, to sa Krmann zo spisov starých spisovateľov dôvodiť usiluje. V tejže súsedstve ležiac Pannonia, prirodzeným je, že aj sem došli zvestovatelia Evanjelium.

Keď kresťanstvo, po vandrovaní národov aj v rozpadnutej sa rímskej ríši k vláde došlo, skoro nepočetné cudzie živly a bludy boly do cirkvi vnesené.

V Pannonii zmizly rímski orlovia a jich miesto Kristov križ zaujal. Krmann zaujímave opisuje prenasledovanie prvotných kresťanov kroz Rimanov. S uznanlivosťou hovorí o pohanských pri

nevinnosti prenasledovaných slovo pozdvihnuvších spisovateľov. Ale jednou cestou označuje aj tie biedy a neresti, ktoré sa v lone cirkve objavily, akonáhle rímski biskupy počali nadvládu prevodzovať nad inými biskupy. Rozšírenie sa arianskeho bludu podobne škodlive pôsobilo na vývin cirkve, ktorý blud — tak hovorí — ako nejaká potopa a nákazlivý mor sa rozšíril temer vo všetkých cirkvách kresťanských.

Od tohoto bludu však nezostalo nedotknuteľným v Pannonii jestvujúce biskupstvo, o ňomž Sulpicius Severus zmienku robí. Toto sa uzavretía nicenskej synody pridržiavalo, preto sa jeho veriaci katolíkmi menujú. Krmann cituje nielen na toto sa vzťahujúce zákony cisárov Gratianusa, Valentinianusa a Theodosiusa, ale aj tie slová historického spisovateľa Ramanusa, ktorými líči pomery Pannonie z toho veku, keď sa uhorské knieža Gejza na kresťanskú vieru obrátil. Z tohto to nasleduje, že vo vlasti našej už vtedy boly sriadené cirkve a riadni slova Božieho kazatelia, ačpráve netají, že následkom vpádu a pustošeniu Maďarov mnohé cirkve zpustly, poneváč sa prenasledovaní kňazi prinútení boli ratovať.

Prave následkuje Krmann na neprestajné trvanie kresťanského náboženstva v Pannonii z tej okolnosti, že na hlavnejších synodách voždy pripomínaju sa aj pannonskí biskupi. Keby nebolo bývalo kresťanských cirkví, nebolo by bývalo ani biskupov, o jichž účinkovaní sa tiež uznanlive zmieňuje; obzvlášte o svätom Jeronimovi, ktorého za slovanského pôvodu drží. Tohoto učedlník Orosius už o Hunoch hovorí, ktorých svätý Niketas, biskup Dákov a Pannoncov s inými barbarskými národy spolu na vieru kresťanskú obrátil.

Po Hunoch Slovania zaujali kraje Dunaja a Tisy. Títo pod svojím kráľom Osztrivojom do Thracie prešli a po vyhnatí Hunov mesto (Ostrivoj) založili na Dunajskom brehu, Slavigrad v Korutanoch, ktoré Nemci pozdejšie Windisch-Grätzom nazvali. Zaujímavé je, ako Krmann o rozvetvení sa Slovanov vypravuje. Pod kráľom Selimirom — píše — tohoto bratia Čecho, Lecho a Ruso kollonie (osady) založili. Z týchto staly sa Česká, Poľská, Ruská krajina. U prostred týchto bolo kresťanstvo už okolo 628. roku rozšíreno.

Medzitým Huni zo Scythie sosilnení pod menom Maďarov do Dacie vtrhli a pod Álmošom, poťažne pod vodcovstvom syna

jeho Árpáda zaujali väčší diel terajšej krajiny Uhorskej. Jestvujúce cirkve kresťanské zväčša zpustošily. Poznamenáva. že v tomto čase evanjelické učenie mnohými prídavky ľudskými bolo zatemnené. Karol Veľký zbijúc do ríše jeho vtrhlých Maďarov, prinútil ich ku krstu. Pozdejšie v novej vlasti usadivší sa Maďari aj spôsob sriadenia krajiny od Karola Veľkého prevzali, v čom kresťanské náboženstvo veliký zástoj hralo. Medzi slovanskými obyvateľmi južných krajov Bulhari prijali najskôr kresťanské náboženstvo, asíce dľa carihradského réckeho obradu. Tu povstalé trenice aj nemeckých cisárov pozornosť obrátily na výčiny cirkve východnej a oni záujmy západnej cirkve počali podporovať. Tak došli apoštolovia cirkve rímskej do vlasti našej z Nemecka cieľom rozširovanía kresťanského náboženstvu, v čom jim aj politické pomery priaznivými boly. Rozšírenie sa kresťanstva, alebo ako Krmann hovorí, Kristovho Evanjelium vo vlasti našej rýchlo šlo. Ešte za času Gejzu vystúpili Pilgrin a Wolfgang biskupi. Svätý Adalbert pokrstil aj svätého Štefana kráľa, ktorý potom kresťanské náboženstvo panujúcim urobil vo vlasti našej. Toto Krmann zväčša dľa Bonfina a Ransanusa vypráva. Z jich diel často cituje. K vôli krátkosti často len počiatok a konec citátu sdeľuje, akoby nútiac čitateľa, aby si aj prameň prečítal, chce-li sa dozvedeť, čo a jako sa stalo. Toto pokračovanie zdá sa nám teraz byť neobyčajným, ale v prvej polovici predošlého stoletia bolo v móde.

Po historii založenia jednotlivých biskupství rozpráva i o obsiahnutí koruny, ale tu po citovaní rozpravy Bonfina poznamenáva, že toto Peter Revay ináče prednáša. Že jako, to nehovorí, ale odkazuje čitateľa na to, aby si to v diele patričného pôvodcu prečítal. Podobne pokračuje aj pri tom bode, ktorý stanovisko kresťanské sv. Štefana kráľa vyzdvihuje. Tak sa zdá, že pre krátkosť času, alebo v nádeji pozdejšieho dodatku len jednoducho označuje tie odseky, v ktorých napomenutie velikého kráľa k jeho synovi je obsažené a v ktorých je podstata kresťanského náboženstva pekne a jasne opísaná.

Krmann poukazuje k tomu, že svätý Štefan kráľ nenasledoval rímske, už v tom čase zkazené náboženstvo, ale v Evanjeliume apoštolov obsažené opravdové kresťanské náboženstvo, — a to odporúčal pozornosti a podpore svojho syna. Toto rozšíril po

celej Uhorskej krajine. Kresťanstvo svätého Štefana záležalo z dvoc čiastok: z viery a pobožnosti. Ku učeniu o ospravedlnení z vier žiadal aj dobré skutky; ale tým neprivlastňoval osobitnú zásluhı Hlavou cirkve nenie Peter a jeho nástupcovia, ale sám Kristu Pápeži a biskupi sú pastieri a strážcovia duší, ale nie jich páni — práve preto nemôžu udelovať hodnosti, ani odpustenie hriechov Zaujímave pojednáva tu Krmann cirkevné učenie toho času uka zujúc, že sa kresťanské učenie svätého Štefana srovnáva s učením evanjelikov a veľmi sa líši od toho, ktoré pod menom rímskeho katolicismu Fraňo Foris Otrokocsy pod ochranu vzal. Tvrdenia Otrokocsyho šikovne podvracia a vykáže, že Peter apoštol nikdy nebol Kristovým námestníkom na zemi. Vykáže, že sa do lona zá padnej cirkve ktesťanskej mnoho takých bludov vnieslo, jakých v východnej cirkve nebolo; slovom: čistotu uhorského kresťanstva v oči rímskemu s velikou horlivosťou a s prospechom dokazuje.

Po smrti Štefana kráľa mnohý zmätok povstal v krajine, čo aj ohľadom na kresťanstvo neprajne účinkovalo. Po poslednom vzplanutí a uhasení kresťanstva svätý Ladislav organizoval zase kresťanskú cirkev vo vlasti našej. Synodu držal v Sabolči, na ktorej sa mnohé pamätné uzavretia doniesly. Nielen tá okolnosť, že vtedy ešte ženatý kňazi boli vo vlasti našej, ale aj to sa vyzdvihuje, že uhorskí kráľovia neodvislými hlavami cirkve boli; — čo pozdejšie pápeži rímski oddišputovali. Aj kráľ Koloman si ešte zadržal autoritu a ohľadom cirkevného riadu a kázne užitočné ustanovenia urobil. Ale ipriam zaviedlo sa ustanovenie rimského pápeža a panujúcim stal sa náhľad, že bez jeho potvrdenia žiadne učenie, žiadne ustrojenie platným nenie. »Jus canonicum Romanum« (kanonické právo rímske) a »Decretalia Pontificum Romanorum« (ustanovenia pápežov rímskych) staly sa panujúcimi. A týmto sa započala záhuba kresťanskej cirkve v Uhrách. Gratianus monachus a Petrus Lombardus a nie Písmo sväté stali sa autoritami vo veciach cirkevných, o ktorých sa Krmann dosť obšírne zmieňuje.

Vtedy vystúpil vo Francúzsku Peter Wald; napadnul rímskeho pápeža a mníchov; nazpät chcel vydobiť auktoritu Písmu svätému. Učenie jeho prišlo až do Pannonie za času kráľa Ondreja III.; ale potom za času kráľa Ludvika Veľkého biskupom bosenským vykoreneno bolo.

Pod zmätkami po poslednom kráľovi z Árpadovského domu učenie a mravy kresťanské zase klesly. Kňazi boli neučení a zkazení, ľud zbiednelý. Rímsky pápež sa zamiešal do vecí krajinskej politiky; použil vliv kňazov a cirkevnou kliatbou svojou v strachu udržiaval celú krajinu. Pod Žigmundom vypukla husítická vojna, od ktorej počíta Krmann druhú čiastku historie cirkve kresťanskej v Uhrách.

Hlásanie Evanjelia kroz nasledovníkov Husových vo vlasti našej je udalosť veliкého významu. Krmann po oboznámení s reformátormi pred Husom a pohybmi nimi zapríčinenými vypravuje, ako bolo učenie Husovo po čas cisára Žigmunda kroz Čechov do Uhorska donesené. Boje Žišku a Prokopa a uzavretia baselskej synody mohutný vliv maly na jeho rozšírenie. Po preložení biblie do českého jazyka sa mnoho výtečných mužov od cirkve rímskej odtrhlo. Vo vlasti našej Jiskra a jeho spoločníci mnoho hradov nastavali, mestá a obce zaujali; husítické náboženstvo — a pri jímanie večere Pána pod obojím spôsobom rozširovali, tak udajne ešte aj Vladislav I. prijímal svätú večeru Pána. Vyzdvihuje, že Vladislav síce prísne nariadenia vydal oproti Husítom, ale faktične jim neubližoval. Bitka pri Varne bola prajná Husítom. Pápež silný nátisk užíval na kráľov uhorských a českých, aby prenasledovali Husítov. O Matiašovi Hunyadym stojí poznamenané, že ich najprv prenasledoval, potom pozdejšie ich trpel.

Už bezprostredným nástupcom Matiašovým viaceraké písomné vierovyznanie podali Ceskí bratia. Menovite jedno kratšie r. 1504 (Confessio) a jedno obšírnejšie r. 1507; jedno kráľovi Ludvikovi r. 1523; jedno Jurajovi Brandenburskému r. 1532 a jedno 14. nov. 1538 Ferdinandovi I. O potvrdení však týchto konfessií Krmann mlčí.

Nepochybne diela tohoto jednou najzaujímavejšou čiastkou je opis zkazenosti rímskej cirkve pred reformáciou. Krmann menuje tých hlavných kňazov katolíckych, ktorí o zhube cirkve písali; vykazuje medzičasné ľudské prídavky k cirkevnému učeniu a obradom. Prejdúc k vlastenským pomerom, poukazuje na súčasné uzavretia synod, ktoré najvernejšie odzrkadlujú pomery cirkevné. Cituje Laurenca Cserép belohradského a Antoniusa nitranského biskupa prejavy o zkazenosti kňazstva a cirkve; a na konci aj

Dóžovskú sedliacku vojnu poburujúcemu dielu Tomáša Bakáča ostrihomského arcibiskupa pripisuje.

Rozprava o vzniku a rozšírení Lutherovej reformácie pôsobí stredobod Krmannovho diela. Počnúc od opisu dvoru pápeža Lva X. a predávania odpustkových lístkov za peniaze, po vyrozprávaní historie Lutherovej hovorí o uhorskej neformácii. Vypočíta jej podporovateľov a rozširovateľov medzi svetskými pánmi a cirkevnými učiteľmi. Líči snahy kráľa a katolíckeho kňazstva oproti lutheránom; na pálenie ľudí a kníh sa vzťahujúce nariadenia tak pred ako aj po porážke moháčskej. Rozpráva historiu prvých mučedlníkov v Ľubetovej a prípad Mateja Dévai Bíróva s Fáberom. Po spočítaní evanjelických s Nemeckom v spojení súcich učiteľov a svetských rozpovedá budínske pomery a tamže blahosklonnosť kráľovnej Marie naproti nasledovníkom Evanjelia. V spojení s vypravovaním o prestupoch miest a zakladaní nových cirkví rozpovedá protipôsobenie kat. kleru (kňazstva).

Zpomína aj reformáciu sedmohradskú. Sasi nepochybne najskôr pocítili blahodatný účinok náboženských pohybov Nemecka; a pod vlivom tohoto nové cirkve povstaly, na jejichž čele, najviac vo Vittenberku sa vyučivší oduševnení evanj. kňazi pôsobili. S množením sa cirkví potrebným sa stalo jich ustrojenie. Tak sa započaly prvé ustrojujúce a vierovyznanie hotujúce konventy, takrečené synody, 1545. r. v Meddeši, 1552. a 1557. r. v Sibíne. V užšom smysle vzatom Uhorsku zadržala sa Erdődska synoda 1549, tornanská 1549 a 1550, beregsáska, óvárska atď.

S ustrojením cirkví parallelne bolo treba organisovať aj školské záležitosti, o čom ale v Krmannovej knižke málo najdeme. Tým väčšou pilnosťou sbieral pri Evanjelium sa oduševňujúcich svetských veľmožov, asíce tak so strany augšpurského, ako aj so strany helvetského vyznania. V osnove ľúbil užívať na nich sa vzťahujúce veršíky, lebo naproti mužom s literatúrou sa zaoberajúcim s velikým súcitom sa choval.

Keď dokázal, aký pokrok urobilo Evanjelium vo vlasti tejto, spolu rozpovedal i pokračovanie pápeža a vyššieho kat. kňazstva oproti šíreniu sa Evanjelia. Napravenie mravov kňazstva a pozdvíženie úrovne duchovnej vzdelanosti bolo heslom. Toto nasledovale

povýšenie dôchodkov a platov — na základe uzavretí a zákonov snemových.

V druhej periode hovorí o tých prekážkach evanjelického náboženstva, ktoré pohyb sakramentárov spôsobil. Ako v cudzozemsku anabaptisté, zvingliani a kalvinisté na čiastky roztrhali evanjelickú cirkev, tak sa to stalo aj v našej vlasti. Krmann, ktorý sa verne a silne pridržiaval učenia ev. aug. vyzn. cirkve, velice obšírne hovorí o tomto pohybe. Určite zatracuje tých, ktorí sa od nasledovania »pravého Evanjelium« odvrátili a medzi veriacimi odtrhnutie sa zapríčinili. Do konca sprevádza z tohoto povstalé spory a osobytné konfessie. Poukazuje na ustanovenia zákonodárneho sboru, jichž cieľom jé vykynoženie sakrametárov a anabaptistov. Matej Lauterwald a Fraňo Stankarus pripomínajú sa tu aj so svojimi záležitosťami, potom prechodí na život Fraňa Davida a s týmto na historiu unitárov. Velikú váhu kladúc na mienku witenberských teologov, týchže listy v celom jich znení sdeľuje. Sedmohradské trinitárske dišputy, dejstvovanie Davida, Blandrata a Jána Zsigmonda obšírne je opisané, ako aj čepregské kollegium. Kašpar Pilcz a Sebastian Lamius ako crypto-kalvíni (tajní kalvíni) sa predstavujú, vôbec sú pohyby náboženské horných krajov velice zajímáve podané.

V tretej periode sa o prekážkach so strany pápežov nakopených rozpráva. Po krátkom vyprávaní toho. že jaký priaznivý smer vývinu vzalo Evanjelium v Poľskej. v Sedmohradsku, Čechách a na Morave a konečne v krajinách rakúskych, prechodí na líčenie snáh kňazstva uhorského. Kňazstvo nie menej chcelo previesť, ako to, že aby sa proti lutheránom donesené zákony kráľom exekvovaly. Započalo tedy sriadené búrenie a prenasledovanie. V Jagri Anton Verančič biskup, v Nitre a Trenčíne Pavel Bornemisza biskup začal zlorečené dielo, ktoré však z príčiny trpelivého smýšľania cisára Maximiliana volajaký veľký výsledok nemalo. Verejné krajinské prenasledovanie maličké čiastočné obecné a stoličné prenasledovanie predchádzalo. Napadnutia trnavskej r. 1579 držanej synody a Beregszásziho ohradzovanie sa proti nim a apologia jeho, boje literárne, obsah týchže zvláštne zaujímavú čiastku tvoria cirkevnej historie Krmannovej. Nie menej zanímavé je sriadenie horňovidieckych cirkví evanjelíckých r. 1595, ako aj bitčanské cirkevné

pravidlá z r. 1600, jejichž body sa v celom znení uverejňujú, sdeľujú sa ďalej body pravidiel cirkvi evanjelických a zákony z r. 1590.

Za týmto na násilnické skutky kat. kňazstva a vlády obracia pozornosť čitateľovu. Po pripomenutí všantročenia 22. článku z r. 1604 prejde k odobraniu košického chrámu vojenskou mocou a k rozpovedaniu chopenia sa zbroje Bocskaya.

Štvrtá a posledná perioda hovorí už o zabezpečení náboženskej svobody evanjelikov skrze zákon. Po sdelení života a zásluh grófa Štefana Illéšházyho, najhlavnejšieho činiteľa viedeňského pokoja, ako aj základín manželkou jeho založených prednáša sa dosť obšírne a živo o účinlivosti palatína Juraja Turzo a o žilinskej synode.

Na koniec nasledujú: »Excerpta ex Tractatu: Ungarischer gewisser und wahrhaftiger Bericht derer Geschichte, so sich von Anno 1658 bis Anno 1674 mit Martino Nováky und seine beiden Kirchengemeinden Koos und Unter-Metzenseiffen, in Ungarn zugetragen. Gedruckt 1680. (Uhorská istá a opravdová zpráva toho, čo sa od roku 1658 až po rok 1674 Martinovi Nováky a jeho obom cirkvám Kooš a Dolno-Metzenseif v Uhrách prihodilo. Tlač. r. 1680.)

Po niektorých dátach okolo 1000ročnej zhuby kresťanstva a soznamu miest a mien nasleduje ešte kráľa Karola proti Krmannovi dňa 12. júna r. 1731 vydané nariadenie a Althána, vacovského biskupa protestatia proti miestodržateľskému nariadeniu v prospech evanjelikom vydanému. (1731, 23. mája.)

Týmto sa končí celý rukopis, ktorý v celku vzácnym príspevkom slúži k historii cirkve evanjelickej vo vlasti našej uhorskej. Pečlivá ruka, pravdu milujúce a hľadajúce srdce, jasný um charakterizujú dielo toto. Úroveň dnešného dejepisectva považujúc, v mnohom ohľade nedostatečným predstavuje sa nám dielo toto síce, veď súvislosť faktov a vlívanie osôb na ne nie vždy dosť vypukle nám predstavuje; ale pri tom všetkom by bolo literatúry svojho veku hodnou ozdobou byť mohlo, keby sa na svetlo sveta bolo dostalo.

Pravdepodobné je, že sa Krmann k tomuto historickému dielu len po synode ružomberskej bol prichytil. Známo je totiž, že on už na synode nadšenými slovy ozval sa v záležitosti oboznámenia minulosti cirkve a navrhoval, aby »synoda vymenovala tak z duchovného, ako zo svetského stavu po 4 údoch tým cieľom, aby predky evanjelickými písané staré dáta, písané a tlačené pamiatky posbierali a z týchto taký archív utvorený bol, v ktorom by na historiu našej evanjelickej cirkve sa vzťahujúce všetky dáta sosbierané boly.«

Synoda tento návrh — ako sme videli — prijala, ale nasledujúce smutné časy neboly príhodné k tomu, aby sa v návrhu contemplovaný návrh uskutočnil. A čo cirkev nebola v stave urobiť, to vykonal Krmann a ovocie jeho ustávania, je v rukách našich sa nachádzajúca práca.[1])

[1]) Rukopis po smrti Krmannovej dal si Martin Klaniczay odpísať pre seba, bez pochyby s tým úmyslom, že ho na verejnosť vynesie (r. 1763), ale pre nepriaznivé pomery toto vystalo. Pozdejšie zaoberal sa s touto myšlienkou Martin Lauček, ev. kňaz na Hor. Slanej r. 1774 vlastnými poznámkami zaopatrený dal ho odpísať a hotovil ho pod tlač. Ale ani on nebol šťastnejší ako Klaniczay. Dielo ostalo nevydaným až po dnešni deň. V odpisoch rukopisných nachodí sa v národnom muzeume, v archíve v zayuhrovskej rodiny Zay, v archíve ev. školy prešporskej, pravdepodobne aj ešte na viac miestach, na nepochybné svedectvo toho, že predkovia naši aj v tých najťažších časoch pečovali o to, aby pamiatky jich cirkevnej historie, kroniky nezahynuly, ale aspoň v odpise pozostaly ku lepšiemu veku, ktorý v stave bude takové na svetlo verejnosti vyniesť a tým ich pre cirkev evanjelickú spoločným pokladom urobiť.

XII.

Nariadi svätenie dvestoročnej pamiatky reformácie r. 1717, — jeho vyjadrenia sa o cirkvi katolíckej. — Prípad Mlynárika, jeho prestúpenie a povstanie ľudu proti nemu pobúri katolíckych pánov. Lapia ho a do prešporského zámku zavrú.

Popri práci literárnej Krmann — ako sme pripomenuli — ani napravenie cirkevného života a budenie vierovyznanského povedomia nezanedbával.

Poťahom prevodzovania jeho biskupských práv a plnenia tohože úradu povinností málo dát pozostalo z toho času. Netrpí pochyby, že namietania cirkví evanjelických kroz katolíckych vizitátorov velikou úražkou bolo autorite evanjelických biskupov. Pri tom všetkom Krmann sa o to snažil, aby sa na čelo cirkví povinnosti znalí, horliví a učení kňazia stavali. Tak odporúčal vrbovčianskej cirkvi r. 1724 vtehdajšieho správcu školy necpálskej, Juraja Ambrózyho, pozdejšieho biskupa.

Pozornosť jeho obrátená bola aj na evanjelikov súsednej Moravy, kde nielen bibliu rozširoval, ale aj kňazov oduševňoval r. 1725.

K budeniu vierovyznanského povedomia za najprimeranejšie uznal svätenie dvestoročnej pamiatky reformácie r. 1717. V mesiaci oktobri (7.) toho roku poslal obežník k svojim kňazom, v ktorom jim pamiatku reformácie svätiť odporúča

a spolu aj úpravu ohľadom toho jim dáva, jako by sa to najdôstojnejšie previesť dalo.

Nadšene líči význam Lutherovho vystúpenia, učenia a neohroženého sa držania: velikou chybou, ba nevďačnosť by bola naňho sa nerozpomenúť a za svätú vec Evanjelia sa neoduševniť, obzvlášte teraz, keď starý nepriateľ celou silou pôsobí proti nemu. Bolasť svoju nad tým vyslovil, že sa evanjelické náboženstvo aj v tomto století prenasleduje a na jeho ochranu donesené zákony krajinské nohami sa šliapu. Ale duch Lutherov, dľa jeho náhľadu potlačeným byť nemôže. Ten nezomrel, ten žije. Práve preto, ako niekdy Rimania velice skvele svätívali storočia, tak nech zasvätí aj cirkev evanjelická dvestoročnú pamiatku Lutherovu, — asíce na deň sv. Martina treba ju započať a potom v nasledujúce tri dni svätiť. Rozpovedal svoj náhľad aj o spôsobe svätenia. Prvé je vyhlásenie, danie znamenia dlhším zvonením; chrámy sa majú svätým rúchom, horiacimi sviecami, kalichmi, voňavým kvietim a ratolestmi pekne ozdobiť. Potom kňazi nech pri hučaní zvonov vychodia zo svojich fár, presbyteri zo svojich vlastných domov, dietky a učitelia zo škôl k ranním a večerním službám Božím, pri ktorých sa aj inštrumentálna hudba upotrebiť má. Na základe príležitostného textu kázať sa má. ľud k pobožnosti napomínať; dielne remeselnícke a priemyselnícke majú byť na ten čas zavrené a nič

nemá sa premeškať, čo by k pozdviženiu slavnosti poslúžiť mohlo.[1])

On sám vo všetkom dobrým príkladom predchádzal. Povzbudzoval, oduševňoval, posmeloval a posilňoval svojich veriacich. O katolicisme mal ten náhľad, že ten len jeho silná organizácia, veľké bohatstvo a priazeň vlády udržuje. Duch Evanjelia vystehoval sa z neho vtedy, keď proti evanjelikom začal ukrutné prenasledovanie podnikať. Verejne a pri súkromných schôdzkach nezatajil svoj náhľad o svätých, o vzývaní panenky Marie a iných učeniach cirkve katolíckej, ktoré sa dľa jeho náhľadu negruntovaly na Písme svätom. Jednu ostrejšiu výpoveď jeho kat. kňažstvo aj do snemovne zanieslo, aby ňou oproti všetkým evanjelickým kňazom búriť mohlo.

Prirodzene, že účinkovanie takejto povahy evanjelickeho kňaza so živou pozornosťou sprevádzalo vyššie kňazstvo katolícke, a len na dobrú príležitosť čakalo, aby ho zničilo. a ohľadom katolicismu bezškodným urobilo.

[1]) Plán slavnosti ešte aj zovrúbnejšie opísal: menovite odporúča, aby sa hymny sv. Ambrosiusa a sv. Augustina, potom Žalmy 46, 67, 103 a 104, ako aj iné pesničky spievaly. Za základ kázní odporúčal Zjevenie Jána kap. 14. o anjelovi letiacom k nebi, ktorý v ruke držiac Evanjelium, volá: Bojte sa Boha a česť vzdávajte Jemu! Odporúčal ďalej text nedeľný; »Dávejte co jest císarovo, císaři a co jest Božího, Bohu.« Kázal upotrebiť: z listu k Židom 13, 7. a 17. — Syracha 50. kapitolu — Žalm 119, 13. 14. 15. 17. alebo 67. Žalm 68, 19. Žalm 97, 3. Žalm 111. Žalm 126, 3. — Matúša 13. Skut. Apoštol. 9, 31. Na deň Martina môže sa hovoriť o Lutherovi a jeho reformácii a tejže historii, s tým napomenutím, aby sa veriaci pridržiavali augšpurského vyznania. Ešte aj k tomu dáva úpravu svojim kňazom, kdeby mohli nájsť k tomu príhodné vysvetlivky.

Táto príležitosť prišla r. 1729. Vtedy došiel na Myjavu istý Vencel Mlynárik katolík z Moravy aj so svojou ženou. Navštívil Krmanna a žaloval sa, že je duševne chorý, a tak cíti, že ho zlý duch opanoval. Krmann ho modlitbou uzdravil. Preto sa Mlynárik na Myjave osadil a aj so ženou na vieru evanjelickú prestúpil. O tom sa kat. kňazstvo volajako dozvedelo, ktoré pri svojej obvyklej horlivosti zavdalo žalobu tak proti vieru opustivšiemu Mlynárikovi, ako aj prijavšiemu ho Krmannovi. Podžupan nitranskej stolice na skutku vydal rozkaz k chyteniu Mlynárika, ale kňazstvo vyslovilo tú obavu, že myjavskí horliví lutheráni pravdepodobne tak sa zoprú, ako sa Turolúčania zopreli biskupovi Bársonyovi r. 1672 a cieľom odstránenia nebezpečenstva priam aj brachium pýtalo. A vrchnosť, žeby sa nejakému neočakávanému prekvapeniu nevyložila, jednoho stoličného okresného prísažného vyslala na Myjavu cieľom orientovania sa, ako smýšľa ľud o Mlynárikovi a či nebude pre jeho chytenie nejaká zbura?

Ale prísažný sa na skutku presvedčil o tom, že je ľud nie naklonený vydať Mlynárika. Oznámil stolici, že Myjavci nechcú vydať chytiť sa majúceho muža. A stolica na základe tohoto oznámenia uzavrela, že o celej záležitosti zprávu podá Jeho Jasnosti, od nehož jednou cestou kráľovský rozkaz vyprostredkuje k prevedeniu Jeho ustanovenia.

Po dorazení kráľovského rozkazu mimo hlavného a podslúžneho vyslali niekoľko úradníkov

z čachtického panstva na Myjavu, ku ktorým s aj čachtický archidiakon a pomocník prepošta Nového mesta nad Váhom pripojili. Aby mali tým väčšiu autoritu, pod vedením jednoho poddôstoj níka šla aj tlupa nemeckého vojska s nimi.

Takto sostavený exekučný výbor na Myjav pri velikej tichosti v dome nejakého Kubovčák sosadnul. Na mraku dozvediac sa o mieste zdr žiavania sa vieru opustivšieho Mlynárika, ešte ten samý večer za ním šli a chytili ho. Pri jeh chytení prítomný bol aj jedon Czadra nazvaný nepokojnej nátury človek, ktorý jatie Mlynárikov ešte v ten deň, poťažne tej istej noci chcel vyrozpráva Krmannovi. Ta bežal. V kuchyni zaneprázdnen manželka Krmannova nechcela už spiaceho manžel svojho zobudiť. Czadru odpravila. Ale tento, a sa vzdialil, neuspokojil sa, vrátil sa a cez plo preskočil a na oblok chyže, v ktorej Krmann spal, až do tedy klopal a burácal, až tenže na ľakaný s postele skočil pýtajúc sa: čo je?

Czadra s velikým krikom zmätený odvetil Velebný otče! odviedli Vencla! Ale toto Krmann slovensky tak rozumel, že mu slama horí (ve vám slama horí), a bez všetkého ďalšieho roz myslenia naložil Czadrovi, aby šiel k učiteľovi a dal na poplach zvoniť. Učiteľ práve nehodný syn Krmannov, dľa svojho zvyku v spoločnosti svo jich dobrých kamarátov práve si popíjajúc, vy behnul na väžu, a bez toho, žeby bol pozrel, či horí, na bok zvona bil.

Na to sa ľud myjavský so železnými vidlami

sekerami a podobným ozbrojený sbehnul, miesto nebezpečenstva hľadajúc. Ale poneváč ohňa nikde nevidel, párrazy vybehnul na vážu opýtať sa učiteľa, prečo bije na zvon?

Medzitým nepokojný Czadra rozpovedal ľudu prípad chytenia Mlynárika a jeho príčiny, celý zástup k domu Kubovčákovmu viedol a k tomu povbudzoval, aby väzňa vysvobodil.

Ľud, ktorý pre svoje náboženstvo už často bol nezaslúžene prenasledovaný, rozdráždený súc, obkolesil dom; so zbrojou, ktorú pri ruke mal, vylomiac bránu, stoličných hajdúkov a k jich zaokrytiu poslaných vojakov odoženúc, Mlynárika skutočne vysvobodil.

Krmann sa domnieval, že jemu evanjelikom sa stalého a práve pre zámenu viery prenasledovaného človeka povinnosťou je obraňovať.

Tak sa domnieval, že kroz žiadanie zákonného vyšetrovania bude ho môcť od kat. kňazstva žiadaného žalárovania osvobodiť. Týmto seba samého do nebezpečenstva uvrhol.

Vyslaný exekučný výbor prisahal pomstu Krmannovi. Najprv ho oslovil, aky k nemu sa utieknuvšieho Mlynárika vydal; poneváč to Krmann s odvolaním sa na zákonné vyšetrovanie odoprel, stolici takého smyslu oznámenie urobil, dľa ktorého myjavskej zbure a kroz túže zapríčineného nezdaru jedinou príčinou je miestny ev. kňaz.

Stolica s pohoršením prijala zprávu. Zburu kroz bitie na zvon povstalú opravdovým povstaním, pokračovanie Krmannovo búrením ľudu ozna-

čiac, osobitné poslanstvo vyslala do Viedne, ab všetko Jeho Jasnosti a vysokej vláde v známos uviedlo. Spolu prísne trestajúce ustanovenie pro sila proti Krmannovi a veriacim jeho.

Viedeňská vláda upravila stolicu, aby zále žitosť túto čím skôr a čím pilnejšie prezkúmala v zbure účasť berúcich pri možnosti zpustošeni celej obce nech prísne potresce, a akby sa s od porom stretla, vojenskú moc použije.

Stolica ochotne vyplnila naloženie vlády vie deňskej. Aby jej pokračovanie nejaké závažie malo na skutku niekoľko stotín vojska vyslala na My javu. Títo otočiac mesto, obyvateľstvu tým zahro zili, že celé mesto zboria. A to všetko len preto že sa jedon katolík lutheránom stal.

Obyvateľstvo vidiac vojsko a ešte viac jeho držanie sa, zdesilo sa. Aj sám Krmann uznal, že sa tu bezpochyby preháňaním veci také výšetro vanie hotuje, jehož ostrie je zrovna proti jeho osobe namerené.

V smutnej historii svojho posaváď mu ubeh nutého života zkúsil, že proti pomste katolíckeho takýto vojenský pohyb zapríčinivšieho kňazstva obrany niet. Na zachránenie sa pomýšľal. Do ši rice jednoho zo svojich sluhov zakrútený v temnosti nočnej zadnými dverkami svojej zahrady ratoval sa von z mesta na horné kopanice utečúc.

Medzitým vojsko na faru jeho udrelo, a poneváč ho doma nenašlo, rodinu jeho surove bantovalo, všetko zprevracalo, potĺklo, rozhádzalo a zkazilo.

Krmann u prostred strachu a nádeje trávil ıoc v jednej podzemnej skrýši. Len niekoľko ve-iacich jeho znalo o úkryte jeho. Cestou týchto edon bezmenný list došiel k nemu, jehož obsah ›ol nasledujúci; »Velebný Pane! Čo sa na My-ave stalo, to stalo sa všetko na rozkaz Jeho Ci-árskej a Kráľovskej Jasnosti. A poneváč Jemu, ıko všetkých nás najmilostivejšiemu pánovi my ršetci poslušnými byť sme povinní, akonáhle tento ist obdržíte, ipriam pospiechajte do Prešporku. Iestli by ste sa zdráhali prísť, aj z najskrytejších ιútov Vás vytiahnu a privedú. Aj toho diabel-ıtvom posadlého človeka treba priviesť a nech ›rijde tiež aspoň šesť prísažných. Čo keď sa ıtane, ľahko možno odpustenia obdržať a zpu-ıtošenie Myjavy odstrániť.

Táto posledná veta listu pohla ho k roz-nýšľaniu. V odpustenie síce — poznajúc vliv ιňazstva pochyboval; — ale príčinou zpustošenia Myjavy byť nechcel. Opustil divokú horu, so všet-ιými prísažnými a s Venclom Mlynárikom, do Prešporku šiel. Sotva v hostinci »u červeného rola« sosadnul, gróf Kinský ho priam pred seba predvolal, a potom pak — bez všetkého pred-bežného vyšetrenia — so šiestymi prísažnými a Mlynárikom spolu do väzenia prešporského zámku zavreť dal. Len toľkej »výhody« sa mu dostalo, že odtrhnutý od svojich spoločníkov, do osobit-nej temnice daný bol.

XIII.

Proti Krmannovi zasadnul mimoriadny súd. — Predostrené žaloby, — obrana. Ukrutný súdny výrok, ktorý kráľ uľavuje.

Zkaženosť tehdajšieho prisluhovania spravedlnosti ukazuje tá okolnosť, že záležitosť Krmannova a spoločníkov jeho len o pol druha roka bola horevzatá. Dotedy tam medzi oplesnutými múry musel čakať okamženie, v ktorom pred sudcu predvedený bude!

Kto by bol v stave vylíčiť ten stav duševný, v ktorom sa Krmannova citlivá duša za tak dlhý čas trápila? Strážcovia väzenia hovorili, že ho často počúli nábožné pesničky spievať. Vtedy preložil do slovenčiny uhorskej kráľovnej Marie »Mag ich Unglück nicht widerstehn« sa počínajúcu pesničku.[1]) Toto ho potešovalo a posilňovalo u prostred ťažkých dňov.

Konečne bola r. 1731 mimoriadna súdna stolica — delegata commissio — sostavená, pred ktorou Anton Grassalkovics dejstvoval ako žalobník. Za obrancu obžalovaného bol Gabriel Gotsecz vymenovaný.

Obžaloby boly nasledujúce:

1. Že Vencla Mlynárika a jeho manželku, ktorí z obce moravskej, Senínka zvanej, ako zlodeji a zbojníci utiekli, z katolíckej viery na evanjelickú prevrátil; Vencla ako zlým duchom po-

[1]) K čitaniu v »Cithare Sanctorum« r. 1736 vydanej č. 569 a vo »Zpěvníku« č. 602.

adlého človeka viackráť exorcisoval (duchov vynietal), pri ktorej príležitosti, hovoril, viac ta všantročených myší utieklo od neho, ktoré domnelého zlého ducha predstavovaly;

2. že keď stolicou cieľom lapenia Mlynárika vyslané poslanstvo na Myjavu k tamejšiemu strážmajstrovi sa uhospodilo a Mlynárika bez odporu lapilo, Krmann večer okolo desiatej hodine vydanie väzňa požadoval, lebo že ináče dá na zvon uderiť. Odpovede nedočkajúc, to aj urobil, čo za štvrť hodiny trvalo. Následkom toho ľud puškami, sekerami, vidlami ozbrojený sa sbehol. Z tadeto k príbytku strážmajstrovmu tiahnuc oblok vybil; dnu hodenými skalami prísažného do pŕs, jednoho vojaka ale po hlave ranil; a v páde nevydania Vencla zapálením domu sa hrozil. Strážcovia zúrivej tlupe odolať nemohúc, väzňa vydali, ktorého ľud ku Krmannovi zaviedol. Poneváč ale na zvon biť on rozkázal, tedy celého zbúrenia pôvodcom on je. Druhého dňa stoličný prísažný a pokladnik idúc k nemu, popri preukázaní nariadenia miestodržiteľstva žiadali, aby vydal Mlynárika, čo on neurobiac, cisárskemu rozkazu sa zprotivil;

3. že si bez všetkého právneho základu názov biskupský privlastňujúc, keď ešte r. 1725 stoličné vyslanstvo šlo k nemu, za to na otázku ho berúc, ľud myjavský sa hneď počal hromadiť, tak že tenže len ťažko bolo utíšiť. Krmann ale preukázaný mu v tejto záležitosti kráľovský list ani videť, ani čítať nechcel. I tejto zbury neomylne on bol pôvodcom;

4. že už r. 1672 ako kňaz na Turolúke sudcu Jána Bársonya zastreliť dal, keď tohože starší brat, Juraj Bársony, biskup tam vizitáciu držať chcel. Práve vtedy aj iných údov vyslanstva nabili. Poneváč ale Krmann trestu vyhnul, tým smelším sa stal k vyvolaniu takýchto pohybov;

5. že rímsko-katolícku cirkev viacnásobne potupoval, menovite: sv. Štefana, prvého kráľa hrešil, sv. Jána Nepomuckého za smilníka vyhlašoval, to tvrdiac o ňom, že manželky Vencla IV., českého kráľa milencom bol, a preto ho urazený manžel vo Vltave utopiť dal; ten jazyk pak, ktorý ako predmet úcty zvykly ukazovať, nenie jazyk Jána Nepomuka, ale jednoho psa; že r.-kat. kňazi oblátky so psím mliekom pečú. Takýmito prostriedky obžalovaný viac Moravanov od katolíckej cirkve odviedol. Následkom všetkého tohoto kráľ. právny zástupca obžalovaného ako buriča, vraha, urážajúceho kráľa a bohoruhača k smrti odsúdiť žiada.

Naproti týmto obžalobám obranca Krmannov dôvodil:

1. že Krmann Mlynárika ani na Myjavu, ani ku sebe nikdy nesvádzal, ale ten sám od seba prišiel, niektorými priateľmi svojimi, ako do chòromysle upadlý jednotlivec, k nemu privedený súc, aby ho slovom Božím potešoval. Krmann ho z počiatku ani videť nechcel; po velikých prosbách, len po 14 dňoch ho k sebe pripustil; vtedy sa s nim modlil, a slovom Božím ho vzdelával

a potešoval. Nie u neho, ale u jednoho žobráka bývajúceho Mlynárika exorcizovať (ducha z neho vymietať) nemohol, poneváč je toto u evanjelikov nie v obyčaji. Ale práve tak ani ho neobrátil, ba práve len po pol roku ku večeri Pána pripustil; toto však ináče je záležitosť Mlynárikova, ohľadom ktorej nech vydá počet on pred Bohom a pred svojím svedomím; ač poznamenáva, že viedenský pokoj svobodné vykonávanie náboženstva zabezpečuje;

2. že r. 1729 na Myjave povstalý zmätok Krmann nevyvolal, ale s jednej strany vyslaný Ján Hodossy, s druhej strany stražmajster. Ján Hodossy na toľko, že to, čím poverený bol, ako je vo zvyku, nie vo dne, ale v noci chcel konať, takýmto spôsobom pokoj obce rušiac; ďalej že aj vtedy, keď už v tom, čím bol poverený, pokračoval, Mlynárik poviazaný bol, aj obecných rychtárov bez všetkej príčiny lapiť dal, cieľom dania vysvetlenia von ich nepustil, ani k nim nikoho nepripustil. Strážmajster ale natoľko, že spolusbehnutý, ale ticho sa držiaci ľud dráždil; von vyndúc, kostolníkovi pod oblokom stojacemu zastrelením sa vyhrážal; potom vyvolajúc vojakov, proti ľudu už sa rozchodivšiemu ich huckal. A v skutku vojaci boli prvými napádateľmi; domov sa poberajúci ľud len potom sa zpät obrátil a niekoľke skál, poťažne hrud za nimi hodil. Hodossy pak s kráľovským nariadením už ani tam nebol, ale bez všetkého bantovania na hospodu svoju bol odišiel, z ktorej príčiny pohyb ten ani

nemohol byť nápad proti kráľovskému nariadeniu Ale Krmann ani neposlal k domu nikoho; an kostolníka, aby sa vypytoval ohľadom Mlynárika ani ľud, aby tohože vysvobodil. Že sa ale oprot kráľ. nariadeniu s hlbokou úctou choval, to a tým dokázal, že takové do rúk vezmúc pobozka a poznamenal, že keby mu ho prv boli ukázali zbura by nebola vypukla. Hodossy nielen že ne- žiadal vydanie Mlynárikovo, ale ani potom, keď mu dobrovoľne predvedeným bol, sebou ho ne- pojal. Aj to vysvitlo, že vyhrážka ohľadom pod- pálenia domu, začo Krmann ani ináče zodpoved- ným byť nemôže, je púha vymyslenina. A tak celá chyba obžalovaného ohľadom tohoto bodu nenie iná, ako tá, že na zvon biť dal. Ale toto nenie prečinou, lebo pri nenadalých a náhodných nebezpečenstvách, zvlášť pri nočných nápadoch je toto obyčajným zjavením;

3. že stoličného vyslanca Nemšovayho nikdy ani len slovom neurazil, ako sa obžalovaný ani nepamätá, žeby k nemu niekdy ohľadom biskup- ského titilu prísažní boli prišli. Ale s druhej strany z výpovedi svedkov vysvitlo, že keď zpo- mínaný Nemšovay v otáznej záležitosti na My- javu — ale nie ku Krmannovi — prišiel, ľud, ktorý cieľ príchodu jeho znať nemohol, nesbehol sa, ale len niektorí došli, buď zvedavosťou vedení súc, buď k pozdraveniu príchodzých, ale bez zbroja. Tu síce Nemšovay Krmannovi raz ohľadom titulu biskupského otázku zavdal, ktorú tento ihned zodpovedal, a tázajúci sa s touto odpoveďou u-

spokojil a tak o tomto až po jeho uväznenie mlčal;

4. že obžalovaný r. 1672 vraždu spáchať nemohol, poneváč vtedy deväťročným dieťatom súc, ani na Turej Lúke kňazom byť nemohol. Za takého len r. 1687 vysväteným bol;

5. že proti jemu privlastňovaným neslušným výpovediam obžalovaný prísne sa ohradzuje. Jestli ako vzdelaný človek pred vzdelanými tieto a týmto podobné reči nehovoril, prečo by ich bol mal hovoriť pred nevzdelanými pomocníky murárskymi, ktorí ich od neho jednotlive v rozličných časodobách pred viac rokami slyšať chceli. Pravda, že počas pohybov Rákóczovských od katolíckych sa líšiace náhľady theologické prejavoval; ale rim.-katolícke náboženstvo nikdy nepotupoval. Ale ani tieto prejavy ho viac obťažovať nemôžu, poneváč na povstalecké skutky, tým viac na slová všeobecná amnestia nasledovala. Akou úctou pak chová sa ku svätému Štefanovi, prvému uhorskému kráľovi, o tom svedčí jeho r. 1704 na deň svätého Štefana držaná a preukázaná reč, v ktorej o »trojnásobnej korune Štefanovej« hovoril. Jána Nepomuckého ako svätého r. 1724 už aj preto uraziť nemohol, poneváč tenže len r. 1729 bol kanonizovaný, atď.[1])

Zo svedkov behom pravoty nasháňaných ani jednoho jedinného nebolo, ktorýby positívne bol svedčiť mohol. Všetci len dľa počutia hovorili. Najošklivejšie bolo to, že medzi týmito aj dvaja

[1]) L. Szeberényi: Krmann. Rajzok a prot. tört. str. 155—159.

evanjelickí kňazia zástoj hrali, totiž Ján Rádix turolúcky a Matej Boléti vrbovský kňazi, ktorých Krmann raz pre nemravný jich život dľa svojho úradného postavenia potrestať povinný bol. Teraz z nízkej pomsty z nepokojnej nátury obviňovali svojho bývalého biskupa.

Kým žalujúci a obhajujúci pravotári pokračovali v replike medzi sebou, dotedy Krmann medzi nádejou a obavou očakával svoj výrok. Poneváč nenávisť katolíckeho kňazstva a jeho vliv pri vláde viedenskej dobre poznal, vôbec neveril, žeby v jeho záležitosti skoro výrok vynesený bol.

Avšak sklamal sa. Výrok súdu kroz vymenovanú súdnu stolicu vynesený bol a cieľom potvrdzenia ešte v mesiaci mája 1731. roku Jeho Jasnosti predostrený. Navrhované bolo, aby obžalovaný za privlastňovanie mu niektoré prečiny samovoľným trestom, za iné prutami, a zaše za iné palicovaním pokutovaný bol; konečne navrhovano, že aby v páde svojho vysvobodenia, pri svojej nepokojnej náture, zase zbury nezapríčinil, ohľadom jeho velice pokročilého veku k doživotnému žaláru odsúdený bol.

Kráľ Karol navrhovaný výrok súdu s vynechaním prútov a palicovania potvrdil; následkom čoho Krmann v doživotnom žalári v prešporskom zámku mal byť držaný.[1]) A kráľ. námestná rada svojím ustanovením od 12. júna naložila, aby na Myjave cirkev evanjelická na skutku bola sotrená,

[1]) Hornyánszky: Beiträge zur Geschichte der ev. Gemeinden in Ungarn. str. 129.

kňaz — jestli je — a učiteľ boli odohnaní; chrám, fara, škola rímsko-katolíkom odovzdaná. Poneváč ale — tak hovorí — vo zbure celá obec podiel brala, naložilo sa zemským pánom, aby panskú stolicu držiac, tam nad vinníkmi prísny súdny výrok sa vyniesol.[1])

XIV.

Prostredníctvo pruského kráľa je marné. Duševné muky. — Nápad jezuitov; — jich chvastanie. Poviedka o prestúpení. — Ozdobný náhrobný kameň. — Krmannov vlastný nápis hrobový. Zakončenie.

Kým následkom tohoto ukrutného súdneho výroku nešťastné obyvateľstvo myjavské na Vrbovom a v Nitre palicované bolo,[2]) dotedy jeho uväznený kňaz v žalári úpel.

Krmann vo svojej mukyplnej samote rozpomenul sa na svoju trápeniaplnú minulosť, na svojich priateľov a najmohutnejších patronov. — Medzi poslednými bol aj Bedrich Vilém pruský kráľ, k nemuž sa priatelia jeho o prostredkovanie utiekali. A tento v skutku aj učinil toľko, že 29. apríla r. 1732 písal svojmu viedeňskému poslancovi, Brandtovi, aby sa zaujal za nešťastného evanjelického biskupa; ale písal zrovna aj cisá-

[1]) Toto ustanovenie čítať sa môže na konci cirkev. historie Krmannovej. Rukopis v Prešporku.

[2]) V. Descriptio Seditionis Mijaviensis sub Krmanno. Archív v Prešporku. (Opis povstania myjavského pod Krmannom.)

rovi, prosiac ho, aby Krmanna na svobodu prepustil a Myjavcom náboženskú svobodu povolil. V tomto liste pruský kráľ zreteľne osvedčil, že proti týmto dokázanú milosť za jemu samému preukázanú službu bude považovať a pri zavdavších sa pádoch podobnú službu mu preukázať sľubuje.[1])

Zakročenie kráľovské bez výsledku zostalo. Päť dlhých rokov ubehlo bez toho, žeby vo väzení úpejúci biskup znak života bol o sebe dal!

[1]) Listu kráľovského Brandtovi písaného sem patriace slová sú tieto: »Mandamus etiam vobis, medio harum benigne, ut idem scriptum Imperatori in audentia apud S. M. hac in passu accipienda porrigatis, idipsum omnibus convenientibus modis promoveatis, contenta ejusdem etiam debitis in locis de meliori commendatis, qualisque dispositio superinde sequetur, Nos quantotis obsequiosissime informetis.

Slová cisárovi písaného listu sú: »... praenominatum Krmann et ejus familiam de meliori recommendo ... S. C. M. certe credere velit, quod ego hancce meis consortibus fidei declarandam gratiam, non secus, quam mihi ipsi praestitam gratitudinem aestimaturus, me ad augendam hoc modo gratam obligationem, quibusvis occasionibus, cum multa oblectatione excitaturus, ac, quod reliquum est, cum perfecta observantia, fidelissimaque devotione, immutabiliter mansurus, atque perseveraturus sum. V. Hornyánszky Beiträge zur Gesch. ev. Gemeinden in Ungarn str. 130.

(Listu kráľovského Brandtovi písaného sem patriace slová sú tieto: »tiež rozkazujeme Vám, týmto listom milostive, aby Ste to písmo cisárovi doručili, v audiencii v tejto záležitosti u Jeho Jasnosti obdržanej, a takové každým slušným spôsobom podporovali; obsah jeho aj na patričných miestach čo najlepšie odporúčili, a jaké poriadky z tohoto vyplývať budú, Nás v každom páde najponíženejšie uvedomili.«)

(Slová listu písaného na cisára: »... predmenovaného Krmanna a jeho rodinu čo najlepšie odporúčam ... Račiž Vaša Cisárska Jasnosť uveriť, že si ja túto mojim domácim viery prejavenú milosť, nie ináčej, ako mne samému preukázanú ctiť budem, ktorá mňa k rozmnoženiu týmto spôsobom milej zaviazanosti, v každej prípadnosti, s mnohou radosťou povzbudí, a čo sa iného týče úplnou oddanosťou, najvernejšou pokorou nepremeniteľne zostanem a zotrvám.« Vidz Hornyánszkeho príspevky k historii cirkví evanj. v Uhorsku. str. 130.)

Čím urobilo tých päť rokov 72-ročného muža, možno si predstaviť. Telom i dušou zlomený, koľkoráz povzdychnul k spravedlivému Bohu, aby učinil konec nevyslovnému súženiu jeho. Koľkoráz modlil sa o jedinného vysvoboditeľa, smrť, aby nebol prinútený urážlive vtieravých jezuitov počúvať! Od všetkých bol opustený. Počal už aj o Božom milosrdenstve pochybovať.

U prostred ťažkého zmietania duše svojej iskra nádeje zablisla sa pred ním, pero a papier si prosil od strážcov svojich, aby pokorný prosbopis napísať mohol pred cisára, o ktorom by nikdy nebol uveril, že by mohol mať známosť o jeho odsúdení. V prosbopise svojom srdcedojímave prosí, aby chatrnú čiastku zbývajúceho mu života v tichosti a na modlitbách k nebesiam za Jeho Jasnosť odosielaných na svobode ztráviť mohol.[1])

Všetko na darmo. Nebol vyslyšaný! Ani len údov jeho rodiny nepripustili k nemu.[2]) Ale jezuitov áno.

V ostatných dňoch sa jezuite k tomu spojili, aby dušu jeho docela zlomili a spolu aj jeho dobré meno pohanili pred spoluveriacimi jeho. To chceli podujať, čo možným nebolo: že Krmanna, najoduševnejšieho vierohrdinu protestantismu a najneohroženejšieho biskupa, s jeho prez celý život s bezpárnou horlivosťou hlásaným náboženským

[1]) Osnova prosbopisu k čítaniu je u Hornyánszkeho na str. 130 a 131.

[2]) Dum petit ille suos, aditus praecluditur omnis. Ejicitur lugens uxor et ipsa foras — písal jedon jeho priateľ.

presvedčením do protimluvy privedú a cestou »smrti« do samospasiteľnej katolíckej cirkve obrátia! To chceli podujať, aby špatné násilie učinili na jednom žijúcom mrtvom, na starom človeku, ktorý ale soberúc umu a srdca svojho poslednú klesajúcu silu, nápadníkov všetky úskoky energične odrazil.

Keď už po nevyslovnom mučení duševňom aj telesnú silu svoju utratil, keď posledný svoj boj so smrťou bojoval, keďby najväčšiu potrebu na odpočinok bol mal, aby sa u prostred posilňujúcej nábožnej modlitby so svojimi a svetom bol mohol rozlúčiť, vtedy, 17. septembra 1740. roku dvaja jezuite, Jozef Weiszmeyer a jeho spoločník bezočive k nemu sa votreli, tam plačúcu manželku jeho z väzenia vyhodiac, sebou nevládnucemu umierajúcemu, lepšie rečeno už zomrelému[1]) posvätnú oblátku do úst násilne vtisli, aby urbi et orbi hlásať mohli: hľa, veliký lutheránsky biskup v poslednú hodinu života svojho sa obrátil a učenie katolíckej cirkve za pravdivé uznal!

Ztreštenosť jezuitská mnohú nepravosť spáchala na svete; ale tejto podobných len málo bola v stave historia zaznačiť.

Aby poviedke obrátenia sa hodnovernosť zýskali, z väzenia vynesenému mrtvému slavnostný skvelý pohrab vystrojili dľa obradov cirkve

[1]) Vo svojom Epitaphiume (náhrobnom nápise), ktoré v latinskej a nemeckej reči vydané bolo, medzi iným toto stojí: »doctrinam, quam vivens docuit, moriens et mortuus revocavit!.. tedy aj nechtiac pravdu hovorí nápis náhrobný, že sa mrtvý obrátil!

rímsko-katolíckej a mrtvolu, ako svoju vlastnú, v hlavnom katolíckom chráme u sv. Martina v Prešporku pohrobili, ozdobný náhrobný kameň mu postavili na väčnú pamiatku spáchaného neslýchaného zločinu.

Že pater Weiszmeyer a spoločník jeho velikú zásluhu si z prípadu tohoto chcel vydobiť, svedčí tá okolnosť, že 2. oktobra v Prešporku v chráme jezuitov vychvalujúcu reč držal na pamiatku Krmannovú na základe Syracha 25, 22.; k predstavenému rádu jeho ale taká chváliplná zpráva šla, ktorá popri iných s verejnými faktami sa nesrovnávajúcich lžách na sebe nosí aj pečať napravdivého obrácenia sa Krmannovho.[1])

Smutná skutočnosť je to a historický fakt, že Krmann ani vo väzení nemal pokoja. Od namietania svojich nepriateľov osvobodený ani umrieť nemohol. U prostred jakých smutných okolností sa narodil, u prostred takých tragických okolností aj zomrel. Už v živote matky ho prenasledovali pre vieru jeho rodičov a ani len odpočinutia v zemi mu nedopriali podľa jeho presvedčenia! Jaký život a jaká smrť!

Ako čoby vopred bol vedel, že vo väzení zomre, svoj náhrobný nápis vopred si napísal a v sprievode listu ho jednómu zo svojich priateľov, zásluhplnému prot. spisovateľovi Matejovi Bélovi doposlal. Tento náhrobný nápis už aj len

[1]) Jezuitská zpráva o Krmannovi sdelená v životopise Daniela Krmanna Ferdinandom Mencíkom v archíve dvornom 12134. ad. pod č. 52. dľa rukopisu sdelená; osobitný otisk zo zpráv českej učenej spoločnosti. Praha 1887.

preto sdeľujeme v celom znení jeho, lebo on je najkratším, ale aj najvernejším opisom Krmannovho života:

Hos elegos spirans posuit sibi victima mortis,
Kermannus Dániel, nominis omen habens
Judicium Domini mirabile namque subivit,
Pro Christoque molis nil, nisi fuit.
In Turolucensi, Zolnensi. Mijaviensi
Ecclesia docuit verba sacrata Dei.
Illorum sensit sortem, qui rite sonabant
Justitiam Christi, judiciumque crucis.
Ter pater ejus erat, ter Avus, ter et ipsemet Exul:
Pro exilio Christum quisque ferebat orans.
Natus in exilio est, denatus in exilioque,
Respondent primis ultima fata suis.
Hic sed ab exiliis animam ejus sumsit Jesus,
In verae patriae coelia regna Dei.
Corporis exuvias Jesu virtute resumet
Hisque oculis cernet, perpetuoque Deum.
O faustum exilium, ex quo patria dulcis aditur.
Aeternaque datur pace quiete frui.[1])

(Kto prez celý svoj život smrti bol obetovaný, Daniel Krmann složil truchlé riadky tieto. V jeho mene bol los jeho označený. Podivný súd Boží sa na ňom uskutočnil — ktorý v Kristu voždy len dobrého, zlého nikdy príčinou nebol. Na Turolúke, v Žiline. na Myjave sväté slovo Božie zvestoval. Tých losov účastným bol, ktorí úprimne vyznávajú pravdu Kristovú a slová kríža. Jeho otec, starý otec i on sám trikrát boli vyhnanci, i tam každý z nich žehnajúc chválil Krista. Vo vyhnanstve sa narodil, vo vyhnanstve i zomrel, koniec žitia jeho rovný bol počiatku jeho. Tu z vyhnanstva vzal Kristus k sebe dušu jeho. v tú vlasť opravdovú, v sväté kráľovstvo Božie. Schránku telo jeho svoju z milosti Ježišovej opät si oblečie a až na veky zrieť bude nebies Pána. Ó je blažené vyhnanstvo toto, z nehož sa dvere do neba otvárajú, kde odpočinok svätý večného pokoja prebýva.)

[1]) Vidz Hornyánszky: Beiträge zur Geschichte ev. Gem. in Ungarn. str. 131 a archívu ev. lyc. v Prešporku Fata fam. Krm.

Či mi načim ešte viac vyprávať, aby obraz bol úplným? Či mám hľadať barvy, ktoré by v hore uvedenom líčení životopis živšími urobily? Tak myslím, nenačim mi toho.

Keď ctený čitateľ jedným pohľadom nazpät do konca premeria tú dobu, ktorá od narodenia sa Krmannovho a kolísky jeho až po rakev udavšie sa prípadnosti cirkevné v sebe obsahuje; jestli sa rozpamätá na to neslýchané prenasledovanie, ktorým otcovia naši pre svoje náboženské presvedčenie behom viac stoliet vystavení bývali; keď cele pokojne zkúma príčiny tej netolerantnosti a zaslepenej horlivosti, ktorou kňazstvo katolícke Krmanna až do jeho posledného dychu prenasledovalo; vtedy sa bezpochyby zkormucujúci ale aj pozdvihujúci cit zmocní duše jeho. Zkormucujúci na toľko, že sa v lone cirkve lásku hlásajúcej takéto strašné veci diať mohly; pozdvihujúci na toľko, že vďaka duchu osvieteného kresťanstva, dnes by sa ony už diať nemohly.

Pravda, že smer katolíctva, ktorý k dosaženiu božského spasenia ešte aj dnes výlučné právo si nárokuje, ešte voždy je hotový k násilnému obracaniu.

Pravda, že potomci Bársonyov a Kolloničov, ktorí nové o rovnosti a vzájomnosti práv jich kresťanských spolubližných znejúce nové učenia a zákony ani tu na zemi, ani tam na nebi k platnosti priviesť dať nechcú, — ešte vždy sú hotoví nazpät doviesť prenasledovania minulých století.

Ale uznať musíme, že za základ prenasledovania slúžiace staré predsudky a predpojatia pod účinkom všeobecnej vzdelanosti a pravého kresťanského ducha podstatne sa zmenily. Človečenstvo, ač pomaly, ale istotne napreduje, k tomu čistejšiemu a ľudskejšiemu smýšľaniu, ktoré výraz svoj v protestantisme má.

Tá náboženská nesnášanlivosť, ktorá Krmanna z jeho fary surovými vojakmi tak často vyhnala; tá nesmieriteľná nenávisť, ktorá ho do čachtického a prešporského zámockého väzenia zavliekla; tá náboženská ztreštenosť, ktorá rojčivého jezuitu pyšným urobila na to, že do úst umierajúceho »kacíra« posvätnú oblátku vložiť mohol: dnes chvalabohu, už neslúžia za dôkazy pravovernosti.

Proti takýmto výjavom zbúrila by sa celá obecná mienka kresťanská, — zbúril by sa šľachetnejší pocit srdca, ktorý sa od každej bohaprázdnosti samovoľne odvracia. Ale nad všetko toto živšie zoprel by sa On sám, božský majster učenia lásky, v jehož mene — nehodní sluhovia — všetko toto páchať sa opovážili.

Veriť musíme, že pravý duch kresťanstva opanuje aj služobníkov cirkve. Úfať chceme, že rozdielné pochopovanie právd kresťanských nebude sa za smrteľný hriech považovať. A znať máme, že hľadanie pravdy, nikdy nemôže uraziť Boha pravdy!

Svoboda presvedčenia, pokrok vedy a hu-

manismus rozširujúca kresťanská láska mocnejšia je od hraníc inkvisítorov.

Bojovníci protestantismu, ktorí na také vzory hor pozerať môžu, jakým bol Daniel Krmann, nemôžu do zúfalstva upadnúť ohľadom zdaru víťazstva, lebo stoja na zaistenej pôde Kristovej vedy a lásky a že v duši svojej nosia ten talisman, ktorý u prostred skalísk kráčajúcemu protestantismu neprestajne privolávajú: napred!

OBSAH:

Strana

Nákladom „Zpěwníkowého wýboru" wyšly:

1. Augšpurské wyznání wíry. Půwodní latinský text z roku 1530. Na základě starých i nowých česko-slowenských wydání opět oprawených w obnoweném překladu swým domácím wíry podal a tři obecné symbola církwe křesťanské přidal Bedřich Baltík, biskup. Cena 36 halierow.
2. Dr. B. Baltík: Žiwot dr. Martina Luthera. Cena 30 halierow.
3. Dr. B. Baltík: Filip Melanchthon. Obraz žiwota jeho. Cena 14 halierow.
4. Ten, čo si wieru zapredal. Rozpráwka. Napísala paní Morawčíková, preložil Daniel Bachat. Cena 8 halierow.
5. Dobrý čin prináša požehnanie. Rozpráwka. Napísala paní Morawčíková, preložil Daniel Bachat. Cena 8 halierow.

K dostaniu sú w ewanj. kníhkupectwe na Békéš-Čabe a u pokladníka Zpěwníkowých základín Karola Raaba w Kremnici.

